

NARODNA BIBLIOTEKA
Knjiga VII.

RATOVANJE SLOVINSKOGA NARODA PROTI TURCIMA

GODINE 1875—1877

UZ GUSLE SKITIO

ŽALOVAN.

U DUBROVNIKU
Nakladom tiskare D. Pretnera
1881.

Književna izdanja D. Pretnera u Dubrovniku.

Narodna biblioteka

I.

Dubrovnik Ponovljen, epos u XX pjevanja i **Didon** tragedija u 3 čina *Jakete Palmotića Gjonorića.* 187 u-8., str. VI-480. for. 1. 80.

II.

Ostan Božje ljubavi i razlike pjesni duhovne *Andri Vitaljića.* Novo izdanje. 1874, u-8., str. XVI-32 for. 1. 20.

III.

Pripovijesti crnogorske i primorske. Skupio, složio pregledao *Šćepan Mitrov Ljubiša.* 1875, u-8., str IV-280. for. 1. 20.

IV.

Robinjica. Spjevao *Mato Vodopić.* 1875, u-8., str. 4 for. — 20.

V.

Pjesme razlike *Antuna Kaznačića* dubrovčanina. 1879 u-8., str. XVI-120, sa slikom spisatelja. for. — 80.

VI.

Marojica Kaboga. Tragedija u 5 čina *Matije Bana* pisan 1880 i Dubrovačkoj Vlasteli posvećena. Su dvije slike u-8., str. XXVI-124. for. — 80.

VII.

Ratovanje slovinskog naroda proti Turcima godin 1875-1877. Uz gusle skitio *Žalovan.* 1881 u-8., str 17 for. — 80.

RATOVANJE

SLOVINSKOGA NARODA

PROTI TURCIMA

GODINE 1875—1877

UZ GUSLE SKITIO

ŽALOVAN.

U DUBROVNIKU
Nakladom tiskare D. Pretnera
1881.

MINISTERSTVA ZAHRAN. VĚCÍ
SLOVANSKÁ KNIHOVNA
V PRAZE

Pjesma I.

Pokret raje hercegovačke suproć Turcima teškim nasilnicima u mjesecu srpnju g. 1875.

Žalovan je gorko žalovao
U žalosti suze prol'jevao,
Mal' da nije vida izgubio
Gledajući nemilo progonstvo
Koje trpi ko se krstom krsti
Kroz četiri stotine godina
U svoj Bosni i Hercegovini,
A progonstvo čine poturice
Poturice a od iste krvi
Opet Bošnjak ili Hercegovac;
A da tako čini, vlast mu daje
Turski care, svečevo koljeno,
I njegovi zledni savjetnici
Po starini i nespretnoj vjeri
Izrod-ljudi i gadni divljaci
A divljaci kleti Azijanci,
U divljaštvu njima su jednaci
I Bošnjaci vjere prorokove
Hoću rijet: Zledne poturice;
Jere ko god štuje Muhameda,
Taj krštenom drukče živit neda
Nego nek je vav' jek samo robom
Jadnim robom, i nevoljnim sužnjem.
To je stanje ljudî krštenijeh
U svoj Bosni i Hercegovini
U Bugarskoj i svoj Arbanaškoj. —
C'jelu Bosnu i Hercegovinu
Opasuju l'jepe pokrajine,
U kojim su ljudi jedne krvi
Jedne krvi i jednog jezika

Od starine zvanog ilirskoga
Ilirskoga drukče slovinskoga:
Grad od Boga najpri utvrgjeni,
Crnagora nigda nedobitna,
Dalmacija dika od pjesnikâ
I Hrvatska majka od junakâ,
Slavonija zemlja plodovita
I Srbija vele plemenita.
U svim ovim krasnim pokrajinam
Na hiljade ima sokolova
Kojima je Bosna djedovina,
Ili Bosna il' Hercegovina;
Ali mnogi ptići sokolići
Od kada je nestalo uskokâ,
Niti znadu nit' hoće da znadu
Od kuda je njihova starina,
I da bi ih želja spopanula
Da starinu svoju oslobode
Od teškoga jarma turkovanja.
A mnogi se od njih izrodiše
Nit' su oni sokolići više
Nego vrane i vranići crni,
A ovakim oni postadoše
Zlim udesom kada potpadoše
Pod tugjina vazda nemiloga.
Ah! šta rekoh u mojoj gorkosti
Kad spomenem ime od tugjinca?
Ispravi me posetrimo vilo!
Pa mi kaži, ko je tugjin hudi.
Na to Vila 'vako proslovila:
Žalovane, žalosna ti pamet,
Što ti ne znaš, evo tebi kažem:
Ta tugjin je, mili pobratime!
Svaki koji nije naše krvi
I našega slavnoga jezika.
Sad Žalovan r'ječi priuzima
I ovako poče govoriti:
Bože mili na svemu ti hvala
Kad dočekah i ovoga dana
Pa da gledam što gledao nisam

I da pamtim što pamtio nisam.
Kad dodija raji zulum 1) teški,
Podiže se kuka i motika
Jere raja zbiljno odlučuje:
Il slobodu zlatnu zadobiti,
Il junački listom izginuti.
Al' je raja puna teškog jada,
Jere nema pri rukama grada
Niti ima teškoga olova
Pa ni pušak', kamo li topovâ,
Nit za l'jeka samo tučenika. 2)
Gole prsi i junačka srca
Jesu njima sva sprava ubojna,
A ufanje njima posl'je Boga
Knez Nikola od Gorice Crne
I njegovi sivi sokolovi
Crnogorci hrabri vitezovi,
Kojima je slagje ratovati,
Nego s medom kruha blagovati,
I kojim je odmah od postanka
Puška šarka i otac i majka,
Britka sablja i bratac i seka,
Kojima je oštri trn u oku
Svaki koji Muhameda štuje
Njega štuje a krst pogrgjuje.
I slatko je svakom Crnogorcu
Za krst časni slavno poginuti.
Braćo mila, i družino draga!
Sada čujte što Žalovan kaže
A što kaže, znajte da ne laže.

Na hiljadu i osme stotine
Sedamdeset i pete godine
Usred ljeta u mjesecu srpnju
Pomrčina mjesec poklopila,
A danica sjajna zasv'jetlila.

1) Zulum == nasilje, otimačina, okrutništvo.
2) Pušćan prah, barut.

To gledali hodže i kadije
I duboki šehi i derviši
Gledali su, pa su besjedili:
Šućur[1] Bogu šta će ono biti,
Ili će se vlaški krst širiti[2],
A klonuti vjera Muhameda,
Il će mjesec na novo zasjati,
A krst lipov počet propadati?
Dok mudraci ovako gataju
Gatajući vodu navraćaju,
Da im bolje vodenica melje
A to da se turkovanje širi,
A kršćanstvo da se ugnjetava,
Već svjetlaju Turci dževerdare[3]
Na brus meću ljute jatagane[4],
Pripremaju hate i paripe[5],
Neka budu spremni u boj poći.
Kad to vidje raja preplašena
Jednog časa nije počasila,
Sitnu djecu i nemoćne starce
Opremaju megji crnogorskoj
I gdje stoje braća Krivošije,
Od starinâ na glasu delije,
Nek im brane staro i nejako,
A ko može sabljom samo mahnut,
Nek ju paše i handžar[6] prihvaća,
Neka kremen na pušku zakreše,
Nek opanke oputom priplieće,
Uprtnjaču nek na legja meće,
Spremiv u nju za put brašljenicu;

1) Sućur = hvala! — izreku ovu Turci samo prama bogu upotrebljavaju a hvaleć čovjeku vele: berekatola = bog blagoslovio!

2) Vlah — Turci zovu ovako porugljivo ljude krštene njihove podanike — ine kršćane zovu Kauri.

3) Dževerdar = duga puška srebrenom žicom prepletena.

4) Jatagan = dugi nož.

5) Hat = anadolski konj.

6) Handžar = dugi nož zapašnjak.

Ko ne ima žitnu pogačicu,
Neka spremi makar prosenicu,
Uz nju soli i luka glavicu;
A ko ima, i mesa suhoga,
A uz meso i sira masnoga,
Još ko ima rakije tikvicu,
Da razbije u žalosti tugu,
I pokuči obližnjemu drugu.
A ko nema ubojnog oružja,
Nek prodaje lemež i crtalo,
Srp grbavi, kosu i motiku,
Pa nabavlja ubojno oružje,
Jere valja na dušmana poći, 1)
Muške ruke treba okrvavit,
Pa i handžar krvcom nakvasiti
Za krst časni i slobodu zlatnu. —
Kratko vr' jeme — za dugo ne bilo —
Eto Turci kao b' jesni vuci
U pô noći sasvim iznenada
Udaraju na seoce Rasno;
Ali Turcim loša sreća biše.
Jer im Rasno odapre se krasno:
Pet Turakâ glave izgubiše,
A ostali hitro pobjegoše.
Kad to čuli Tasovčani Turci,
Skočili su na noge lagane,
Da potuku redom sve kršćane.
Al im vele loša sreća bješe,
Kršćani ih složni predobiše,
Petorici glave odrubiše,
A ostali bježati nagnuše.
To se desi blizu Nevesinja.
U to Selim paša sa nizamim 2)
A š njim Mustaj paša od Mostara,
Predvodeći careve redife

*

1) Dušman = protivnik, zlobnik.
2) Nizam = uprava, uredba; odatle: Nizam asker = redovni vojnik.

Kod Krekova blizu Nevesinja
Navališe na kršćanske čete.
Al ih ove l' jepo dočekaše,
Pogubiše Cigić Ali-agu
I raniše Salih krk-Serdara [1]).
Još tu pade do šeset turakâ,
Dva barjaka raja osvojila
Ter veselim glasom podviknula:
Neka živi Franjo kralj kršćanski! —
Videć Selim da se buna širi,
Zapov' jedí paši Čengijiću,
Rajinskomu starom krvopiji
I izrodu Kosti efendiji,
Jošter Edib — paši zloglasnomu,
Neka raji svjet od mira daju,
A milosti neka se nadaju
Od Sultana dobrog gospodara.
I što Selim — paša preporuči,
To Čengija raji sve izruči.
Jadna raja mnogo zabrinuta
Što će sada na koju li stranu?
Žao umr' jet, a nedaju živit
Nit od kuda moći, nit pomoći.
U toj brizi raja dok boravi,
Kliknu vila od Zadra b' jeloga,
Dobre glase raji doglasuje,
Da u Zadru gradu bijelomu
Dalmatini odbor učiniše,
Da sabiru pomoć jadnoj raji.
Za Zadrom se mahom povedoše
Mnoga druga mjesta dalmatinska.
U tom stiže i Stazić Milenko [2])
I uz njega još tri junačine
A od Spljeta grada bijeloga,
Na turčina željni udarati

1) Krk turski četerest, Krk Serdar poglavar na 40 momakâ.
2) Milenko Stažić = Svećenik Katolički.

Za krst časni krvcu prol' jevati.
Svaki handžar britki pripasao
A uz handžar po dva vedenika [1].
Na ramenu šara pirlitana,
I zastavu nose nakićenu,
Na njoj ime Isus izvezeno.
Vitezovi ti se pridružiše
Junačini Musić Dum Ivanu,
Za tad megju rajom kapetanu.
U prvomu bratinskom sastanku
Megju se se slatko izljubiše
Pa ugovor tvrdi učiniše,
Da će svaki prije poginuti
O izdajstvu nego pomisliti,
A kamo li to zlo učiniti. —
Braćo moja i družino draga!
Kratko vr' jeme istom počasilo
Kliknu vila s Treberić planine,
To je vila kleta poturkinja,
Pa dozivlje bosanskog vezira
Derviš-pašu carevo uzdanje.
Pa je vila njemu besjedila:
Zlo ga sjeo i vino popio
U haremu kaurke ljubio [2])
A zar ne znaš, bosanski vezire,
Da je Herceg zemlja pobunjena,
Hajdučija u njoj zavladala
B' jesna raja eno se odbila
Milostivom svomu gospodaru
Hoću rijet Osmanović caru.

1) Vedenik = naši guslari izvrnuli to od Venedik t j. kratka puška mletčanska, zapašnjača.

2) Kada je mjeseca travnja g. 1874 Derviš Paša iz Carigrada u Bosnu došao, dovede uza se dvije žene. Kazivahu o jednoj da je vezirovica a druga dvoranka — ele budué su putujué Bosnom bile otkrivena lica — rekoše Bošnjaci-Turci: Nijesu to Turkinje nego gadne Kaurkinje.

Kada vezir vilu razumiò
Kupi vojsku po cijeloj Bosni
Sve spahije, age i begove
Još seljake one golotrbe
Koje danas zovu ljudi naši:
Otrcani carski bozuk-baši.
Sprema vezir i teške topove
I nizama dobro oružana,
A sve muče da niko ne znade,
Sve to ide kamenom Mostaru
Da bi ljuta buna se zdušila,
Koja se je ondje pojavila.
Dok se stvari 'vako kolebaju,
Razjareni Turci kao vuci
Hercegovsku raju napadaju
Oko Stôca, Bune i Ljubuškog,
Prave zdrave ubijaju ljude,
Mala čeda u vodu bacaju,
Il bacaju, ili ras' jecaju,
Još od raje stoku otimaju
I zgrade im pale na sve strane.
Jadna raja svuda rast' jerana,
Nit' imade glave nit' uzglavlja,
Hoću rijet: niti vogje svoga,
Niti novca za rat potrebnoga;
Al se raja uzda samo u se
U se, braćo! i u svoje kljuse.
Okršaj se u tom zametnuo
Megju rajom i mamenim Turcim
I kod Stoca, i kod Nevesinja,
Gdje pogibe do trista Turakâ,
A kod Dabra, Dola i Drenovca
Pade Turak' dvjesta i pedeset.
Zatim Turci ljuti navališe
Na kršćane mirne u Dračevu
I Doljanim, mjestu nesretnomu,
Gdje dječicu turci isjekoše,
Pa i žene i mlitave starce.
Dok se krvca tako prol' jevaše,
Evo raji prevelike sreće,

Pokaza se junak glasoviti
Po imenu Ljubibratić Mićo,
Po starini hercegovac pravi
Od Trebinja grada bijeloga.
I Mićo je njegda četovao
Uz vojvodu Vukalović Luku,
Sad će Turcim zadat novu muku.
Zato kupi raju oko sebe
Pa š njom ide pravo k Nevesinju,
Gdje potuče turke ko piliće;
Jošter ote tri topa ubojna,
A kod Dabra stotinu pušaka,
Uz to mnogo hrane i džebane.[1].
Hej viteže vav' jek sretan bio
Sretan bio i Turke mlatio!

Pjesma II.

Ratovanje u Kolovozu g. 1875.

Sa početkom kolovoz mjeseca
Viče vila kleta poturkinja
S Trebevića visoke planine,
Da je čuju brda i doline
I bogati Šeher Sarajevo
Sarajevo i sve oko njega:
„Na noge se, bosanski vezire,
„Kupi vojšku što god veću možeš,
„Pa je šalji kamenom Mostaru,
„Nek uguši bunu raspaljenu;

1) Džebana = sprema bojna.

„Jere tvrdu vjeru tebi dajem,
„Kako se je raja ražestila,
„Kao ose usred osinjaka,
„Biće prhpe svuda od turaka,
„A i tebi neće dobro biti!
Kad je vezir vilu razumio,
Šalje nizam u Hrcegovinu,
Uz nizame i carsku redifu.
U tom ljuti hrcegovski turci,
Razjareni kao b'jesni vuci
Udaraju na sela kršćanska.
U Doljanim crkvu opl'jeniše,
Odnesoše križe i kaleže,
I bogatu crkvensku odoru,
Od nje kroje bulam [1] anterije. [2]
Upališe i selo Goricu,
I u njemu crkvu plemenitu,
Popališe i Dračevo selo,
Pa Doljane i jošter Gnjilište,
Ter Svitovo i selo Bajovce.
Kad ostala raja bez ognjišta
Listom bježi u zemlju kršćansku
I to nejač i nevoljna starež;
Dvje hiljade duša prebjeglo je,
Metkovići rado ih primili,
D'jele s njima svoje zalogaje.
U tom raji dobra pomoć stiže
Od Kotora i od Crnegore,
Tri stotine sivih sokolova
I proteče krvca od junaka
Kod Trebinja, i kod Nevesinja.
Cio alaj [3] turak' bi poražen,
Drugi alaj oružje položi,
Izgorješe dvori Ljubovića
Od starine ljutog poturice,

1) Bula = tetka, svakoj dakle starijoj turkinji more se rict bula t. j. tetka, teta.
2) Anterija = duga ženska haljina.
3) Alaj = četa.

Još popali raja sela turska
Sa Ljubinjem još selo Dabricu.
Dokle raja 'vako napreduje,
Nepovoljan glas je razumjela:
Da su do dva turska parobroda
S privoljenjem vedroga cesara
Iskrcali vojsku turskog cara
A u Kleku na obali mora,
A to mora, braćo, cesarova.
Ta će vojska raji jada dati
Al s' i vojska hoće pokajati!
I druga se žalost raji zgodi,
Jer izdajstvo čine izdajice.
Proklet bio Marinović Glišo,
Pa i proklet drugi izdajica
Po imenu Jurković Andrija,
Turkom javi da su Gabeljani,
Gabeljani nevoljni kršćani
U cesarsku zemlju umaknuli.
A kad turci ovo razumješe,
Žešćim b'jesom oni pob'jesnješe,
Pa sve s' jeku staro i nejako,
A Lendrića pogubljenog Ante
Mrtvo t'jelo u vatru baciše.
Dan za danom, vr'jeme za vremenom
U kamenoj zemlji Hercegovoj
Dokle nitko nikom nepopušta
Raja od strâ, Turci od pomame
Svak se svoga pravca čvrsto drži,
Čeljad ginu, vatra ljuto prži,
Na sve strane oblaci krvavi,
Svatko gleda da drugog zadavi,
Tražeć život samo svojoj glavi
Na ramenim da bi mu ostala,
A dušmanu u ruke ne pala.
I dok raja napr' jed se pomiče,
Turčin gine i natrag uzmiče.
Kad to vidi bosanski vezire
Rauf-paša carevo uzdanje
I stup jaki osmanskoga carstva

Pravo zdravo ide do Mostara.
Sve je misli na jednu smislio:
Što ne može sila učiniti,
To će on sam varkom zadobiti,
Pa dozivlje hrišćanskog vladiku
Rodom Grka a turčina dušom,
I dozivlje kršćanskog biskupa
Kraljevića rodom Hrcegovca;
Njima baca vezir bacanije
Obećajuć i sjajne nišane 1)
Medžidije, ili Osmanije,
Neka oni samo isposluju,
Pobunjeni da b' se umirili,
A bjegunci da b' se povratili
Milostivog pod skut gospodara,
Gospodara Osmanović cara,
A car će im svaka oprostiti
Što su dosad ludo počinili,
I tolikoj krvi uzrok bili,
A premudri Sultan dobro znade,
Da je jadna raja podbodena
Od dušmana onog Crnogorca
Pa i drugih gjaurâ 2) poganih,
Turske vjere dušmana zakletih. —
Pa vladika radi ugoditi
Rauf-paši, bosanskom veziru,
I njegovu volju ispuniti,
Al' vladici niko ne vjeruje,
Svak bo znade da on turcim voli,
Nego raji a vjere hrišćanske.
Pa i biskup radi kolik' može,
Da s' kršćani na mir željni slože,
Al' kršćani njemu ne vjeruju
A i biskup turcim ne vjeruje,
Ali mora za nevolju slušat

1) Nišan = red odlikovanja.

2) Gjaur, kafir (ćafir) = nevjernik, zanijekatelj, pogrditelj Boga, a Turci takovijem drže svakoga, koji ne priznaje Muhameda pravim božijim poslanikom i svecem.

Što mu rekne od Bosne vezire,
I ostali, da ih grom ubio!
Koji gadno turcim ljube skute
I sve rade za dukate žute.
A mnogo ih ima koji rade
Neka râju na tanko nasade.
Dokle vezir u te nite niti
I prevarke izmišljene kiti,
Stiže pomoć oslabljenoj raji,
Kažu ljudi blizu dvje hiljade
Na oružju silenih junaka
Od junačke one Gore Crne
I nadogje mnogo Krivošija
Sve na glasu snažnijeh delija.
U tom raji dobri glasi stigli,
Da su dobru pomoć sakupili
Domoroci u Zagrebu gradu
U vr' jednosti od dvjesta dukata,
A u pomoć potlačenoj raji;
I druga su mjesta to činila
U Hrvatskoj i u Slavoniji
U Primorju i u Istrijanskoj.
Nije brata što ne rodi majka,
A Slav'janu majka Slavijanka. —
Dok potoci mrke krvce teku
Na sve strane u Hercegovini,
Viče vila usred Carigrada;
Viku čuo Sultan iznenada,
A njemu je Vila besjedila:
„Medet 1) care, silni gospodaru,
«Zlo ga sio, i šerbe popio
„U haremu megju Sultanijam.
„Man' se toga ne šali se care,
„Ta zar neznaš što u carstvu biva,
„Kolika se svak' čas krv prol'jeva

1) Medet = jao! i pomagaj!

„A u zemlji onoj Hercežiji,
„Gdje se j' digla kuka i motika?
„Bog bi dao da bi dobro bilo!
„A kako se meni vidi, care,
„Ni Bosna ti neće ostat mirna
„I ondj' tinja vatra pod pepelom
„Pa i za čas može plamen puknut,
„Pa tko će ga onda utrnuti?
„Nije care vlahom vjerovati,
„Dok nebudu na vješalim stati.
„Svi su vlasi turcima dušmani,
„I to sada kakono i lani
„I bili su od svoga postanka
„Pa će biti, care, do nestanka.
„Opet velim ni im vjerovati,
„Jer gledaju turke uništiti
„A mjesto njih sebe uzdignuti;
„S toga sada ili već nikada
„Der otvaraj bogate blagajne,
„Kojeno su stari cari stekli,
„Kad su vlaške zemlje otimali [1]
„I njihove kralje ubijali:
„Sad pokaži prebogato blago
„I obrani preprostrano carstvo.
„Nemoj da te vlasi ismijaju
„Pa iz zemlje tvoje otjeraju,
„Koje s' stari cari osvojili
„I otmanskom carstvu prikopčili;
«Sad pribavljaj što za vojsku treba,
«Brzo spremaj hitre parobrode
«I na njima čelikli topove
„U Ingleskoj zemlji salivene,
„Još ti šalji praha i olova,
«I tobdžije tvoje najvještije,
„A uza njih još i druge vojske

1) Muhamedanci bosanski svakog krštenoga u opće zovu vlah, u pogrdi vlaše, vlašadija — dočim svakoga stranca t. j. koji žive izvan turskoga carstva krste: kaurom.

„Šalji, care, što god više možeš!
Kad je Sultan vilu razumio,
Zabrinut je bradu pogladio,
Pa dozivlje paše i muširę [1])
Tere Sultan njima zapov' jeda,
Nek spremaju do tri parobroda
I u njima silovitu vojsku,
A uz vojsku hranu i džebanu,
Neka jedre u jadransko more
A na megju zemlje Hercežije.
Parobrodi zdravo dojedrili.
Pa se odmah čvrsto usidrili,
A na Kleku, da bi izgorio!
Pa se tude vojska izkrcala
S privoljenjem vedroga Cesara,
A po želji kletoga Magjara.
Vojska ide pravo do Trebinja
Do Gackoga i do Nevesinja.
Prolazeći vatrom je palila
A raju je svakud razgonila.
To videći prenevoljna raja,
Listom bježi u zemlju cesarsku,
Do hiljadu pribjeglo je duša.
U tom junak Ljubibratić Mićo
I Sočica Lazar, soko sivi,
Sa družinom hrabrim Hrcegovcim
Turke biju, nikad ne prestaju.
Osvojiše gradić Krstac zvani
Još trinacst drugih turskih kula.
I Pavlović Peko ne malaksa,
Već u družtvu Milićević Grge
Otimaju Dabar od Turaka,
Zapl' jeniše stoku nebrojenu
Odnesoše svilu i kadifu,
Samur-ćurke, vezene dolame.

1) Muširi = carski vijećnik.

I ne kasni Zimonjić Bogdane,
Već junački mlati poturice,
Ter osvoji grad Korito zvani,
I zarobi pet sto turadije,
Ali ih je pustio u miru ;
Neka idu k Stocu bijelomu.
U tom dobri glasi raji stigli :
Da Inglezi milostinju kupe,
Da pomognu raju sirotinju :
Pred svima je prvi položio
Pet stotina lijepih forinti
Lord John-Russel po imenu zvani, [1]
Bog mu dragi,
I svim drugim koji njega sl' jede,
Podjeljujuć milostinju raji. —

Pjesma III.

Pokret raje bosanske u mjesecu Kolovozu g. 1875

Dok se mrka krvca prol'jevaše
A u zemlji onoj Hercežiji,
Poslušajte, moja braćo draga !
Da vam kitim, što se je desilo
U mjestima od Bosne žalosne
Oko Drine, Une i Vrbasa. —
Od istoka zažarilo sunce,
Pop je Žarko na noge skočio,
Pa pokupi četu sokolova
Kud se svrati, grdno Turke mlati

1) Umro 28 Svibnja 1878.

Oko Livna i rijeke Unce,
Što je tursko sve je poharao.
U to doba četa vitezova
Posavskijeh negdašnjih uskoka [1]
Iz Srbije Drinu prebrodila
Pa doprla k Tavni manastiru.
Iguman ih bracki dočekao,
Dočekavši masno počastio
Počastio, muški napojio.
Tu megju se v'jeće imadoše
Jedan drugom vjeru zadadoše,
A to bješe sve uz pune čaše. —
To doznalo Ture golobrado
Pa povika iz drinskoga luga:
Na noge se carevi nizami
Podrinje se eno zažarilo [2]
Svako vlaše na noge skočilo,
Da porazi čistu vjeru tursku:
Kad nizami ovo razumjeli,
Iz Biljine odmah pohitili,
K manastiru Tavni dojezdili,
Gdje našavši četu protrkačâ,
Osmericu od njih pogubiše,
A ostali srećom umakoše
A u goru onu Majevicu.

1) Kad je g. 1858 dne 8 list. u Posavini bosanskoj u gradačkoj nahiji buna buknula, kojoj je glava bio Proto Stefan Avramović iz sela Orašja, tad proto sa drugovima uteče u Srbiju, a megju tijem bjehu i Pecija sa Ristom Jejićem, rogjenim u selu Crkvenici, okružja gradačkoga.
2) Puk u Bosni od najstarijih vremena Srbiju zove Račka, nazivljuć i rakiju, koja se odonud donosi, raculjom. Ime Rac od vremena Karagjorgjićeva oštar je trn u oku Turcima bosanskijem. Pa kada hoće koga pogrditi, reku mu: Racu jedan! A odovud riječ: zaracio se t. j. odbio se kao Rac — koji je turski jaram s vrata svalio.

Kad začuše za to poturice,
Zli Tuzlani i drugi Sprečaci,
Hitro lete k Tavni manastiru
Pa manastir najpri porobiše,
Sve u crkvi sveto oskvrnuše,
Poharaše i svete ikone,
Razgrabiše crkvensku odeždu
Da bulama prave anterije.
Savezaše oca igumana,
Pa mu živu ruke odrezaše
I obije noge osjekoše
A najposlje glavu odrubiše,
Pa se š njome mrtvom nametaše
Kao momci, kamenom s ramena,
Sve na veće ruglo i pogrdu
Prebijednoj braći hrišćanima.
Posl'je toga klete poturice
Zapališe crkvu s manastirom,
Sve izgore ništa ne ostade
Poturice plaćkom naprćeni
Pravo, zdravo k Tuzli odjezdiše,
Da tu prime obilno uzdarje
Od begova i agâ tuzlanskih
Za krvnička i hajdučka djela.
Zastavnika dobro nadarili,
Pet mu groša ravno ud'jelili,
A za mrtvu glavu Igumana. —
Isto doba krajišnici Turci
Na smirenu raju udaraju,
Pale, robe, s'jeku. ubijaju.
Kad je jadna raja to vidjela
Kod Dubice i kod Kostajnice,
U Hrvacku bježi jatomice,
Nju primaju braća dragovoljno,
Zalogaje svoje s rajom d'jele,
Nije brata što ne rodi majka
A Slavjanu majka Slavijanka!
Bježi, braćo, staro i nejako,
A ko može nositi oružje,
Taj ostaje na ognjištu svomu,

Makar bilo ono popaljeno.
Za obranu raja odabira
Motajicu i goru Kozaru.
Sad poslušaj, dragi pobratime!
Krvoločje krajiških turaka.
Niti kriva niti nikom dužna
Jadnog Tadić popa ulovište,
Pa ga za rep konju privezuju,
Tere gone k Novom na krajini,
Gdje jadniku glavu odrubiše,
Mrtvo t'jelo na kolac nabiše. —
Kratko vr'jeme za tim uminulo
Na krajini krvavoj haljini
Dva junaka na sr'jedu skočila:
Prvi junak Petrović Pecija
Drugi junak imenom Ostoja
Osam stotin' sabrali drugova.
Prvu sreću sretno pokušali
Kod Dubice i Ogorelice,
Potukoše Turke krajišnike;
Drugu sreću opet pokušaše
Kod nesretne one Jablanice,
Gdje se sreća njima iznevjeri,
Pak ih Turci grdno poraziše,
Ter Pecija i drug mu Ostoja
Hoteć r'jeku prebroditi Savu,
Obojica u čas pogiboše
Na pô Save iz turske šišane [1]),
Gdje ih stiže od olova tane.
I još Turci b'jesni nemiruju,
Na hrišćanska sela navaljuju,
Pale, s'jeku, kolju i haraju.
A ovamo oko megje Suhe
Kad je raja ovo ugledala,
Oružje je oštro pograbila,

1) Šišana = duga puška.

Da odbije turska nasrtanja.
I u prvom odmah okršaju
Sedamdeset poturica pade.
Pastirevo krvavije bješe,
Dvjesta drugâ Turci izgubiše.
Tude Turci živa uhvatiše
Kovačević nevoljnog slovinca
Pa mu odmah glavu odrubiše.
Hej viteže, zemljica ti laka! —

Pjesma IV.

Ratovanje mjeseca rujna g. 1875

Rano rani starac Žalovane
U svanutak motrio je zoru
I ugleda da je odveć rujna
Pa ne rujna, nego je — krvava.
Žalovan je za dugo mislio:
Bože mili, što će ono biti?
Ne mogu se evo domisliti.
Dok je u toj misli boravio,
K njem dolazi posestrima vila,
Pak je vila 'vako prozborila:
U rujnome ovome mjesecu
Mnogo će se krvce prol'jevati,
Pa će mnoge majke proplakati;
Mnoge ljube bit će udovice
A čeda će postat sirotice.
Mnoga če se potrnut ognjišta
A pusta će ostati selišta.
Krajem Bosne i Hercegovine
Sve se ježi i sve se kostruši,
Svaki gleda da drugoga sruši;

Jer je teško raji robovati;
S tog odredi krvcu prol'jevati.
Turčin traži i dalje ostati
Kô njegovi stari što su bili,
Po nauku njihovog proroka
Nek su vazda kao kakva stoka:
„Glupi, svake bez prosvjete,
„Puni zlobe i osvete,
„Varalice, ubojice
„Tugje muke izjelice,
„Prama psima milostivi,
„Pram krštenim nesnosljivi
„Svoje vjere ljubitelji
„Svake druge tlačitelji."
Rad ovijeh opakih načela
U istinu buna je počela
I raja je tvrdo uvjerena,
Da bez krvi nema izbavljenja;
Za to gleda da turčina sruši,
Turčin radi da bunu uguši.
Eto sada, pobratime dragi;
Što sam znala to sam ti kazala,
Pa odlazim kud me oči vode,
Oči vode a noge me nose
Od nemila poći do nedraga,
Da bi vid'la od Turaka jada. —
Sad počujte braćo i družino,
Što vam kaže guslar Žalovane! —
Sabrala se četa dosta jaka
Od hiljadu i dvjesta momaka,
Na Nevėsinj složno udarili
Pet stotina Turak' pogubili,
Megju njima sedam Ljubovića
Po starini bosanskih plemićâ,
Koji su se negda poturčili,
A starinom kršćani su bili. —
Miličević opet s jakom četom
Kod Ljubinja poturice mlati,
Šešet od njih rusom glavom plati
Tries konja raja zapl'jenila

Sedam stotin' stoke ulovila.
U tom soko Ljubibratić sivi
Dv'je hiljade sakupi drugova
A drugova sivih sokolova,
Pa kod Dabra na Turke nasrne,
Gdje pogibe do dvjesta Turaka
A kod mjesta Cepelica zvanog
Sto Turaka mrtvih ostalo je,
Kod Bileća po raju je sreća:
Njih bijaše četiri stotine,
Pa nadbiše hiljade Turaka,
Al' izmače majčino kopile,
Selim-paša carevo uzdanje,
Ali ni on ne bi izmaknuo,
Da ga nije dobar konj iznio.
I kod Gackog Turci pokušaše
Rašćerati do dvjesta ustaša,
Al' po Turke loša sreća bješe,
Njih pedeset ustaše ubiše.
I kod Zubac' krv se prol'jevaše,
Gdje je raja Turke Nikšićane
Nadrvala u b'jeg zaćerala.
Evo Turcim' i druge nevolje,
Jer Zimonjić i Sočica Lazo
S jakom četom kršnih vitezova
Kod Rasna se ljuto potukoše
S tri hiljade b'jesnih poturica
Pred kojim je Selim i Čengija,
Obojica jesu, carski paše.
Tu pogibe do dvjesta Turaka
Raja mnogo prisvojila hrane.
Isto doba raja nadjačala,
Nadjačala pa je rašćerala
Silnu silu onog Negjib-Paše.
Čujte braćo pa se načudïte,
Kada ludost ovu razmotrite:
Podigle se kolašinske ćose 1)
A bora mi! naopako po se,

1) Ćosa, ćoso je pred Turčinom svaki, koji ima ili rijetku ili kratku bradu.

Da porobe manastir Dabrilov.
Al' iguman s rajom njih dočeka,
Pa pogubi stotinu balija,
Al' je i on ranu zadobio,
Zadobio, pa ju prebolio.
Za tim bilo boja i žešćega
Pod upravom hrabrih vojevoda
Pavlovića i Bačević Makse.
I pop Milo združio se š njima
Sa svojijeh osam stotin' drugâ.
U to eto podigli se Turci,
Dva tabora carskoga nizama,
Mnogo stotin' aga i begova,
Još i drugih na glasu delijâ,
Koji žele mejdan s rajom d'jelit.
Kratko vr'jeme malo počasilo,
Puče puška kod Glavskoga dola,
Stade zveka oštroga oružja,
Stade jauk ranjenih junaka,
Turci viču: Allah, ve resullah!
To će reći: Bože i Proroče!
Turci viču, al' natrag uzmiču,
Raja viće: sada al' nikada
Pravednomu, Bože, ti pomozi!
Dok još viče, raja sve primiče,
A s mejdana Turci bježat snuju
I po malo natrag popuzuju.
U tom Maksim golu sablju trže,
Pa on srne megju poturice,
Za njim Peko — desnica mu cvala!
A za njima svakolika raja,
Ter smazaše stotinu Turaka,
A ranjenim ni broja se ne zna.
Pet je begâ tude zaglavilo,
Mnogo više agâ zulumčarâ
Svoje ruse glave izgubilo.
Tu je raja dobila šićara
Dvadest i pet samo čitih hata
I paripa šeset jahalica
Pa i drugih konjâ tovarnijeh,

Utovljenih za vojsku volova,
Broja nema kozam i ovcama.
Dobi raja mnogo ostraguša,
Revolverâ i drugih pušaka,
Mnoge sablje i oštre handžare;
Trista turskih kuća popaljeno.
Dokle god je raja dopirala,
Što je tursko sve je poharala.
Derviš paša kad je to vidio,
Sve je misli na jednu smislio,
Pa biskupa k sebi dobavio
A biskupa onog Kraljevića,
Pa je pred njim 'vako lisičio
Steruć laži i turske prevarke:
Prijatelju dobri, ja te molim,
Der posvjetuj svoje kršćenike,
Pobunjene one Gabeljane,
Koji s' v'jekom caru v'jerni bili,
A sad su se eno pobunili,
Nek pobace ubojno oružje,
A car će ih l'jepo nadariti,
Što zaištu to će sve dobiti.
I konsuli isto potvrgjuju
Pa biskupu ovako kazuju:
To je volja našijeh vladara
Neka raja sluša svoga cara.
Ak' ne bude raja poslušati,
Nevolju će svaku tad kušati;
Mi znademo volju naših dvorâ,
To jest raja da slušati mora!
Biskupu se ino ne mogaše,
Već svjetuje od Gabele raju,
Nek posluša carskog namjesnika,
Sad u vojsci glavnog komandira,
Derviš-pašu starog lažitorbu,
Najžešćega krstu protivnika,
Koj' je negda kletoj poturici
Omer-paši desna ruka bio
I dvakrat je vojsku predvodio,
Bijući se s hrabrim Crnogorcim.

I ovo je biskup besjedio,
A konsuli isto potvrdili.
Dobri paša tvrdo obećaje
Da se nigda spomenuti neće
Što je raja ljuto prevarena,
Na led tanak pa je navedena
Od hajduka carskih odmetnika
Ludo zašla, oružje spopala
I tim mnogu štetu počinila
Više sebi neg mogućem caru.
Kad kršćani ovo razumjeli,
Nahodeć se jadni u tijesnu,
Sve su misli smislili na jednu,
Pa oružje Turcim' predadoše,
S tijem sebi propast pripraviše,
Jere odmah ljute poturice
Neke od njih smrću umoriše,
Udarcima druge namastiše,
U tamnicu mnogo ih baciše,
A nekijem kuće popališe.
Al' su pravo stari ljudi rekli:
Turska vjera kô na vodi pjena!
Kratko vr'jeme za tim postojalo,
Kršćani se opet pobuniše,
Omanića dvore zapališe
A i mnogo hrane zapl'jeniše.
U tom raji dobra sreća sine,
Ter se njojzi mnozi pridružiše
S Dalmatincim hrabri Crnogorci,
Talijanski jošter dobrovoljci,
Koje posla slavni Garibaldi.
Ovi ljudi složno sjedinjeni
A pred njima idu tri junaka,
Tri junaka prava vilenjaka:
Ljubibratić i Pavlović Peko,
A treći je Angjelijić hrabri.
Kod Usova s Turcim se pobiše,
Šeset glava turskih odrubiše.
U tom se i mjesec m'jenio
Pa listopad rujnu nastupio.

———

Pjesma V.

Ratovanje u Listopadu g. 1875.

Procvililа Ljubovića ljuba,
A nad mrtvim svojim gospodarom,
Gospodarom željnim beg-Osmanom
Na ognjištu izgorjelog dvora
U lijepom selu Nevesinju.
Cvileći je 'vako naricala:
Moj Osmane, moje milovanje,
Jaoh sada, moje žalovanje!
Moj Osmane, moje drago zlato,
Kako si mi sada potamnilo!
Moj Osmane, moje sunce žarko,
Kako si mi sada pomrčalo
Moj Osmane, moje ljute rane,
Jesam li ti vav'jek govorila:
Nemoj gorak biti prama kmetim,
Ne progoni onog, ko se kroti,
Ne prigoni raju krajnom kraju,
Jer su davno stari ljudi rekli:
Ta raja je kao i meraja,
Od nje nikog ne zaboli glava,
A svak ima koristi od raje,
Prvi Sultan sjedeć na prestolju,
Svi veziri, paše i kadije,
Buljukbaše, age i spahije,
Svi vojnici i carski zaptije, [1])
Pa i oni seoski kneževi,
Zakónoše, pratri i popovi, [2])
Još i ptice leteće u zraku
Zahvaljivat imaju težaku,
Jer primaju od njega nafaku; [3])

1) Zaptija = oružnik.
2) Pratar vele mjesto fratar.
3) Nafaka t. j. providnost. i to od Boga svakom namijenjena polag Muhamedove nauke (fatum) Pa otme li Turčin štogod Kršćanima, reče: Ovo je nafaku meni Allah odredio čim sam ugledao svijet. I doćera li se parnica do kadije, ovaj ti odreže; Tako je!

A težak je kod nas samo raja.
Koji no se vlaškim krstom krsti,
A tako je i Bog sam hotio,
Pa Muhamed uz to potvrdio,
Nek na sv'jetu bude svake vjere.
Ko bi drugi Turčinu služio?
Moj Osmane, moja gorka rano,
Bog je tebi bio l'jepo dao
Nad kmetima da si gospodarom,
A za drugog cara da ne znadu.
Al' si morô biti prema raji
U nevolji i otac i majka,
Kao što su bili Ljubovići
Tvoji stari djedi i pradjedi;
Al' od kad si pantule obukô [1]
I na glavu nizam-fes natukô, [2]
Ti si, Osmo, pravi izrod postô,
Kô da nisi roda Ljubovića,
Neg zlikovca onog Čengijića
Ili kletog Rizvan-begovića [3]
Kad bi jaoh! na bijesnu hatu
Gonio si kmeta ti po blatu,
Nek pred tobom kao pseto kasa
Makar blato bilo i do pâsa;
I druga si nasilja činio
Prave, zdrave kmete si globio,
I nevoljne cvilio sirote,
A to nikad ljudim nije pravo
I Allahu tako nije drago,
Pa i svetac na to je mrzio
S tog je dragi Allah pripustio,
Da se digne kuka i motika.
Eto raja na noge ustala,
Pa pogubi tebe gospodara
I tvojieh šestoricu braće,

1) Pantule = pantalone.
2) Nizam fes, t. j. kapa koju nose nizami.
3) Rizvanbegovići koljeno je Ali-paše Stočevića, negda vezira hercegovačkoga.

Tvoje braće mojih djeverova,
Kamo sreće, da sam i ja mrtva.
Pa na tomu da bi sve minulo,
To bi bila sreća prevelika
A po vjeru sveca Muhameda,
Al' kako je raja razjarena,
Razjarena i svim pomožena
Od onoga kletog dindušmana
Crnogorca, da ga bor ubio!
Pa i drugi pomažu kauri
Buntovnike carske odmetnike,
Naše čiste vjere odmetnike,
I kako se meni barem čini
Ah! tako mi moje turske vjere!
Ostati će mnogo pustih kapa
Pustih kapa, ob'jesnih Turaka,
I neće se Turcim za trag znati
U svoj Bosni i Hercegovini.
Bog bi dao da ja ne pogodim. —
Dok je bula tako nabrajala
Na ognjištu popaljenog dvora,
Glas dopire mjestu Nevesinju
Da je soko Ljubibratić Mićo
Sakupio četu Radinjana
I junaka silnijeh Banjana,
Te udariv složno na balije 1)
Do stotinu osjekoše glava.
Gjuro Radan sa dvjesta drugova
Blizu Dabra Turke je napao,
Šeset glava turskih tu je palo.
Isto doba na noge skočio
Lazar, Bogdan i Hadžijić Vule,
Pa sakupiv hiljadu drugova,
Na turska su sela udarili
Pa ih redom vatrom popalili.
Sto pedeset osjekoše glava,
A sve braćo! ljutih zulumčara,

1) Balija od turske riječi bali = posjednik, gospodar.

A mirne su pustili u miru,
Da s' kršćani tim su svjedočili
Jer se nisu Turcim osvetili. —
Zapl'jeniše konja i goveda
Silnog blaga osam stotin' glava.
A kod Bučja poviše Beraća
Raja s Turcim bojak zametnula;
Turak' bilo dvje hiljade ljudi,
Osamdeset od njih mrtvih palo.
Još se raja jednom domislila
Pa od trešnje top je napravila,
Š njime ruši b'jele turske kule
Ruši kule a ubija bule,
Koje su se tamo zatvorile
Jeda bi se s djecom sahranile.
Videć Turci svoju izgibio,
Način traže da prevare raju,
A laž kleta Turcima je sveta,
Kršćanima kada zamku pletu
Š njome traže učinit osvetu.
Tijem pravcem eto sad udara
Povjerenik čestitoga cara
Po imenu Server-paša kleti,
Pa on glasa carskog talimata 1)
Obećajuć da će tužnoj raji
Po njem sunce osvanuti pravde.
Osim toga Server obećaje,
Da će svakom biti oprošteno
Kojigod je pušku naperio,
Za opr'jet se volji sultanovoj.
To vjerova do sedam knezova,
Vjerovaše ujede ih guja,
Pa oružje odmah položiše
I Turcima sebe predadoše.
A kad Turci njih se dokopaše
Na besjedi i na tvrdoj vjeri,
Bez ispita i svakoga svîta
S privoljenjem Server-paše kletog,

1) Talimat = preinaka gragjanskih uredaba.

Ševket-paša, gulili ga vrazi!
Svih ih sedam u Popovu vješa.
Kad vješala knezovma procvala,
Turci vele: tako hoće Allah!
Nek se vlasi pameti nauče,
I ne može danas biti drukče,
Jer su vlasi svi postali hasi. 2)
Ovu krivdu vila kad vidila
Suze roneć 'vako je zborila:
Hej knezovi! žalostne vam ljube,
Sad kukaju kano kukavice,
A privrću kano lastavice
I žalosna vaša sitna d'jeca
I ostala sva vam porodica,
Koja gorko suze sad prol'jeva,
Utješenja od nikoga nema.
Hej knezovi! pokojne vam duše!
Ali da ste glave zam'jenili
Prije neg ste povješani bili,
Svako bi vam slagje pokoj dao.
Ele da će barem drugi znati
Što će rijet Turcim vjerovati.
Kad vidila raja poplašena
Od knezova jadnih što bijaše,
Od Popova i okolo njega
Listom bježi preko suhe megje,
A u zemlju onu Dalmatinsku.
U toj uprav eto bježaniji
Kršćanku su Turci uhvatili,
Pa su živoj oči izvadili,
A tri zrna u čelo zdrobili.
Mučenice! pokojna ti duša!

2) Hasi = silan, objestan.

Pjesma VI.

Dalje ratovanje u Hercegovini istoga mjeseca.

Sad počujte, braćo i družino,
Što ne znate da ja vama kažem.
U Stambolu, gradu bijelome,
Sultanu se spavati ne dade,
Pa k njem idu sultanije mlade
Ne bi li mu utažile jade,
Ter mu vele: Sjajni Padišahu,
Koja ti je muka dodijala
I jêr ti se spavati ne dade?
Bi l' mi mogle nagnat san na oči,
Da ti mirne možeš imat noći?
Na to Sultan 'vako progovara:
Proj'te me se, moje Sultanije!
I šta ću vam muke kazivati
Kad im l'jeka ne možete dati?
Kad pitate, evo da vam kažem:
Jedna muka — novac' ne imadem,
Druga — gjaur u zajam ne dade,
Treća muka — raja uzrujana
I do sada nigdje nesvladana,
A u zemlji onoj Hercežiji
I u Bosni do sad nama v'jernoj,
Pa nizami svagdje potučeni,
Pa i gladni i zlo obućeni,
Uz to glas se nepovoljan širi
Pa brbljaju i carstva muširi:
Sva je krivnja danas pri Sultanu,
S tog nek mi je Allah na pomoći,
Drugačije — drage! — zlo ću proći,
U sličnijem jere tjeskobama
Glave svoje cari su gubili
Što se i men' dogoditi može.
Željne moje! sad me požalite.
Kad razmislim ove sve nezgode,
Tad kako bi mogô ja spavati,

Kako li bi mogô mir imati,
Kad mi srce takvi tište jadi?
Iz harema Sultan kad izagje, [1]
Pun se vidi srdžbe i zle volje.
U tom sjede na carsko pr'jestolje,
Eto k njemu Paše od blagajne
Zagrabavši noktim po prostirki,
Dotaknu se čela nad očima,
Drhćuć 'vako zboriti počima:
Sultan-care, sjajni gospodare,
Vaš rob smije Vama to kazati
Da je naša vojska loše stala
Ne imajuć hrane ni džebane,
A bez tog se vojevat ne može;
S toga pitam carsku milost Vašu
Bil'se moglo štogod uštinuti
Od bogastva svetoga harema
Za pomoći vojnoj potreboći?
Kad je Sultan ovo razumio,
Od žestine na noge skočio,
Po obrazu Pašu ošinuo,
Dva mu zuba s mjesta pokrenuo.
Kad doznale ovo sultanije,
Ovako su one prozborile:
Ta Paša je pravi ludov bio,
Kad je harem spomenuti smio
I njegovo obilno bogastvo,
Eda spasi od propasti carstvo;
Jer je harem preči neg tri carstva. —
Kratko vr'jeme — za dugo ne bilo —
Kad je Sultan nešto omekšao,
Zapov'jed je carsku Pašam dao,
Neka šalju punih pet brodova
Vojske, konja, hrane i džebane
Iz bijela grada Carigrada

1) Harem = sveto, zabranjeno mjesto ili bolje zatvor gdje turske žene čame.

I to pravo u Jadransko more
Na Klek, skelu Ostriskog Cesara [1]
A i kralja našijeh Magjarâ,
Koji nam je po ovijeh želji
Dobrohotno skelu otvorio
I s tim nam je mnogo koristio.
Svi brodovi na Klek dojedrili,
Pa se ondje redom usidrili.
Od Kleka su Turci pohitili
Na Prisjeku pa u Trebinj tvrdi.
To doznao Ljubibratić Mićo,
Ter pokupi svoje sokolove,
Kod Prisjeke s Turcim se s'kobio,
Gdje s' kobio tu se i pobio,
Sto pedeset mrtvih Turak' pade.
Al' ne kasni ni Pavlović Peko,
Već na Zubcim s Turcim mejdan d'jeli,
I tu Turak' sto pedeset pade.
A kod Buče, studene vodice,
Dvje hiljade silnih poturicâ
Boj zametnu sa umornom rajom:
Cio dan se krvca prol'jevaše,
Sto i četrest mrtvih Turak' pade,
Megju njima Selim i Alija,
To bijahu dva carska bimbaše.
Kulu Bezuj raja osvojila,
U njoj mnogo praha i olova
I na radost boriocim' slavnim
Iz francuske zemlje junak stiže,
Dobrovoljac vogja Barbiere,
A iz zemlje slavne talijanske
Konte Karlo kom Faella vele.
Još i druga radost raji stiže,
Da je odbor sklopljen u Parizu,
Da pomože sirotinji raji,
Pa je odbor slavni odabrao
Strossmajera za podpresjednika,

1) Ostriskog = Austrijskoga.

Koji d'jeli vazda sirotinji
U nevolji i potrebi svakoj
Milostinju štogod veću može.
Bog mu dao! Svakada imao!
V'jek d'jelio, nikad ne želio!!

Pjesma VII.

Ratovanje u krajini i oko suhe megje istog vremena.

Sad vam kažem, braćo i družino,
Sve što se je splelo i oplelo
U mjesecu ovom listopadu.
Na krajini, krvavoj haljini,
Podigla se četa poturicâ,
Pa Tisovac selo zapalila,
Gdje izgori i crkva hršćanska.
Kad je raja bez krova ostala,
Sve štogod je staro i nejako
Jatom bježi u zemlju cesarsku
K jednokrvnoj braći Dalmatincem,
Koji rado siromaš primiše;
A ko može nositi oružje
I s Turcim se kletim krvariti,
Taj u jato leti sokolovâ,
Koji jesu zbiljno odlučili
Il' slobodu zlatnu zadobiti,
Il' u ratu glave izgubiti.
U to doba kod mjesta Grahova
Tri junaka na noge se skaču,
Golub Babić i Petar Uzelac,
Pa Ilija, rečeni Bilbija,
Pa sakupiv hrabre vitezove
Kod Tisovca s Turcim se pobiše,

Sedamdeset glava odrubiše.
Za tim četa ostalih junaka
Boj zametnu blizu Osredaka
Sa Turcima, ljutim krvopijam,
Sto četerest mrtvih Turak' pade.
Kod Bačina junak se, pokaza,
Balkan Savo, desnica mu cvala!
Turke nadbi i mnoge izs'ječe,
Za to svako Ture na njeg viče.
Još po Turke loša sreća bješe
Kod Vrbasa u selu Kobašu
I u gori pustoj Motajici
I kod onog hercegovog stola.
U tim mjestim čete predvodiše
S Bjelovukom Surlić i Gjorgjević,
Damjanović i š njim Despotović,
Pet stotina Turak' pogubili
Čardakove vatrom popalili.
Dok se raji sreća nasmijala
Na oružju i kod dobre braće,
Paklenjaci gledat to ne mogu,
Tražeć oni samo svoju zgodu
Svoju zgodu i gadni dobitak,
A slovinskog naroda gubitak.
Sa Turcima pobratinstvo tvrde,
Jadnu raju i psuju i grde,
U svem Turke hvale i uzdižu
I oko njih laskaju i gmižu;
I kako im Turci namiguju,
Tako oni svaka izvršuju.
Ti su ljudi klete utvorice,
Častnog Krsta pravi izdajice,
Megju njima prvi Bonćioni
Arkon drugi, a Draganić treći,
A od ovih imade i većih,
Al ih kazat nije probitačno,
Jer bi možda našô mjesto mračno.
Ne bilo im ni traga ni glasa,
Zlo trpili do smrtnoga časa,
A zemlja ih mrtve izbacila

Pa im duša na v'jeke patila!
Taj blagoslov raja njima daje
A uz raju i vila pristaje. Amin!!

Pjesma VIII.

Ratovanje u Studenomu g. 1875

Zaklinjem te, posestrimo vilo,
Der mi kaži je l' se primirilo
U mjesecu sada studenomu,
Ili i još mrka krvca teče
I vrcaju sa ramena glave
Dičnih onih našijeh junaka?
Srce mi se od žalosti c'jepa,
Kad se sjetim strašna krvarenja
Megju braćom a od jedne krvi,
Na ognjištu istom odojene,
A po vjeri samo razdvojene,
Jednim bo su krstom prekršteni
Nekršćeni drugi — sunećeni [1]).
Ovi za svog sveca Muhameda
Sa radošću sunetit se daju,
A kršteni za krst umiraju.
Dokle jednih i drugih nestaje
Tugjin kleti tomu se raduje,
Obojici o propasti snuje.
Opet velim: reci meni, vilo,
Ko u boju gine, ko l' ostaje,
Ko primiče — koji li uzmiče?
Žalovanu vila besjedila:
Kad me pitaš, pobratime dragi,
Evo tebi pod istinu kažem:
Kamenitoj u Hercegovini

1) Sunet = obrezanje sramotnoga uda. Sunećen — obrezan.

Kod Prečanâ, sela krvavoga,
Ukaza se na glasu delija
Po imenu Trifko Gjakoviću,
Silni junak kao Smiljaniću.
Osamnaest sakupi drugova,
Pa s' um'ješa megju poturice,
Ter ih s'jeku, ruše, obaraju
Kao kosa oštra — rosnu travu.
U krvavom tomu okršaju
Ranjen Trifko na zemljicu pade,
Al prij' nego Bogu dušu dade,
On pogubi do šest poturica
Iz svojega čelik - šestoperca.
Tu još pade do šest vitezova,
Borilaca za slobodu zlatnu.
Vitezovi! laka vam zemljica!
Još ti kažem, dragi pobratime.
Dva junaka obadva jednakâ,
Milovan je Stanković ti jedan,
Njemu sličan Filip je Vujnović,
A uza njih petnaest drugova
Turke sjekuć slavno pogiboše,
A sad slušaj boja žestokoga:
Sukobi se silna turska vojska,
Šest hiljada carskoga nizama
Ne daleko od Gackoga grada,
Sa Sočicom, silnim vojevodom,
A uz njega tri hiljade raje,
A uz raju dobrovoljci stali.
Na sukobu vojske se pobiše,
Krv se l'jeva sa obije strane;
Stade vriska hata i paripa,
Stade jauk ranjenih junakâ,
Trista pade mrtvijeh Turaka,
Još se ne zna na kom mejdan biše,
A turske se čete uzmnožiše
Osam hiljad', a možda i više.
Al' se sada vogje sjediniše
Uz Sočicu, Peko i Zimonja,
A četvrti Hadžijiću Vule

I Milenko Stazić, soko sivi.
Sva je raja dobro oružana,
Pet stotina broji konjanika,
Pješadije četiri hiljade.
Pred Turcima dva su carska Paše:
Selim jedan, a Šefket je drugi.
Bože mili! okršaja strašna!
Odjekuju ubojni topovi
Kao da su nebeski gromovi.
Prašti puška kano smrekovina
Bljeskaju se sablje i handžari,
Rekao bi: bacaju se munje!
Od dima se ništa ne vidjaše,
Od topova ništa ne čujaše;
S obe strane mrtvi tu padaju,
Ali niko natrag ne uzmiče,
Svak bi htio mejdan održati.
Kad to vid'li slavni vojevode,
Pobaciše puške ostraguše,
Povadiše sablje demiskinje,
Jatagane u Bosni kovane,
Iz sveg grla jasno povikaše:
Oli sada, oli već nikada
Juriš braćo! sivi sokolovi!
Juriš! hurra! na kletog dušmana!
Sad je red nam mrijet — il' ostati —
Za Krst častni i slobodu zlatnu,
Pa za vjeru i za domovinu,
Za imanje i milu rodbinu.
Juriš braćo! časa ne časimo!
Kada raja ovo razumila
Svaki viče: sad pomozi Bože!
Da nas svaki obraz svoj osvjetla
Bijuć danas dušmanina kleta.
To govoreć raja navaljuje
Na Turčina, krstu dušmanina,
A i Turci zazivlju Allaha
I svojega sveca Muhameda,
I uz njega četiri Resullah
To će rijet božjih poslanika;

Prvi Osman, drugi je Alija,
Omer treći, za njim Abu-bekir,
Nek pomognu sada turskoj vjeri,
A Turci će koran obslužiti,
Kô i do sad raju progoniti.
I čauši bez prestanka viču:
Ko je Turčin nek se sad pokaže,
Vlašadiju sjekuć kô piliće,
Jer ako nas vlasi predobiju,
Porušit će visoke munare,
Pa će zidat crkve i zvonare,
Na kojim će zvona zadrndati,
A mi ćemo jadni to slušati;
Još će vlasi i to učiniti
Da se Turci moraju krstiti,
Pa će tada l' jepe naše žene
Kô vlahinje hodit otkrivene —
Pa je bolje da svi izginemo,
Nego jadni to da doživemo.
Drugo štogod mislit ne pomaže,
Ko je Turčin, sada nek pokaže.
U taj čas se prolupaše vojske
S britkim gvožgjem u desnici ruci,
S obe strane padaju junaci
Kô kad plahi vihar šumu krši.
Ranjen Meho na kamenu leži,
A glava mu crnoj zemlji teži.
Viče Meho: zakolji me Mujo,
Jer ti rane prebolit ne mogu.
Eto opet gorko cvili Marko:
Posini me bogom brate Janko,
Jere su me rane savladale,
Živ ostati nikako ne mogu,
A muka me evo gora tare,
Što me ljudi živa nogom gaze,
A ovd' nemam majke ni ljubovce,
Nit brajena niti mile seke,
Koja bi me s puta uklonila,
Ter i ranu zavojem zavila.
Sveti Bože! samo dušu primi,

Jere jadan živiti ne mogu.
U tom boju vele krvavome
Osam stotin mrtvih Turak' pade,
A od raje za jednu stotinu,
Brzojavke barem tako kažu.
I pogibe Hadžijiću Vule
I šest drugih slavnih poglavara —
Vitezovi! — zemljica vam laka!
U tom Turci pleća okrenuše,
Pobjegoše koji kuda znade,
A ustaše na mjestu ostaše,
Šest stotina pušak' zapl' jeniše,
A uz ovo hrane i džebane
Sedamdeset punijeh tovara;
A Barbier Francuz glasoviti
Dinamitom onom ognjevitom
U zrak baci kulu u Prisjeci;
I kogod se svetim krstom krsti
I u komu slavska krvca vrije,
Veseli se i raduje vrlo,
I dragomu Bogu zahvaljuje,
Koji raji dade predobiće.
Boriocem svako podvikuje:
Živi bili vav' jek predobili,
Dušmani vam pod nogama bili
Kao klinci konju pod kopitom! —
Kad dočuo bosanski vezire
Reuf-paša, carevo uzdanje,
Jaki bedem carstva osmanskoga,
Da je turska vojska poražena,
Niti jede, nit se razgovara,
Niti klanja, nit abdest uzima, 1)
Bradu čupa, u prsi se lupa,
Ljuto pr' jeti pobunjenoj raji,
A što priti želi izvršiti.
Zato kupi brže bolje vojsku

1) Abdest=pranje ruka i drugijeh strana tijela koje Turci obavljaju prije molitve.

U svoj Bosni i Hercegovini,
Al' i raja na okupu stoji,
Sedam hiljad' borilacâ broji.
Dok se 'vako krvca prol'jevaše
U mjesecu, braćo, Studenomu
A u mjestim zemlje Hercežije,
Na krajini krvavoj haljini,
Silni junak na sr'jedu iskoči,
Hubmajer se prezimenom zove,
Miroslav mu ime je kršteno,
A po krvi rogjeni Slovenac.
Ustašima i on se pridruži,
Spravan d'jelit sreću i nesreću,
Bilo živjet, bilo umrijeti
Za krst častni i slobodu zlatnu!
U krajini Turci ne miruju,
Već na mirnu raju navaljuju,
A u selu onom Zaseoku,
Gdje po Turke loša sreća biše,
Jer ustaši mnoge pogubiše.
Kod Kozarca krvca se prol'jeva,
Despotova četa Turke mlati,
I tu mnogo Turak' glavom plati.
Za tim samo malo danâ minu,
Na Vukovskoj kosī Turci ginu.
Još su bili Turci potučeni
Kod Slabinja i kod Dabrljina.
U tom raja imajući kvara
A od one žice brzojavske
I od kola hitre željeznice,
Sve stupove brzojavske sruši,
A na Sani r'jeci most popali. —
Još se dobra sreća nasmijala
B'jednoj raji u nevolji teškoj.
U Odesi gradu ruskog carstva
Domorodna braća Dalmatinci,
S Vučetićem još Šutičić Petar
Od slavjanske braće sakupiše
Šest hiljada potpunih forinti.
Pravo vele naši pametari:

Nije brata što ne rodi majka
A Slavjanu majka Slavijanka!

Pjesma IX.

Ratovanje u Prosincu g. 1875.

Grlo moje, još me ne izdaji,
Neka mogu društvu iskititi,
Kako svrši godina krvava;
A ti, vilo, posestrimo mila!
Kazuj meni sve kako je bilo
U krajini i Hercegovini.
Žalovanu vila besjedila:
Nemaj brige, pobratime dragi,
Samo slušaj što ja tebi kažem.
U Prosincu kada vr'jeme sn'ježi,
Svak ti k vatri ili k peći bježi,
Pa u miru l'jepom on miruje,
Što imade po malo blaguje.
Ali silan vezir Rauf-paša
Nit miruje, niti peći traži,
Već on zbija vojsku sa svih strana
U Goransko u Hercegovini,
Pa on gleda raju uništiti,
Novog ljeta neka ne dočeka.
Vezir misli i pred drugim zbori:
Nije šala sila Padišaha,
Car će silni vav'jek carevati,
A vlasi će redom zalizati,
Pa to bilo prije il' kasnije.
Vlasi hasi, ali otrcani
Pa i goli, bosi, gladni, žedni,
Mogli su se lako potucati
Po dolinam i pustim brdinam
I mogli su krasti, otimati,

Muslimane mirne napadati. 1)
Sve je ovo moglo biti onda,
Kad je Vlaha sunce to grijalo,
Pa je mogo svagdje noćevati
Zv'jezde brojeć, nikog se ne bojeć.
Al sad zima oko zuba stiskla,
A po vlahe to je crkanija,
A Turcim će i bog pripomoći,
Pa će buna naopako proći.
Gladeć bradu 'vako vezir zbori,
Misleć da to niko i ne čuje
Al' to čula hercegovka vila,
Ter vojvodam sve je dojavila.
Kad vojvode vilu razumili,
Već na Planu Pavloviću Peko
Svoju četu na okupu drži.
A kod Pive Sočica Lazare,
Kod Gackoga Zimonjić Bogdane,
Svaki gleda da Turke uvreba.
Kratko vr'jeme za dugo ne bilo
A kod Plana onog krvavoga
Kučila se raja sa Turcima,
S obe strane ruše se junaci,
Još se ne zna na kom mejdan stoji.
Kad to vidje Pavloviću Peko,
Mrku kapu na oči nadmiče,
Zasukuje na rukam rukave,
A prihvaća sablju demeskinju,
Pa on srne usred turske vojske,
A za njime sva njegova četa.
Viče Peko iza svega grla:
Kamo Paša? gdje je sad Bimbaša?
Da vidimo i da okušimo
Je li bolji junak sin vlahinje
Il je bolji junak sin turkinje. —
Rogjeno je vlaše na kamenu,
A balinče na dušeku meku,

1) Muslim u višestrukom broju Musliman t. j. pravovjerni.

Vlaško čedo majka povijala
U suknene tvrde pelenice,
Pa je njih još likom povezala —
Bimbašića majka povijala
Skupom svilom i mekom kadifom;
Vlaško čedo uz majčino ml'jeko
Hranjeno je sirom i kajganom,
Kad j' odraslo tvrdom livkovicom,
A begče je uz majčino ml'jeko
Pijuckalo kavu sa šećerom,
A jelo je od pirinča čorbu
Sa bijelim kruhom od pšenice.
Evo vr'jeme da se ogledamo,
Neka ljudi vide i poznadu,
Ko je junak pravi junaković,
Ko l'je rgja pravi rgjaković.
Dokle Peko 'vako podvikuje,
Udarila vila na Alila —
Nit to bio Alil niti vila,
Već to bio Peko i Bimbaša;
Udriše se sabljam demeskinjam,
Al' se sablje britke izlomiše,
Pa Bimbaša drugu sablju laća.
Peko trže oštroga handžara
A poviknu iza svega glasa:
„Drž se Ture majčino kopile!"
Pa Bimbašu udara po pâsu:
Kako ga je lako udario,
Dvije pole od njeg načinio,
I za pedalj zemlje zahvatio.
Hej, junaće, desnica ti cvala!
Zapl'jenjuje Peko nišan carski
I haljine zlatom izvezene.
Kad to vid'li Turci strašivice,
Hitro bježi kuda koji nagne,
Svaki sebi ovako govori:
Bježte noge nek ostane glava!
U poćeru raja potrčala
I bježećim mnogo jada dala;
Jedan tabor vas poražen bješe,

Od hiljade više Turak' pade.
Mnogu plaćku raja zadobila,
Ostraguša trista i pedeset,
Osam stotin' koza i ovaca:
Neka, neka, to trebuje raji!
Dokle Rauf nove čete vodi,
Čujte, braćo, što se njemu zgodi!..,
Raja ga je l'jepo dočekala,
A na mjestu Trnovica zvanom,
Pred rajom je silni vojevoda
Po imenu Maksim Bačeviću,
Na oružju kao kraljeviću!
Na pomoć mu hitro priletiše
Peko, Bogdan s Kovačević Dragom,
Okršaj se žestok zametnuo,
I pogibe do trista Turaka,
A od raje palo vrlo malo,
Megju njima junak Babić Rade.
Željni Rade, mi želimo tebi
Da radosan pred Boga izagješ,
Jer si Rade krvcu ti prolio
Za krst častni i slobodu zlatnu! —
Još okršaj jedan žestok bješe
Megju rajom i carevom vojskom
Kod Nikšića grada bijeloga,
Gdje pogibe Nikšićki mudiru
I juzbaša carskoga nizama
Sa ćeterest inijeh Turaka.
I kod Buče Turci izgubiše
Više manje do trista delija.
I bije se raja kod Poljana
Gdje je palo trideset nizama,
A pobježe štogod je ostalo.
Sada čujte, braćo moja draga!
Čujte čudo pa se načudite.
Promišljajuć krvoločnost tursku,
Ženskadiju oni ubijaju,
Sedam žena nožim isjekoše
Dvije bježeć u Lim su skočile,
U vodi se jadne utopile;

A više ih Turci zarobiše
I u ropstvo tužno otpremiše,
Pa i nejač Turci redom s' jeku
Jli s'jeku il u ropstvo vode.
Dok to biva u Hercegovini
Na krajini krvavoj haljini,
Ustaška je zapjevala četa:
Daj nam Bože vedrine od Drine,
Jugovine od Hercegovine,
Da se s Turcim bliže ogledamo,
Pa kom bila šaka komu kapa. —
A Hubmajer čete poglavica
Svaka dobrim uregjuje redom,
Pa na Turke navaljuje složno
Kod Topole ukraj Une vode.
Dosta Turak' tudjer glavom plati,
Tursku lagju raja opl'jenila,
Zadobila kave i šećera,
Sa pirinčem još i druge hrane,
I Podića kletog Ahmet age
B' jele dvore vatrom poharala.
Još vam ovo braćo kazat imam,
Da se dobra sreća nasmijala
Ustašima i svim pribjeglima:
Iz francuske zemlje prebogate
Prtljage je stiglo obilate
Prostirača a i pokrivača,
Pa i kruha i drugoga jela.
Ej. Francuzi, braćo milostiva,
Bog Vam dragi svako dobro dao
Uz toliko vaše dobročinstvo,
Koje l'jepo raji ukazaste.
I dogjoše do dva dobrovoljca
Feliks Pinoa Francuz plemeniti
S Talijanom Valentinianom
Za slobodu željni vojevati,
Dušmaninu nogom za vrat stati.
Na sablji im dobra sreća bila:
To im želi Slovinkinja vila!

....

Pjesma X.

Ratovanje u siječnju g. 1876.

Zapjevao putnik kirigjija
Na svršetku od stare godine:
Kratki danci a dugi konaci,
Ko je putnik neka se ne šali,
Već za vidna neka se konači.
Ko imade sobu taj s' odmara,
Ili spava il se razgovara,
Il se igra, ili pjesme pjeva;
Vrsna prelja na vreteno prede,
A vezilja tanko platno veze.
Al' kako je onom hercegovcu,
Il' bošnjaku hrabrenu junaku,
Koji mora noći prometati
Od mrkoga mraka pa do danka,
Prisloniv se uza goloc'jevku,
Na nebesim zv'jezde gledajući
Sa brčina inje stresajući,
U tom svak čas i preda i trne
Da ga dušman ljuti ne zavrne,
Iz nenada na njega nasrne?
I ovoga neugodnog doba
Žalovanu na um pala soba,
Pa podbivši gusle javorove,
Zatumara od mjesta do mjesta,
Tražeć brižan gdje b' se ogrijao
I družini pjesmu zapjevao.
Na tom putu vila ga skobila,
Žalovan je vilu zapitao:
Od kuda li, od koga li grada,
Od koje li zemlje, zavičaja?
Njem je vila 'vako prozborila:
Sad sam evo pravo od Zubaca
Gdje te studen oko zubi stiska,
Gdje se para i u nosu mrzne,
Pa se smrze hiljadu nizama,

A iz zemlje one Anatola ;
Ali zato silnik i ne haje
Rauf-paša bosanski vezire,
Već on diže vojsku ka Nikšiću,
Da dodade zatvorenim hranu.
Kada Vezir kod Krstaca bio,
L'jepo ga je raja dočekala
Na onome Radovan-ždrijelu,
Pred rajom su po izbor junaci,
Vojevode do sad nedobitni,
Prvi Peko zmaje od dvje glave,
A Sočica nebeska strilica
Iz očiju kô i munja sîva,
A Zimonjić i jest vatra živa;
Obren Drago čelik junačina.
Čim je plamen od boja planuo,
Pet stotina mrtvih Turak' pade,
Eto časti orlim i gavranim.
Sutra dan se okršaj zametnu
A kod Plana vele krvavoga,
I tu raja Turke nadobila
Pa i blaga dosta zapl'jenila,
I pirinča devet hiljad' oka.
Kad je Sultan glase razumio
U Stambolu gradu bijelome,
Koliko je vojske izgubljeno,
Iz te stope sitni ferman šalje
I u njemu pr'jeko zapov'jeda,
Neka Rauf sablju otpasuje,
Komu Muktar paša nastupljuje ;
Ovom daje Sultan pomoćnika
Ali- Pašu prvog pobočnika.
Zaklinju se silne te delije
Na ćitabu onom alkoranu 1)
I na britkoj sablji demeskinji,
Da će za čas uhrvati raju,
To je volja boga pravednoga

1) Ćitab = (kitab) = knjiga, alkoran — sveto štivenje,

I proroka našeg velikoga.
Još i ovo turske hodže kažu,
A što kažu vele da ne lažu:
Dok uzbude Meka i Medina
Dotlen biće i turskoga dina [1]
I do strašnog onog božjeg suda
Turska vjera širit će se svuda,
A raja će najposlje poznati,
Da moraju vav'jek robovati,
A turci će biti gospodari,
Kô što bješe i njihovi stari.
Na posljetku Vlasi svikolici
Biće turske vjere nasljednici
I sad mnogim djelim to svjedoče [2]
Živeć onam u zemlji kaurskoj
I pomažuć Turcim gdjegod mogu.
Muhamed će njima to platiti,
A bog će im Dženet pokloniti. [3]
Kad delije ovo iskitili,
Svi se Turci ćili učinili
Tere složnim glasom podviknuli:
Ej, Padišah! — čok jašaja-Amin!
A kad se je duva proućila [4]
Na mig prvi novih komandira
Izvrvila vojska iz Trebinja,
Da dijeli mejdan sa Vlasima.
Al ne stoje Turci na mejdanu
Nego mahom bježe u opkope,
Ter u njima svi se zaklanjaju
Kô krtice u svoje rupice.
Al im ne da ni dušom dahnuti

1) Din = vjerozakon.

2) Kao n. pr. Jozip Brainović iz Vrgovca, Ante Čekada, Frane Franić, Petar Zulijanić. Iste je bagre Kečet Švajcer poturčeni, Ignatije vladika mostarksi, Strauss konzul ugarski i drugi.

3) Dženet — odgovara krsćanskomu raju.

4) Dua — molitva.

Onaj junak braćo viloviti
Po imenu Vukalović Trifko
Već nasrnu na Turske opkope.
U tom banu četa Kruševčana
Pred njome je junak Tomašević,
Na šanceve skladno udariše,
Udariše pa ih provališe
Sjekuć Turke na dvoje na troje,
Sretan samo koji pobjeć može.
U tome se i mrak približio,
Pa je Turcim mnogo pomogao,
A kada je danak zab'jelio,
Okršaj se novi zametnuo.
Srne raja na treće opkope
A pred rajom prvi Bačeviću
S golom sabljom u desnici ruci.
Prinagli se, ujede ga zmija
Zlog udara i nesretna časa.
Zviznu tane iz turske šišane
I zahvati Maksu Bačevića;
Junak pade, Bogu dušu dade.
A nek nije samo žalost naša,
Tu pogibe i carski Bimbaša,
Drugih Turak' četiri stotine,
A trista ih ranjenih bijaše,
Megju njima Čengijčić Dedaga,
Od starine rajin krvopija,
Od te rane i smrt mu je bila.
A od raje ranjenih četerest,
A trideset bješe ubijenih.
U tom mrka noćca nastupila,
Krvarenju svrhu učinila.
Do dan, do dva blizu Klepavice
Raja l'jepo turke oklepala,
Gdje su mnogi izuli opanke.
Tude raja Muju ulovila,
Ulovljena u miru pustila
Rekav: hajde! kazuj što je bilo.
Zlo počelo i gore svršilo,
A po vjeru sveca Muhameda,

U tom Turci b'jesni kao vuci
Rajina su sela popalili
Vukoviće, Kalagjorgjeviće,
Još i drugih brojem osam sela.
Pomamljene klete poturice
Što stigoše to sve izsjekoše,
Muško, žensko, staro i nejako.
Da s' vidio, slatki pobratime,
Koji nosiš od Slavjana ime,
Tešku tugu, žalost i nevolju,
Kad nejaka čeda Turci kolju,
Od strahote i ti b' uzdrhtao
Kamo l' nebi, brate, zaplakao!
Dokle b'jedna raja 'vako trpi
I potrebe svoje s mûkom krpi,
L'jepi glasi njojzi čatisali,
Da je dobri Ivan Ivanović,
Iz slavnoga rodom Dubrovnika,
U dalekom sv'jetu Americi
A u mjestu Kalifornij zvanom,
Sakupio l'jepu milostinju
A od braće dobrih Slavijana,
Tri hiljade srebrenih forinti.
Bože mili — svakomu se smili
Koji raji milostinju dîli!

Pjesma XI.

Ratovanje u Veljači g. 1876.

Dan za danom, mjesec za mjesecom,
U tom banu i mjesec Veljača
I u njemu vijanja kurjača,
A vuk vije jer ga rgja bije,
Kad ne vije i tako ga nije.

Ljudi mniju, kad se mjesec m'jeni,
M'jenit će se sreća i nesreća,
Il na bolje, il makar na gore.
Ratoborni dok ovako misle,
Sve što treba za rat pripremaju
I to Turci od svoje bjesnoće,
Jere raju uništiti hoće;
S tog za raju drugo ne ostaje,
Il u ratu slavno poginuti,
Il bez rata u'vjek robom biti,
Pa najposlje život izgubiti,
Il na kôcu ili na konopcu.
Dok se bojne spreme pripremaju
Muktar pašu teška briga tare,
Jere Turci na mejdanu ginu,
Raja čila, svagdje predobiva.
Zato Muktar jedno odlučuje,
Pa prihvaća silnoga kalema 1)
Tere listak b'jele knjige veze
Desnom rukom na l'jevom koljenu
I to pravo caru čestitomu,
U pismu je Muktar besjedio:
Sultan care, sjajni gospodare,
Vojvodom si mene postavio
Predavši mi silnu našu vojsku,
Sve nizame, po izbor junake
I zapov'jed onu najmudriju,
Najmudriju i najpravedniju,
Da uništim kletu hajdučiju
U svoj Bosni i Hercegovini,
Pa nek raja v'jerna živi mirno
A pod sjenom carskijeh milosti,
Kao što je sam Bog odredio
Na prestolje kad te je stavio,
A po želji sluge njegovoga
Muhameda sveca velikoga.
Al, Sultane! Sunce od milosti,

1) Kalem = pero od misirske trske kojim Turci pišu.

Veličanstvo Vaše nek mi prosti
Izručiti što se usugjujem :
Da ne mogu želje ispuniti,
Dok ne mnoge Paše pometaju
A vojevat nikako ne znaju.
Nek odluči dakle carska volja
Da s' otkuče oni s bojnog polja
Jamčim da će poslje malo dana
Hajdučija biti uhrvana.
Dok vam ovo sluga izjavljuje
Stopâ carskih prašinu cjeluje,
U Trebinju gradu bijelome
Muktar-paša, v'jerna sluga Vaša."
Kad je Sultan listak razumio
Zapovjedi drugi napisati
I šest Paša u Stambol pozvati.
Imena su tijeh izjelicâ
Derviš, Ahmet, Šefket, Rauf kleti
Negjib, Server megju njima šesti.
Ti su Paše zbilja neznalice,
Sebičnjaci, ljute varalice,
Caru lažu, raji polaguju,
Samo sebe traže bogatiti;
Pa ko će se, braćo, začuditi
Videć tursko gdje propada carstvo !?
I druga su carstva uništili
Grabežljivci, lašci, sebičnjaci,
A turski su danas dvoranici
Svikolici grdni grabežljivci.
Kad je tursko carstvo jako bilo
Sterući se dugo i široko
Od istoka do zapada sunca,
Tad su turci s mnoštvom vojujući
Osvajali carstva i kraljevstva,
Pa i onda lagali su mnogo
I lažima svijet obarali.
Ne imajuć sada one snaga,
Svakom zgodom samo laži kuju
I po lažim sve dobiti snuju,
Zato turska vlada sada sprema

Varalicu Kevčet-efendiju,
Poturicu iz Švajcarske zemlje,
Neka pogje crnogorskom knezu,
Pa neka ga prijateljski moli,
Da umiri raju uzrujanu,
A Sultan će njemu pokloniti
Mjesto Zubce pa i Sutorinu,
Nikšić tvrdi i svu okolinu,
A još inih pokrajinskih mjestâ.
Kad je ovo Kevčet iskazao,
Knez je njemu odmah otkazao:
„Volim svoju braću jednokrvnu,
Nego tursko svekoliko carstvo.
Ove r'ječi kazat ćeš onomu,
Koji te je do mene poslao.“
Kad je ovo Kevčet razumio,
Razbiv dlane u Trebinj se vrati,
Nos pokunji, a objesi uši;
I pravo je tako utvorici
Kečetini, gadnoj poturici.
Kad je ovo raja razumila,
Zahvalnost je knezu izručila,
Kô jedinom svomu zaštitniku,
Koji čvrsto stoji na braniku
Za krst častni i slobodu zlatnu!
Tog vremena glave od tri carstva
Austrijskog pa i Njemačkoga
I Ruskoga vele prostranoga, —
Te se glave zovu kancelari
A u vlasti napored su s carî,
Paće kad kancelar što odredi
To car isti malo kad povr'jedi,
Ma se i car s carstvom prevalio —
Odlućuju glave pokušati
Kako bi se raja umirila
Tursko carstvo c'jelo ostavila,
Neka bude kao što je bilo,
A u carstvu ista vladavina,
Kao što je i od prije bila.
Pa osnovu snuje grof Andrašy

A kancelar austrijskog carstva ;
Podunavlje sad mu domovina,
A Turkistan njegova starina.
Od onud su nekoč doselili
Sa mačevim oštrim oružani,
Pa od mača „Mačari“ nazvani
Turkistanac: Magjar, izgovara.
A od koplja zovu se kopljari,
A od sablje zovu se sabljari,
I od puške zovu se puškari,
Od mačara novih naselnika
Pokrajina nazva se mačarska.
A šta ću vam, braćo moja, duljit,
Mačari su podunavski Turci
Po starini sa Turcima braća,
Jedne krvi i jedne su ćudi,
A samo su vjerom razdvojeni;
Obojica Slavjanim dušmani
I to sada žešći neg ikada,
Jer narodi dok se razvijaju,
Turkistanci krivo to gledaju,
Zato traže kako bi Slovine
Izagnali iz mile starine,
Majčin jezik njima otimljući
A magjarski silom namećući.
Al ak' budu složni Slavijani,
Je da l' i Bog dragi njih obrani!
Kuda zagjoh? — Ispravi me vilo!
Da iskitim što sam započeo.
Lete pisma od mjesta na mjesto
U četiri preprostrana carstva.
Kad je vila spletke te doznala,
Pred sv'jetom je ovo razbubala:
Mnogo baba kilavo je d'jete!
I dokle se petljanije pletu,
Turci ništa drugo ne gledaju,
Nego samo da prione raju,
Al i raja stoji na oprezu.
U to doba raji pomoć stiže
A iz one zemlje talijanske,

Dobrovoljac hrabri knez Vivaldi
Vojevoda čete talijanske.
U tom bahuu silna junakinja
Olandeška Merkus Ivka zvana,
T'jelo žensko, a srce je muško,
Konja jaše kao pašalija,
Sabljom maše ko muški delija;
I parobrod ingleški donese
Ustašima ubojnog oružja.
Al na štetu raje ucviljene
Kršten Turčin b'jesom pob'jesnio,
Pa da b' bratu u pomoći bio,
Milom bratu gadnomu Turčinu,
Dobrovoljce hvata i zatvara,
Da ne mogu pomoć dati raji.
Još ter kršten Turčin povlašćuje
Poturice megju da prelaze,
I haraju Dalmaciju jadnu.
Trpi! trpi! t'jelo, pamti dušo!!

Pjesma XII.

Ratovanje u Ožujku g. 1876.

Čim se snijeg počeo topiti
Crna zemlja po nešto kopniti,
Iz seljačke kolibice mračne
Mlagjan djetić vanka izšetao,
Prama suncu legja zapekao,
A očima ozbiljno motrio,
Gdje po zemlji guja tiho lazi,
Da ukaže, da je jošter živa,
A nije ju umorila zima.
U tom vjetric tihi potpirio,
Pa je zemlju sn'jegom poprašio.

To gledajuć mladić zapjevuši
Veseleć se u srcu i duši:
„Lažak laže, a snijegom maže
U ožujku travu da ukaže.
Mladi p'jevac od majke je čuo,
Naši stari u jednoj godini
Da s' mjeseca trinaest brojili;
Al po kroju ljudi književnika 1)
Sad dvanaest ima na vidiku.
A lažak su mjesec poderali,
Pa od njega svakom nešto dali,
Treći mjesec ožujak nazvali.
— Opet zagjoh, ispravi me vilo!
Da iskažem što se je zgodilo
U mjesecu trećem od godine
A godine odveće krvave,
Megju janjcim i gladnim kurjacim,
Hoću rijet, braćo moja draga,
Megju rajom i b'jesnim Turcima
Dušmanimâ i megj' pomagačim
Kako jednih tako i drugijeh.
Na to vila 'vako prozborila:
Preinake kad je sastavio
Grof Andrašy stari Turkistanac,
Turkovanja najveća zaštita,
A pram raji sablja vele oštra,
Preinake jeste priopćio
I drugarim inim kancelarim,
Ovi opet svojijem vladarim,
A najposlje bješe položene
Pred prestolje cara čestitoga.
Pa kada je Sultan razumio
U tom pismu šta je našarano,
U sebi je odmah pomislio:

1) I danas narod u Bosni ovako broji: nedjelja (sedmica) ima sedam dana, jedan mjesec četiri sedmice, ili 28 dana, pak po ovom računu godina ima 13 mjeseca i jedan dan više.

Štogod hoćeš piši, gjaurine,
A car znade što činit imade.
Ipak da bi oči zal'jepio
Najvećemu prijatelju svomu,
Pa i drugim mudrim kancelarim,
Kancelarim i njihovim carim,
Sultan šalje Hajdar-efendiju,
A uz njega Vasa utvoricu,
Učinjenog vlaškog poturicu,
Nek u Bosni i Hercegovini
Svagdje glase šta b' kauri hćeli:
Da se raja s Turcim izjednaći.
A kad ovo Turci razumili,
Istom tada b'jesom pob'jesnjeli,
Pa gdje stignu, raju ubijaju,
Ruše, pale, robe, sve haraju;
Pa počeše i cara psovati
I onoga ko je izmislio,
Da b' s Turčinom Vlah se poredio,
Kad je svetac drukče odredio,
A Bog mu je isto potvrdio.
Znajuć ovu tursku sanjariju,
Karagjorgje davno je kazao:
„Ne da Ture bez krvava tura
Da se vlaše s njime usporedi“ —!
Sad vam kažem, braćo i družino,
Zlo pletivo turskih pomagača,
Koji jesu negda okršteni
Pa znamenje krsta odbacili,
Muhamedu poklon učinili,
Pa gdje mogu igraju ulogu,
Sljedbenike njegove štiteći,
A krštene ljude nagoneći
Neka s Turcim na v'jeke se biju,
Zlog progonstva sebi lance kuju.
Bože sveti! ti ih sad pometi
U njihovoj paklenoj nakani,
A obrani, Bože, puk obrani
Od turaka kako sunećenih,
Tak' od onih koji su kršteni. —

I Vrčević konsul austrijski
Svoju dužnost zbiljno ovršujé,
Pobunjenu raju ter svjetuje,
Nek se smire i nek se pokore
Milostivim znanim odredjenjim
Po mudrijem glavam sapletenim
A po dobrom caru potvrgjenim:
Još svijetli Rodić gjenerale
Izseljenu raju nagovara,
Da se vrati pod skut svoga cara,
I koji se na čas prije vrati,
Uživat će carske blagodati,
A koji god ne htjedne poslušat,
Taj će morat zle nezgode kušat.
Kad je raja ovo razumila
Jednim glasom tužna zavapila:
Mi volimo u vodu skočiti,
Neg pod tursku ruku se vratiti!
Niko ne zna, dragi gjenerale,
Što je onaj turski jaram teški,
Nego samo koji su kušali,
Kako stari što kušaše naši
I mi jadni, njihovi unuci.
Dobro čujte, kraljev namjestniče,
Svi volimo listom izginuti,
Neg s' u tursku zemlju povratiti. —
Dokle se je ovo primetalo
Junak' Mići do toga je stalo
Krvav mejdan s poturicom d'jelit,
Pa dozivlje druga vjernoga
Dum Ivana Musić — kapetana,
Ter je njemu 'vako besjedio:
Dum Ivane, moje sve uzdanje,
Mi imamo četu od junaka,
Koji se ne boje od Turaka,
Sjutra ćemo s Turcim mejdan d'jelit.
Što rečeno, to je učinjeno,
Osam stotin' raje oružane
Na turke je složno udarilo.
A u mjestu Šipovača zvanom.

U tom boju, braćo moja draga,
Svi gledali čudo nevidjeno:
Ukaza se silna vojvodkinja,
Merkus Ivka b'jesna junakinja,
Pletenicu pod kapu savila,
Vezen prsluk na prsim skopčila,
Svu odjeću muškarca obukla,
Šestopercem smrtonosno puca.
Britka sablja uz bedru joj kuca,
Ko je vidi, drugo i ne misli,
Nego da je junak Crnogorac,
Crnogorac ili Hercegovac;
Šestoperac triput dok ispali,
Tri Turčina na zemlju obali,
A četvrti zagrabi bježati,
Alі da je srna ne b' utekô,
Jer muškara od srne hitrija,
Pet put skoči, Ture tu priskoči,
A Ture se od strâ jur ukoči.
Nad njim vitla sabljom junakinja,
Pod Turetom noge zadrhtaše,
Al i ono klebesturom maše
Tamo, amo na sve četir' strane;
Al muškari rane ne zadaje,
Ona mahnu, njem zadade ranu,
Drugoć mahnu, os'ječe mu glavu.
Tu pogibe dvadest još balija.
A kad su se borci raspršali,
Mrtvom Muju Turci pristupiše
Po zakonu duu očatiše [1])
Hakk teala merahmet Allaha!
To će reći u našem jeziku:
Bog mu neka dušu pomiluje,
Jer je za din svečev poginuo,
A svetac je svakom obećao,
Koji za din bude umirati,
U dženetu da će uživati,

1) d u a = molitva.

Uz koljeno svečevo sjedeći,
A u liee Allahu gledeći.
Jošter Turci ovo govorahu:
Megju nami nije toga bilo,
Ko bi mogo s Mujom se poteći,
Ali danas eno po nesreći
Brže vlaše u ćas ga dostiže,
Gdje ga stiže tu mu glavu diže,
Baš je vlaše vilino kopile
Ili su ga vile zadojile,
Jer ne b' moglo donle hitro biti
I Turčina za ćas dostignuti.
Al šta ćemo kad je tak' sugjeno,
Pa sugjeno a to ispunjeno!
Čujte, braćo, boja još žešćega:
Ponijeli Turci brašljenicu
Iz Gackoga pravo u Goransko,
Na putu ih raja dočekala
U klancima na Muratovici,
Pred rajom su silni vojevode,
Jedno Peko a drugo Sočica,
A treći je Bančeviću Šime.
Iz busije raja navalila,
Okršaj se krvav zametnuo,
Turci brane sebe i zairu,
Krv se l'jeva na obije strane,
Turak' pade osam stotin' mrtvih:
Eto opet kurjacima mesa!
Tu zapl'jeni raja i topove,
Više stotin' pušak' kremenjača,
Tovaricâ, i konja jahačih. —
Sada čujte, braćo i družino,
Grdnu krivdu prije nečuvenu,
Pa kazujte svem bijelom sv'jetu,
Kletu varku krštenih Turaka.
Ljubibratić s četom četovao
Kod Posušja i sela Gorice,
A u blizu onog Imoskoga
Popalio kule i čardake
A onijeh grdnih nasilnika,

Hoću rijet aga i begova.
Kad to vidli Turci okršteni,
Danka carsko-kraljski poglavica
A Filaus satnik megj' vojnicim
Od magjarskog roda i plemena
Od dunavskog onog Turkistana,
Iz sveg srca teško požališe,
Što je šteta braći nanešena,
A to braći onoj sunećenoj,
Pa zmijinskim srcem odlučuju
Osvetit se krštenim junacim,
Tere stupiv na tursko zemljište,
Pozivahu Ljubibratić Mića
Na besjedi i na tvrdoj vjeri,
Neka stupi na zemlju kraljevsku,
Da bi s njimi jelo blagovao.
Prevari se, ujede ga guja,
Pa pristupi izdajničkom ručku,
Uza njega vijerni drugovi
Cezari i Božić i Faella,
S Petrovićem, Merkus junakinja,
A uza njih još tri Hercegovca,
A ostali Mićini drugari
Na zemljištu turskom su ostali
Sa vojvodom Musić Dum Ivanom.
Poslje kad je društvo blagovalo,
Punim čašam l'jepo pozdravljalo,
Tad Filaus — nav'jek proklet bio ! ! —
S bajonetim Mića okolio,
A bijaše šeset bajoneta.
Kad se Mićo na čudu vidio,
Filausa kletog je molio:
U miru me pusti prijatelju:
Gdje je sada vojnička besjeda,
Kud propade zadata mi vjera?
Il' kažite šta sam vam skrivio?
Svaka molba zaludu bijaše,
Jer tlačitelj vjere i poštenja
Ne stidi se riječ pogaziti
I leteći umije slagati;

S tog Filaus, Turčin okršteni,
Čini Miću sablju da otpaše,
Ter prevarom njega i družinu
Ulovivši ćera u zatočje
Sinjim morem u zemlju daleku
Čak do Linca, grada bijeloga.
Ej nevjero! nigdje te ne bilo!
Tvoje djelo nikom nije milo.
Al' Filaus ne b' to učinio,
Da mu nije bilo naregjeno.
Tog vremena devedeset ljudi
Od Ljubuškog onog nesretnoga
Pravo, zdravo u Metković stigli,
Goloruka raja bez oružja,
Al' nevjera Kapetan Lukšardo
Sve ih dade kruto povezati,
Te na otok Korčulu prognati,
A mrcine one poturice
S dopuštenjem krštenih Turakâ,
Oružani prosto se šetaju
Po mjestima zemlje cesarove,
Prkosoći caru i cesaru.
Čujte, braćo, i goru nepravdu:
Jednokrvna braća pomoć dala
Gladnoj raji da b' se nasitila,
Sve dvopeka petnaest tovara,
Al' to ote sila protivnika,
Nesmiljenih onih činovnika,
Vedrog kralja gladnih plaćenika.
Opet trpi t'jelo, pamti dušo,
Svaka dušo roda Slovinskoga,
Od dušmana ljutih tlačenoga
Od postanka do ovoga danka.

Pjesma XIII.

Ratovanje u Hercegovini mjeseca Travnja g. 1876.

Od kada je svijet postanuo,
Priroda se Travnju radovala
Posl'je krute, neugodne zime,
Na vratim je pramaljetno vr'jeme,
Sve se u njem l'jepo okr'jepljuje,
U svem dobru sreću očekuje.
A nut, braćo i družino draga!
Ko bi mogô danas pogoditi,
Sa nevoljnom što će biti rajom,
Koja evo kroz deset mjeseca
S turcim bojak brez počinka bije,
A za vjeru i za domovinu,
Za krst častni i slobodu zlatnu?!
Sve je jadna izgubila raja. —
Izgubivši kuće i kućišta,
Nit imade vatre nit ognjišta;
Ali, kao što j' starina rekla,
Sve bi ovo živa glava stekla,
I sve bi se lakše preboljelo,
Da se nije i crnje desilo,
Koje duša prebolit ne može.
Aj! šta rekoh, oprosti mi Bože!
Neko bo je od nevoljne raje
Izgubio milu vjerenicu,
Drugi opet rogjenu dječicu,
Treći željnog brata i sestricu,
Ili majku il' slatkog babajka,
Ili kuma, il' rodbinu milu,
Prijatelje, znance i svojbinu.
Uz sve muke i nevolje krute,
Koje raja do sad propatila
Od početka krvavog ustanka

Pa do ovog današnjega danka,
Sad je jedno što raju veseli,
A to jesu pramaljetni dnevi,
U kojim će moći i po noći
U društvu se raja sabirati
I pod dubom sanak boraviti,
A u danu napadati Turke,
Pa što Bog dâ i sreća junačka!
Ali raju teška briga tare,
A teža je nego turski care,
Jere eno sada grof Andrašy
A uz njega drugi mudrijaši
Rad ljubavi milog pobratima,
Pobratima nev'jernog Turčina,
Zakletoga krstu dušmanina,
Sa svom snagom rade i posluju,
Da primirje nekoje sakuju,
U kom bi se Turčin pripravio,
Tere lakše raju predobio.
Ali raja Turcim ne vjeruje,
Niti onim koji su kršteni,
A turski su u svem pomagači
I sve rade nek je Turčin jači
I na staroj nek ostane vladi,
A da raja u zlo gore pane. —
Ta kako bi raja vjerovala,
Kad je svojim očima gledala,
Gdje parobrod od Stambola grada
Do hiljadu i dvjesta nizama,
Uz nizame hranu i džebanu
Na Kleku je kletom iskrcao,
A ovo je uprav odregjeno
Teškom jarmu za podvrgnut raju.
I za vr'jeme tadašnjeg primirja
Pomamljeni Turci Ljubušćani
Najžešće su raju progonili,
Tukli, sjekli, pekli i davili. —
Sada čujte, braćo i družino,
Da vam kažem, što vi čuli n'jeste:
Gorko cvile turkinje kadune,

A uza njih sitna turadija,
Pa i oni starci bjelobradi,
Gorko cvileć ovako govore:
Bor ubio cara u Stambolu,
I njegove Lale i vezire,
A najprije kletog Muktar-pašu,
Velegrdnu varalicu našu;
Oni jedu i slano i masno,
Ispijaju kiselo, veselo,
Valjaju se po meku dušeku;
A mi jadni ovdje zatvoreni
U Nikšiću, da bi izgorio!
Od ljutoga glada umiremo.
Kad to čuo Muktar zasukani,
On se kune, gdje ga vojska sluša,
Britkom sabljom i carskim nišanom,
S kojim ga je care okitio,
Kuneći se Muktar besjedio:
Carski hljeb mi u grlu prisjeo,
Pa i nišan ovi me saprio,
I sablja mi glavu odvrljila,
Ak' fukari gladnoj ne pomognem [1].
Zato čujte, svi carski nizami,
Il moramo Nikšić providiti,
Ili ćemo listom izginuti.
Ovo rekav, Muktar vojsku krenu
Dvadest i pet punijeh tabora
Od Gackoga onog kamenoga
A kroz Dugu ka Nikšiću gradu.
Kad je vojska do Krstaca došla,
Na zapor je ona udarila,
A zapor je raja učinila,
Pet hiljada vojske postavila,
Neka zapre prilaz na Krstacu.
I u tomu klancu jadikovcu,
Okršaj se strašan zametnuo
Megju rajom i carskim nizanom!
Pa je raja nizam predobila,

1) Fukir = siromah — fukara = siromasi.

Predobila, natrag potisnula
Do Prisjeke, klanca pogubnoga,
Pa zla sreća i tu ukobila
I Muktara i njegovu vojsku.
Krv'avoga posl' je okršaja
Turske šance raja osvojila,
Tri tabora vojske uništila,
A Muktara dalje otpratila
Do Gackoga onog kamenoga.

Pjesma XIV.

Dalje ratovanje u Hercegovini istog mjeseca.

Muktar paša carevo uzdanje
S dvije ljute rane obolio,
Jedna rana vojska potučena,
Potučena natrag povraćena,
Druga rana, čeljad ogladnjela
U Nikšiću, gradu nesretnomu;
S tog se Muktar svojski zauzima,
Da izl'ječi rane obedvije.
Prvu ranu misli izl'ječiti
Osvetivši nizam pobijeni,
Drugu ranu misli izl'ječiti,
Providivši Nikšić jadoviti
Kako s hranom tako i s džebanom.
Silni Muktar časa ne časio,
Već on sebi hitro pridružio
Na jeziku sličnoga junaka
Mustaj-pašu, sve uzdanje svoje.
Krenu Muktar carskoga nizama
Od Gackoga onog kamenoga,
Uz nizame ljute Arnaute

Dv'je hiljade ni manje ni više ;
Bašibozuk' tri hiljade bješe.
U sve vojske trideset hiljada,
A uz vojsku idu kirijaši,
Noseć hranu o tvrdu samaru
Ogladnjelim Turcim Nikšićanim.
Kad je vila spremu ugledala,
Vojvodu je glavnog dozivala
Po imenu Pavlovića Peka,
Pa je vila njemu besjedila:
Na noge se, Bogom pobratime!
Nije vr'jeme sada od kašnjenja,
Ni od stanka ni od noćnog sanka.
Silna vojska iz Gackoga krenu,
Svega ima pedeset tabora!
Kad je Peko vilu razumio.
Sve vojvode odmah dozivao,
Ter je s njima 'vako odredio:
Nek Sočica Pivljanski vojvoda
Desnom krilu bude za glavara,
Milićević Zavodski vojvoda
Nek središte čile vojske diže.
Pod upravom Peka Pavlovića,
Vukalović i hrabri Zubčani
I junački oni Crnogorci
Na l'jevo se krilo postavili.
A Zimonjić sa svojim Gačanim
Bje odregjen čuvat s' boka vojsku.
Pop Radonjić s' Nevesinjskom vojskom,
A uz njega junak Radan Gjuro
Sa hiljadu sivih sokolova,
Desnom krilu za pričuvu bješe.
Dv'je se vojske blizu noćiše,
Nekog jurve smrtni strah popada,
A neko se živ ostati nada.
U množinu Turci se uzdaju,
A ustaše za junaštvo znaju,
S tog junačkoj sreći se nadaju.
Dvadeset osmi dan mjeseca travnja
Nepamćeni boj se započeo

I najpr'je s' turskoga bojišta
Zagrmiše ubojni topovi,
Ko ih čuje, misli da s' gromovi;
Odjekuju brda na okolo,
Šišman, Njeguš, Duga, i Golija.
Dimovi se u maglu svijaju,
Sunca vidjet nikako ne daju.
U tom turska sila navalila
Na Sočicu i njegovo krilo,
Na desnoj je strani ono bilo,
Na uzmak ga Turci prisiliše;
Na središte zatim navališe,
Pa i ovdje turski mejdan bješe,
Još na l'jevo krilo navaljuju
I ustaše natrag popuzuju.
U tom i mrak zemlju poklopio
I umorne nešto umorio.
Dokle su se vojske krvavile,
Pritrkaše Nikšićke balije,
Trista tovar' hrane ugrabiše,
Pa u Nikšić hitro otpremiše.
Kad je sutra danak osvanuo,
Mnogo žešći boj se zametnuo,
Jere se je raja ražestila,
Pa na šanac turski navalila,
Za čas jedan šanac osvojila.
To se mjesto Petno-brdo zove,
Sad se more krvno brdo zvati,
Jer je turskom natopljeno krvlju.
Tu se raja nije ustavila,
Već na drugi šanac udarila
I u njemu Turke pomlatila.
U tom raji dobra pomoć stiže,
Osam stotin' braće Krivošjana,
A sve braćo! ognja žestokoga,
S dobrim puškam, prahom i olovom
I handžarim, u Bosni kovanim
Okićenim srebrom i mergjanim. 1)

1) mergjan = koralja.

Treći dan se opet boj zametnu,
Sočica je prvi udario,
Pa Pavlović i Bogdan Zimonjić,
Miličević i Bačević Šimun,
Mičunović i slavni Radonjić,
Tomašević pa i Vukalović,
Šibalija, na glasu delija;
Megju njima i Filipov Vuko
Do sad trides Turaka potuko,
Junak Mašan na oči zamašan.
Na glasu je i Šipčanin Lazo,
Turadije po više je smazo.
Kod Prisjeke Turci na okupu
Polagano dok se odmaraju,
Ranjenima rane zavijaju,
Al o boju nisu ni mislili,
Jer su oni zadovoljni bili,
Što su Nikšić hranom podmirili.
Al kad raja plaho udarila
Sa svih strana Turke saletila,
Tad se svaki od njih zabeuknu,
Zabeuknu i medet! jauknu.
I u tomu nenadanom jadu
Već topovi posla ne imadu,
Pa i puške brzo umuknuše
A zvekeću sablje i handžari,
Kao snoplje tu padaju Turci,
Koji mogu bježe brez obzira,
Ostavljaju mrtve i ranjene.
Mnogi Turci tude izgiboše,
A duše im uprav otidoše,
Kako vele, u svečevo krilo,
Pa će ondje svecu svom kazati,
Što će reći raju napadati,
Progoniti i krvnički klati,
A svetac će njima otkazati :
Kojom mjerom raji ste mjerili

Onom mjerom raja je vratila,
U dženetu nema za vas mjesta. [1]
Sve da dogje melaića trista [2]
Moliti se meni, pa i Bogu,
Za vas milost izmolit ne mogu,
Jer ste gorki prama raji bili
I tim dragog Boga uvr'jedili ;
Zato sada u gjehenem ajte [3]
I u njemu na v'jeke kukajte.
Preduboki hodža 'vako uči, [4]
Jer njegova pamet tak' dokuči. —
Posl'je boja vele žestokoga,
Kod Prisjeke, da bi izgorila,
Dva junaka, obadva jednaka,
Da pobjegnu s krvavog mejdana,
Mustaj-paša u društvu Muktara
Pravo zdravo idu do Nozdara,
A kad su se ondje odmorili,
U Gacko su tvrdo pohitili,
Otkud Muktar caru pismo šalje,
A u pismu ovako besjedi:
„Sultan care, slavni gospodare!
Evo voljom Boga pravednoga,
Pa i sveca našeg velikoga,
Hajduke sam sretno nadvladao
I brez traga širom rašćerao;
Još ih malo živih preostalo,
Ali do njih nije mnogo stalo,
Skoro će se predati i oni,
Il od glada svi će poskapati.
U Nikšić sam hranu dobacio,
Nikšićane gladne nahranio.
Oni Vama, care, zahvaljuju,
I cjeluju darežljive skute.
Naša vojska čila i vesela

1) dženet = raj.
2) melaič = angjeo.
3) gjehenem = pakô.
4) hodža = starac i učitelj.

Nikakvog se dušmana ne boji,
I u zdravlju Vašeg Veličanstva
Na Moskova smjela b' udariti,
Pa bi morô Moskov izgubiti.“ —
Kad je Vila ovo razumila,
U sv'jet b'jeli glas je rasturila:
Nek se hvali Muktar kolik' hoće,
Kakvo deblo, tako je i voće.
Ali vrane, orli, i gavrani
Pa i ćuci i iz gore vuci
Dobro znaju da su ono Turci,
S kojima se oni nahraniše
Kod Prisjeke, klanca jadikovca.
A vojvode i sva raja čila
Istom te je sada ojačila,
Kad je Turke sretno pomlatila,
A nek Muktar laže, što mu drago,
Laž je Turcim vav'jek pravo blago!

Pjesma XV.

Ratovanje u Bosni istog mjeseca i godine.

Ajme! gusle, ne ostale puste,
Moje grlo sustalo je vrlo.
Još za malo da b' me ne izdalo.
A kad budem svaka iskititi,
Rujnim ću ga vincem nakvasiti.
A ti, vilo, kazuj što je bilo
Na krajini, krvavoj haljini,
Oko Livna i na Suhoj megji,
Neka mogu redom iskazati,
Pred družinom uz gusle spjevati.

Na to Vila 'vako prozborila:
Sivi soko Aleksa Jakšiću,
Na oružju drugi Smiljaniću,
Junačku je četu predvodio
Uz viteza Ljubibratić Mića.
Kod Posušja i sela Gorice,
Kad je Mićo u sužanjstvo pao
Zlim udesom i kletom nevjerom,
A Turaka onih okrštenih
Filausa i njegova društva,
Tad je Jakšić s četom ošinio
Preko Dumna u polje Livanjsko,
Pa je sela redom popalio,
Najpr'je Odžak i selo Lištane,
Ne ostavi ni selo Rujane.
Popalio i turske konake,
B'jele kule, visoke čardake.
Kad to vidli Turci zulumčari,
Koji s' bili po selima cari,
Kleti bezi, age, i spahije,
Svaki bježi glavom brez obzira,
Ter se u grad Livanjski savira,
Neka bi ga zidine štitile,
Učuvale od smrti nemile. —
U jadovnu ovakomu jadu
B'jednoj raji drugo ne ostaje,
Nego nejač pratit preko megje.
Primaju ih braća Dalmatinci,
Pružaju im pomoćnicu ruku,
Kolik' mogu, milostinju daju.
A ko more boriti se s Turcim,
Taj prihvaća, ako ima, pušku,
Koji nema puške ni handžara,
Taj prihvaća nadžak il sjekiru,
Il trnokop, ili kosu ljutu,
Il buzdovan čavlim napereni,
Ili ražanj dobro naoštreni,
Da se bori sa dušmanom kletim,
Za krst časni i slobodu zlatnu.
Kad vidjela ovo tri junaka,

Kojim slične neće rodit majka,
Golub Babić i Petar Uzelac,
A uza njih treći pop Bilbija,
Na noge se junačke skočili,
Pa oružje ubojno spodbili,
I od raje mnogi se združili.
Tri hiljade po izbor delija,
Kod Trubara s Turcim mejdan d'jele,
Gdje stotinu pogibe Turaka,
A ostali nokat u ledinu,
Pa kud koji kô svjetlica sinu.
U tom posl'je nekoliko dana
Bànu vr'jeme junačkog mejdana,
A kod Unca onog krvavoga,
Bojna sreća ukaza se raji.
Tri stotine Turak' ona smaza
I hrane je dosta prisvojila
I oružja dobra zapl'jenila.
Za tim su se vogje razredile,
Neka Babić kod Petrovca grada
Brez odmora Turcim daje jada,
Krečo junak Turke oko Ključa
Kô u jednu alku nek zaključa,
Damjanović neka do Vakupa
Četujući poturice lupa,
A Trkulja, prikvativ oružje,
Nek napada Glamočko okružje.
Malo vr'jeme potrajalo bješe,
U blizini staroga Majdana
Turska sela vatrom izgorješe,
Dvje stotine kuća u njim bješe;
Al' i Turci Unac upališe,
Upališe, sa zemljom sravniše.

Pjesma XVI.

Ratovanje u Hercegovini u Svibnju g. 1876.

Sanak snio starac Žalovane,
Sanak snio, u sanku vidio,
Da je jato crnih gavranova
Podiglo se od istočnih strana,
Pa je jato hrleć iz daleka,
Dopiralo do kletoga Kleka;
Gavrani se tude ustavili,
Odmorili, zatim posukali
Do Trebinja i Nikšića grada,
Tražeć krvi da bi se napili,
A i mesa, da bi se najeli.
A kad se je starac probudio,
Svoj je sanak vili povidio,
Njemu vila sanak tumačila
Od početka pa sve do svršetka.
Kad Žalovan svaka razumio,
Sa gudalom gusle prihvatio,
Pa ovako pred družinom kiti:
Braćo mila i družino draga!
Sada čujte, što ću vam kazati.
Ak' hoćete samo vjerovati,
Na dan Turci pet put boga mole,
Podvikujuć s munarske visine:
Nije boga izvan jedinoga,
I proroka božjeg velikoga.
Tako hodže uče i kazuju.
A svi Turci tvrdo to vjeruju;
Zato oni u nevolji krutoj
Skupa mole boga jedinoga,
Posl'je boga slugu njegovoga,
Najvećega sveca Muhameda. —
Još kazuju Turci i vjeruju,

Da s' Arapi svečevo koljeno,
Pa gdje Arap samo mač pokaže,
Tu pomaže i bog i Muhamed.
Pa Gjauri odmah pripredaju
I od samog straha upadaju.
A skoro će bit godina dana,
Od kada je pob'jesnila raja
U čitavoj zemlji Hercežiji
I bosanskoj onamo krajini.
B'jesni Vlasi tursku vjeru taru
I ustežu caru dati carsko,
A to čine i pram gospodaru,
Što je više, pale turske kule,
Ubijaju i ljude i bule.
Što je gore? brez svake iznimke,
Ubijaju i carske vojnike,
Bog će dati, pa će dobro biti;
A bilo bi, da je dobaviti
Hrabre čete svečeva koljena,
A poznatog arapskog imena.
Arapi su svečevi gavrani
I najbolje Arap vjeru brani,
I gdje Arap za vjeru se bije,
Tude svetac, naš Muhamed bdije.
Što želiše ono doželiše,
Kako vele, voljom dragog boga
I velikog sveca njihovoga.
Dv'je hiljade i osam stotinâ,
Sve samijeh crnih Arapina
Krenu morem iz Stambola grada,
Pravo zdravo na Klek dojedriše,
Da umnože silu Muktar-paše
I da satru ljute buntovnike,
Prorokove vjere protivnike
U svoj Bosni i Hercegovini.
Isto doba Muktar naregjuje,
Neka jadna siromašna raja
Odmah dade pet hiljada konjâ
Za potrebe carskijeh vojnika. —
Dok se Turci 'vako koprcaju,

Bolju pomoć oni izgledaju
A od braće Turak' okrštenih,
Preinake, koji s' izmislili,
Da bi samo raju prevarili
I pod jaram kakogod pritegli.
Metkovići uročiste biše,
V'jećnici gdje se sakupiše
Muktarevi i grof Andraševi.
Vaso, Haso, Jašar i Alija
Zastupnici jesu Osmanlijâ,
A od strane grofa Andrašy-a
Jest Lukšardo, lijač pripredeni,
I Allodi r'ječi medenijeh.
Obadva su srca okužena,
Turskoj vjeri posve privržena,
Pa gdje čuju i Turci i raja,
Šor Lukšardo 'vako progovara: [1]
Sretna rajo! tvoj car milostivi
Poslao je ove svoje ljude,
Da vas prime i onam' odvedu,
Gdje je vaša prava postojbina,
Krasna Bosna i Hercegovina;
Ondje ćete mirno uživati
Svekolike carske blagodati,
A da, rajo, vi to učinite,
I naše je vlade čista želja,
Pa i drugih vaših prijatelja:
Ako l' na to pristati nećete,
Svaku pomoć izgubit hoćete
Od cesarske previsoke vlade.
Na to raja 'vako odgovara:
Čuli jesmo i od naših starih,
A i sâmi prokušasmo jadni,
Što je kletog Turčina dvoriti,
Il pravije: što je robovati
I njegovu silu podnositi.
Sve su naše Turci poharali,
Sve nemočne i djecu poklali,

1) Šor = šior = signor = gospodin.

Pa kad bi se i mi povratili,
I s nami bi isto učinili.
Povratit se živi ne smijemo,
Jer Turčinu nije vjerovati,
Turčin kleti nalikuje maci,
Koju čovjek kakogodir baci,
Na nogama dočika se vav'jek;
Tak' i Turčin u svim ugovorim
Na laž grdnu vav'jek se naslanja
I s Turčinom kojigod se slaže,
Onak' isto, kô i Turčin laže.
Što znadosmo, evo izrekosmo.

Pjesma XVII.

Ratovanje raje bosanske u Svibnju g. 1876.

Dok krv teče u Hercegovini,
Vatra boja buktí u krajini.
Silni junak Babiću Milengja
Sa četiri stotine delija
Žestok bojak s Turcim zametnuo,
A u mjestu onom Crljevica,
Nedaleko od Petrovca grada.
Osam stotin' Turaka bijaše,
Al je raja Turke porazila,
Stotinu ih jednu usmrtila;
Megju njima Mirjalaj bijaše,
A do njega Bimbaša ležaše.
Druga četa krajišničke raje
Strah i trepet Turcima zadaje
U Pounskim dubravama gustim,

S njom upravlja junak Bajalica.
I Grmeća za Turke je smeća,
Gdje nizama jedna pukovnija
Od krajiške raje naskočena,
Do nokata bude poražena.
Dok se ovo vrši u Krajini,
Glasonoše hitre dotrkuju
Iz Krajine usred Sarajeva
I donose liste napisane
Mrkom krvcom krajiških Turaka.
Pismo štije bosanski vezire,
Po imenu Paša Ibrahime,
Pismo štije, po nosu se bije,
Jere pismo ovako mu glasi:
„Ibrahime! l'jena sjedilico,
Ili ne znaš, il ne haješ za nas?
A zar ne znaš, bosanski vezire,
Da jedini Turci krajišnici
Od toliko stotina godina
Na Krajini krvavoj haljini,
Do trideset konak' udaljeni
Od Stambola grada bijeloga,
Tursko carstvo vav'jek su branili,
Bijući se s dindušmanom ljutim?
Sad je muka i nevolja gorka,
Koju raja danas nam zadaje;
Svekoliko naše poharaše,
A raja je mnogo žešći dušman
Od onoga zlednoga Moskova
I od Raca i od Crnogorca.
Čuješ li nas, bosanski vezire!
Ako ti je turska vjera draga,
Progj' se stanke, okani se vraga,
Propadosmo drukče svi bez traga.
Pogji glavom i povedi vojsku,
Ter nas brani od pomamne raje,
Jere 'vako živit ne možemo:
Il ćemo se krstom prekrstiti,
Ili ćemo listom izginuti.
A kad padne junačka krajina,

Neće dobra biti ni Travniku,
Ni onomu na Drini Zvorniku,
Nit' Mostaru, niti Sarajevu,
Pa ni istom u Stambolu caru.
Pa kada se ova sva izvrše,
Onda Turčin koji god ostane,
Proklinjaće najpr'je Padišaha
I njegove Lale i vezire
I njihova luda šurovanja
Sa kaurim turskim protivnicim."
Kad je vezir glase razumio,
Od sna se je nešto razbudio,
Pa on sprema onam' u krajinu
Ferik-pašu s carskim nizamima,
Megju njima p'ješci i konjici,
Bašibozuk gadni i redifa,
A uza njih i tri baterije,
Prah, olovo i vješti topdžije.
U to vr'jeme klete poturice
Iz krvničkog staroga Majdana
Pogubiše Protu valjanoga
I uz njega četiri trgovca,
Pogubiše, jer ih potvoriše,
Pomagali da su buntovnicim,
Dodavali praha i olova. —
I zlo drugo Turci učiniše,
Kad težake mnoge domamiše,
Zadavši im lažnu tursku vjeru,
Nek u miru zemlje obragjuju;
A kad su se raje dokopali,
Do trideset od njih posjekoše,
Sve prednjakâ i mladih momakâ.
Kad vidjela raja tu prevaru,
Listom bježi u goru Grmeću
Obitelji četiri stotine.
Postadoše od sela selišta
Tuk, Bobija i Jelušinovci,
Podvidača, Kozinj, Grdanovci,
Japra, Lužić i selo Bošnjaci.
Za tim raja vogje odabrala

S Bundalinom Živković Jovana,
Pa je raja štetu osvetila.
Pop Karana, ugledav za rana
Kod Bužina i blizu Lipnika,
Sa dušmanim krvav mejdan d'jeli,
Sto pedeset Turak' tu pogibe;
Još i pl'jena raja zapl'jenila,
Dvjesta glavâ rogatoga blaga.
Okršaj se drugi zametnuo
U Kozari i gustoj dubravi,
Pred rajom je vitez Bajalica,
I delija silni Gjunadija;
Do stotinu Turak' pogubiše,
Bolje brojeć bilo bi i više.
Treća četa na okupu stoji,
Dvje hiljade vitezova broji,
U gorici onoj Motajici,
Zgodu preži, da na Turke srne,
Da im zajam potpuno povrne.

Pjesma XVIII.

Pokret u Bugarskoj u Svibnju g. 1876.

Na Viduši visokoj planini
Kamenitoj u Hercegovini,
Povikuje vila glasovito,
Da ju čuju slovinske krajine:
Mili Bože, na svemu ti hvala,
Do skoro će bit godina dana,
Od kad se je hercegovska raja
Sa dušmanom krsta zaratila,
Pa je raja svakad jača bila.
Kad bosanska raja to spazila,

I ona je na noge skočila,
A najprije u mjestim krajine,
Pa se pruži i do Posavine,
Do planine one Motajice,
Pa je raja na tom zbiljno stala:
Il slobodu željnu zadobiti,
Il sve, pa i život izgubiti!
I ljepše je slavno poginuti,
Nego turskim vav'jek robom biti. —
Dan za danom, vr'jeme za vremenom,
Sa dobitcim ohrabrena raja
Glase šalje u zemlju Bugarsku,
Opominje bugarske junake,
Nek se ropstva sramotnog otresu.
Kad Bugari glase razumjeli—
A jurve su na to spremni bili, —
U četu se hitro sakupili,
Pred četom su do dva kolovogje,
Volov jedan, a Benkovski drugi,
Pograbiše ubojno oružje,
Navalili na klete dušmane.
U Zlatici i u Rakovici
Pogubiše pedeset Turakâ;
Od Sofije, pa do Pazardžika
Dvaest i pet sela popališe,
Nek nemaju Turci zakloništa.
Nejač raje u Balkan pobježe,
A ko može oružje nositi,
Taj odluči s Turcim se boriti.
Samo sreću Bože junacima,
Složnoj braći, slavnim Bugarima,
Da dušmana grdnoga nadbiju
I slobodu željnu zadobiju! —
Dok se mrka krvca prol'jevaše
Megju rajom i pomamnim Turcim
A u Bosni i Hercegovini
I u zemlji ovamo Bugarskoj,
Najcrnji se oblak pomolio
Ponad b'jelim gradom Carigradom,
Iznenada oblak se prolomi,

A złokobna munja naglo sinu
I sultana nesretnoga šinu,
A sultana jadnoga Aziza.
To ne bila munja iz oblaka,
Već to bila gadnih Softa rulja,
Pred Softama Šejkul-izlam stari,
Po imenu Hairullah zledni.
U toj rulji do tri paše bješe,
Mithad, Rašid, a treći je Avni.
Dok su v'jeće pogubno kovali,
Svakud su se oni okretali,
Kretajući, zbiljno su gatali:
Koji uzrok danas može biti,
Što propada carstvo silovito,
Što se eto b'jesna raja diže,
A svečeva vjera pada niže?
Što misliše, redom svi kazaše:
Te propasti uzrok je jedini
Oni, koji sjedi u visini
I po komu u turskomu carstvu
Zraka pravde d'jeliti se ima
Nasljednicim najprije svečevim,
Pa po nešto opet i vlasima,
A nad sve mu ima briga biti,
Kako će se Izlam raširiti.
Danas sjedi eto na visini
Na pr'jestolju sveca Muhameda
Abdul Aziz, sultan i kalifa,
A gledamo, gdje carstvo propada,
Pa je preče jedan da propane,
A čitavo carstvo nek ostane
I to 'nako kao što je bilo,
A bez svake nove preinake.
Jedno jošte želja nam je čuti,
Šejkul-izlam o tom kako sudi:
Može li se sultan rascariti?
Šejkul-izlam izreku izusti:
Što pitate, velim, može biti,
Nevaljal se more rascariti,
Mjesto njega drugi posaditi

Na pr'jestolje svečeva kalifa.
Kad buntovni ovo razumiše,
Car Aziza mahom rascariše,
Rascariše, smrću umoriše,
A novoga cara zacariše,
Po imenu Murata petoga.
Ej! Azize, žalosna ti majka,
Pram raji si nepravedan bio,
A glupost si Izlama branio 1),
Pa najposl'je Izlam te nadari
Sa konopom, što ti na vrat stavi
I s njime te nemilo ugujavi.
Isto doba Izlam je glasio:
On je tužan bio poludio,
U ludosti sam sebe ubio.

Pjesma XIX.

Ratovanje raje hercegovačke, bosanske i bugarske u Lipnju g. 1876.

L'jep je miris od lipova cv'jeta,
Iz njeg pčela med vesela vadi,
Pa ga nosi u svoje stanice,
Slatku hranu za svoje pčelice.
Braćo moja i družino draga!
Ja putujuć po Hercegovini
I po Bosni i njenoj krajini,
Mnogo vidjeh plemenita cv'jeća,
Koje rano bješe uvehnulo
U mjesecu Lipnju krvavomu,

1) Izlam = turska vjera.

Al to cv'jeće nisu ružičice,
Ni liljani, ni plave ljubice,
Već junaci, sivi sokolovi
I dječica, mladi golubovi,
Pa i mnogi starci i starice,
Koje kleti Turci isjekoše
U mjesecu Lipnju krvavomu;
Al za Turke još je krvaviji.
Evo, braćo, čujte, pa vjerujte,
Jer onamo u Hercegovini
Hrabra četa Musić Dum Ivana
Poturice snažno okupila,
Do dvanaest njih je pogubila,
Mnogo pl'jena raja zapl'jenila,
Osam stotin' kozâ i ovacâ,
A stotinu tovljenih govedâ,
I dvanaest brzijeh paripa. —
A Bačević, na glasu delija,
Kod Bileća pl'jena zapl'jenio
Tri stotine runatih ovaca,
A na suhoj megji kod Rujana
Jakšić junak s Turcim se ogleda
I pogubi do devet balija,
Megju kojim guja Osman Kurić,
Od starina krvopija raje.
U tom četa Kara-Gjorgjevića,
A pred njome na glasu delija,
Po imenu Ševica Ilija
Sa Turcim se ljuto zahvatila,
A u mjestu onom Čorkovača,
Gdje pogibe do dvjesta Turaka,
Dvje hiljade raji se predade.
U to doba Golub vojevoda —
S njim je Aco Radosavljeviću,
Drugi junak jest Korica Mane,
Cesarski su ovo oficiri,
Al ih ljubav prama raji steže,
Ter vladara svog se odrekoše,
Pa u Bosnu k braći umakoše,
Da obrane sirotinju jadnu

Prot divljaku onom Azijatu —
Ti junaci sa Golubom hrabrim
Razganjaju na sve strane Turke,
Kao vuci poplašene ovce.
Pa kad turske kule popališe,
Kod Bilaja s Turcim se pobiše
I stotinu Turak' poraziše.
Još se jednoč Golub sukobio,
Pa je deset Turak' pogubio,
Kulinović Murat-bega prvog,
Kršćanskoga ljutog krvopiju.
A Karana četa oružana
Bojnu sreću s Turcim okušala,
I neke je od njih pogubila,
I Rapušu selo popalila,
A i pl'jena dosta zapl'jenila.
Dokle se je ovo dogagjalo
Na krajini, krvavoj haljini,
Kazuj meni, posestrimo vilo,
Je li samo gdjegod krvi bilo
U Posavskoj onamo ravnini?
Još mi kaži što goder imade,
Od kada je Vučjak bez junaka,
Posl'je neg je Kiko poginuo,
A sa svojim najvjernijim drugom
Po imenu Zelića Jurajem?
Na to vila 'vako prozborila:
Žalovane, dragi pobratime!
Što me pitaš, pravo ću ti kazat:
Već godina četerest četiri
Minulo je od kako je Vučjak
Bez junaka, pravog osvetnika,
Od koga bi Turci pripredali.
Ali danas evo dan osvanu,
U komu se čete pokazaše,
A to čete raje sjedinjene,
Pa četnici stalno odlučiše,
Da pomoću Boga predobroga
Robovanje teško ć' uništiti,
A slobodu željnu zadobiti.

Pa do malo raja oružana
Pokaza se kod sela Svilaja
I pogubi na stražari Turke,
Od stražare pepeo napravi.
Kad su ovo Turci uvidili
Od Drvente i sela Odžaka
Sa oružjem dobrim napereni,
A osvetom plahom nažešćeni,
U krvavi boj su pohitili
I kô b'jesni na Svilaj udrili.
U Svilaju junakâ ne bilo,
U Vučjak su goru odvrvili,
Da se bore sa mamenim Turcim.
Tako Svilaj Turci popališe
I nejači nešto pogubiše,
Ostalo se b'jegom sahranilo,
Prebrodivši Savu, vodu hladnu.
Kratko vr'jeme, za dugo ne bilo,
U Vučjaku, u gori zelenoj,
Četa raje Turke dočekala,
Okršaj se žestok zametnuo.
Puška prašti, oštro gvožgje zveči,
Pusta gora naokolo ječi,
Krv se l'jeva sa obijuh strana,
Turci viču, al' natrag uzmiču,
Raja kliče, napr'jed se pomiče.
U tom sreća raji priskočila
I dok jedan izmegj' raje pane,
Po dvadeset Turaka nestane.
U tom Turci nokat u ledinu,
Pa svak bježi, kako bolje može,
Odbacujuć i puške i nože,
Samur-ćurke, trabolos saruke, 1)
Kajsar-čizme, šarene kalčine
I sve druge tegotne haljine,

1) Trabolos saruk = šal u Trapezuntu tkani.

Nek su lakši u naglom bježanju
I svak sebi ovako besjedi:
Bježte noge, biće ružna posla.
U tom raja na mejdanu stala,
Pa lješine kada prebrojiše,
Tri stotine mrtvih je Turaka,
A od raje pedeset i sedam.
Kad Turkinje ovo razumjele,
Kosu gule i gorko kukaju,
Kukajući raju proklinjaju,
Proklinjući ovako besjede:
„Silna raja b'jesom pob'jesnila,
U Vučjak se goru odmetnula,
Pa ubija naše gospodare,
Udovice da mi ostajemo,
A dječica naša sirotice.
Hej! vi, vlasi, Boga ne vidili,
Zašto prave ubijate Turke,
Jer za dobro crno zlo vraćate?
Zar vas n'jesu Turci milovali,
U potrebi svaku pomoć dali?
Jer činite, da smo udovice,
Naša djeca jadne sirotice?
Jao! dobri sveće Muhamede,
Zar ne vidiš što od Turak' biva?
Zar ti nije do turskoga dina,
Il' zar su ti vlasi omilili,
Koji s' vazda dindušmani bili?
Pa si njima sada povladio,
Da s' odbiju čestitomu caru
I kmet svaki svomu gospodaru,
Pa nek Turke redom sve potaru?
Ta ako smo štogod sagr'ješili,
Nijesmo se, sveće, povlašili,
Niti smo se krstom prekrstili,
Nit smo kada svinjetinu jeli,
A još manje gadno vino pili,
Kao Turci svi smo se rodili
I u turskoj vjeri odgojili
I znademo za jednoga Boga

I za tebe, sveca njegovoga.
Ili sada, ili već nikada,
Zauzmi se, sveče, kod Allaha
I obrani tvoje Muslimane,
Nit pripusti da naš din propane,
Ne pripusti da zvóno zazvoni,
Gdje je do sad muezin učio 1)
Sa munara zovuć Muslimane 2)
Na dan svaki pet put da se pere,
Po tlu zatim štogod nek' prostere,
Na čemu će lijepo klanjati
I tim Bogu i teb' slavu dati.
Ti si ovo, sveče, naredio,
Kad si koran Turcim priopćio
I dok budu Turci to činili,
Nad vlasim će gospodari biti.
A kako bi, sveče, onda bilo,
Kada bi se ovo prekrojilo?
Ne pripusti, jao! sveče, toga
Zarad Boga i poštenja tvoga.
Ne pripusti da se vlah poredi,
Uz Turčina naporedo sjedi,
A kamo li da što zapov'jeda,
Jer je samo tursko upravljati,
A vlaško je ponizno slušati,
I dokle god budu to činiti,
Neće nam ih glava zaboljeti.
Možda si se, sveče, rasrdio,
Pa u srdžbi plahoj odredio,
Da mi Turci svoji propanemo
I pod vlaški jaram podlegnemo.
I ako si tako dosudio,
Te osude sada list prevrni,
Mjesto srdžbe smiljenje prigrli,
Ukaži ga napram v'jernim tvojim,

1) Muezin = glasitelj koji Turke zove na molitvu.
2) Munar = Vikaonica.

A prot' vlasim srdit se ukaži,
Pa ih redom oštrom sabljom maži,
Jere tlače prama tebi v'jerne
I haraju Turke vav'jek mirne."
Ovo čuvši iz gorice vila,
Turkinjam je 'vako besjedila:
„Seje drage! nije raja kriva,
Same znate da j' istina živa,
Da su Turci, vaši gospodari,
Svi postali b'jesni zulumčari,
Pa su oni raju natjerali,
Da ostavi kuće i ognjišta,
Oca, majku, ženu i dječicu,
Dragog brata i milu sestricu
I sa stokom i konja i vola
I sve drugo svoje drago blago,
Pa odabra nek joj puška šarka
Od sad bude i otac i majka,
Britka ćorda i bratac i seka,
Da osveti krivde učinjene
Od Turaka, ljutih zulumčara.
A tomu ste i vi, bule, krive,
Muhameda jere po nauku
Gospodare vaše potičete,
Pa i mladu Turad svjetujete,
Ako žele pravi Turci biti,
Nek naviknu raju progoniti.
Eto, bule, sada dočekaste,
Da se zajam Turcima povrati.
I raja je za dugo kukala,
Eto sada vi ste udovice,
Pa kukajte kao kukavice,
Prevrćite kao lastavice,
A na drugog nikog ne žalite,
Nego na vas, bule, jadovite
I na porod kog ste izrodile
I svečevim ml'jekom zadojile;
To je ml'jeko nauk Muhameda
Pun otrova i pogubnog jeda. —
Još me malo, braćo, poslušajte,

Da vam kažem nešto iz Bugarske,
Gdje je raja plaho uzrujana
Sa Turcim se ljuto zaratila,
Zarativši krvavo pobila,
A kod mjesta onog Saratova,
Kod Trnova i kod Željeznika
I krvavog onog Pazardžika
I svagdje su Turci nadbijeni.
Nek vjeruje ko vjerovat hoće,
A ko neće neka ne vjeruje;
Samo želim niko da ne rekne:
Žalovan je laži izmislio,
Pa kad ih je na gusle skitio,
Tada ih je u sv'jet rasturio.
Ali znajte, braćo, da ne lažem;
Kako štio, tako vama kažem,
Al ne jamčim svagdje za istinu,
Jere znate da su novinari
Nedobitni na peru junaci:
Osvajaju kule i gradove,
Al' ne prahom i olovom teškim,
Nego perom i mastilom crnim,
Šarajući crnim po bijelu.
I ja kako nagjoh našarano,
Hoću r'jeti, perom upisano,
Tako redom kitim u kitice,
U kitice guslarske pjesmice,
Koje vama, braćo, na dar dajem,
To čineći u miru ostajem,
Prostranomu želeć svem narodu
A to našem, braćo, Slovinskomu
Dobru sreću i slavan dobitak,
Svim dušmanim zaslužni gubitak.

....

Pjesma XX.

Cviljenje dviju vilâ u Lipnju g. 1876.

Gorko cvile dv'je žalosne vile,
Hercegovka i stara Bosanka,
Gorko cvile, do neba se čuje,
A cileći ovako govore:
Bože mili i Bogorodice,
Godina se jur navrši dana,
Od kad ljucka prol'jeva se krvca
U nesretnoj našoj domovini,
A u Bosni i Hercegovini,
Megju Turcim i nesretnom rajom.
Turci b'jesni i dosta bogati,
A od cara opet pomagani,
Jer se care držeć Alkorana,
Turcima je i štit i obrana,
A Alkoran uprav na to sm'jera,
Nek se tlači svaka druga vjera
I ko god se ine vjere drži,
Takog pravi Turčin neka mrzi
I slobode neka mu ne dade,
A neka ga kinji kako znade.
Tim naukom Turci utvrgjeni,
A od svoga cara pomoženi,
Sve na b'jednu raju udaraju,
A raja se u nevolji brani.
U domaćem ovom ratovanju
Čeljad ginu, zemlja se puštoši.
Tužna zemljo, što si dočekala?
Gdje te dotle dušmanin pohara,
Da postaneš pustošna pustara?
Misli, Bosno, što si prije bila,

Kako si se dično ponosila
Sa livadam tvojim s'jenokosnim
I njivama svuda plodonosnim
I stabarjem razlikoga voća,
A tog voća ugodna slatkoća.
Po selima zgrade prem drvene,
Al' su bile zgodno priregjene,
Gdje življahu mnogi u zadruzi,
Stan imajuć i jedan i drugi.
A u selim radini, veseli
Il odlaze, il dolaze kući,
Pjevajući i pop'jevajući,
Ili plodnu zemlju obragjuju,
Ili tovnu stoku namiruju,
Koze, ovce, svinje i goveda.
Radostan je težak kad to gleda;
Al sad ti je, Bosno, drugo lice,
A i tvoje, zemljo Hercegova!
Svud po selim zgrade popaljene,
Zapušćene njive i livade,
A od stoke nigdje živa uha,
Gluha svaka posve prostorija.
Niti ovce, nit' janjice bleče,
Nit' kozlići, niti koze vreče,
Pače nema ni u zraku ptice,
A kamo li zujeće pčelice?
Jao, Bosno, kam ti rumenilo,
Kako ti je lice potamnilo?
Odhrvat se kršten puk ne može,
A niko mu neće da pomože.
Na hiljade čeljadi pogibe
I od jedne i od druge vjere
Od krštene i od sunećene,
A još više krštene pobježe
U kršćanske bliže pokrajine.
Tom udesu tugjin se raduje,
A brat pravi grozno oplakuje,
Pa i želi bratu pomoć dati,
Da ga samo tugjin ne pometa,
Al' tugjina odluka je kleta:

On jedini neka gospoduje,
A slavjanin uv'jek da robuje.
Ta je i vrag nekada hotio
Sam jedini nad svim gospoditi,
Ali se je u dno strovalio,
Od angjela pa je vrag postao,
Pa će nav'jek jaukati: jao! —
Ali braćo i družino mila!
Od ovoga što ću besjediti,
Kad koristi od sveg neće biti?
Nego, Bože, Oče milostivi!
Pram poniznim vazda dobrostivi,
Ti usliši vapaj sirotica
Potlačenih starac' i starica,
Milostivim okom njih pogledaj
I da trpe dalje, Bože, ne daj.
Takni srca kršćanskih vladara,
O kojijem ljudi još vieruju,
Da kršćansku vjeru nasl'jeduju.
I sami se oni hvalisaju,
A to žele nek i drugi znaju,
Da slobodu i prosvjetu brane,
Da ne trpe glupost i nasilje.
Sada neka djelim to pokažu,
Sv'jet će reći: vladari ne lažu!
Ove glase kad su razumile
Crnogorka i Srpkinja vila,
Ovako su one prozborile:
Znajte dobro, naše seke mile,
Hercegovko i ti Bosanjkinjo,
Da s' zaludu vaši svi vapaji,
Nigda neće bit na korist raji,
Jer vladari za vjeru ne mare
I nju drže samo pod izliku,
A u svemu sl'jede politiku.
A, kô što je jedan mudri reko,
Politika danas nije drugo,
Nego ono nakaženo ruglo,
Služit vragu ne uvr'jedit Boga,
A ovo je posve nemoguće.

Nego Bogom mile posestrime,
Što znademo, to vam sad kažemo:
Nije brata, što ne rodi majka,
A po krvi i slavnom jeziku,
Hercegovcu i bratu Bošnjaku,
Brat je Slavjan, ma gdje rodjen bio,
Na istoku, ili na zapadu,
Na sjeveru, il' na toplom jugu,
U planini, ili u ravnini;
Pa i bili oni razd'jeljeni
Vladavinom glavnih gospodara,
Po krvi su oni sjedinjeni,
A jezikom n'jesu razdvojeni.
I recimo, kô što jednu ruku,
Mi gledamo da je petoprsta,
A rekoše stari pametari:
Od pet prsta zareži jednoga,
Eto mahom boli i drugoga;
Tako sve što boli Hercegovca
I Bošnjaka njemu susjednoga
I Bugara brata nevoljnoga,
Vjerujte nam, naša braćo draga,
Da to boli svakog Slavjanina,
Pa on bio blizu, il daleko.
Radi toga sad u vr'jeme rata
Kad brat hoće da pomože brata,
Zdravim l'jepu milostinju daje,
A ljekove ranjenijem pruža.
A da nebi tugjin zapr'ječio,
Svak bi u boj rado pohrlio,
Hura! klićuć, samo napr'jed stupaj,
Krvopiju slovinskoga lupaj!
Kô što sada složno odredište
Crnogorci slavni vitezovi,
Slični borci srpski sokolovi,
Pomoć dati ugnječenoj raji
Britkim gvožgjem u desnici ruci.
Ako Bog dâ, sad će platit Turci,
Samo brackoj Bog pomozi slozi!

Pjesma XXI.

Kretanje srpske vojske, da udari na Turke i priprava Turaka, da dočekaju Srbe u Lipnju g. 1876.

Viče vila s Avale planine,
Da ju čuju brda i doline
Krasne zemlje srpske kneževine,
Koja no se 'vako rasprostira:
Sa istoka od vode Timoka
Do zapada, gdje Drina upada
A u Savu onu vodu hladnu,
Od Dunava opet i od Save
Prama jugu do blizu Nišave;
Što se dalje do sjevera pruža,
Još i danas sve Turčina sluša.
To kraljestvo nekad Raško bješe
A sad starom Srbijom prozva se.
Braćo draga i družino mila,
Tà ovo je stara imovina,
Hoću r'jeti, prava domovina
Nemanjića slavnoga plemena,
Gospodari od kog izlagiše,
Zatim kralji, pa i cari sjajni;
Stefan Dušan carstvu temelj stavi,
Carsku krunu noseći na glavi. —
Kratko vr'jeme toga carstva biše,
Jer se Srbi megju se zlobiše
I opakost onog Vukašina
Ubi jadnog Dušanova sina,
Po imenu mladoga Uroša:
Tim udesom srpsko carstvo pade,
Despotija od carstva postade
I do malo jači gospodari,
Siloviti muslimanski cari,

Domovinu Srpsku osvojiše
I pašaluk od nje načiniše
Od tada je Srpska zemlja tužna
Kroz četiri v'jeka robovala,
Dokle majka ne rodi junaka,
Po imenu Petrovića Gjorgja,
Naši su ga „crni" Gjorgje zvali,
Turci »kara" Gjorgje ime dali,
A pjevači naroda kažuju,
Što i b'jele vile potvrgjuju,
Da je junak Petroviću Gjorgje
Prvi kao predhodnica zv'jezda
Pred Srbima na noge ustao,
Klete Turke s oružjem napao,
Pogubio tri zledne Dahije,
Pa i druge premnoge balije,
Tim nasilja lance raskinuo
I slobode dosta zadobio
A za narod u zemlji Srbiji
Njeg' nastupi Miloš Obrenović.
Za onoga uprav knežovanja
Srpska zemlja slobodna postade
U nutra se poče uregjivat
I po vanu l'jepo obragjivat.
Fala Bogu i Bogorodici,
Sad se narod u svemu združio
I mlagjanog kneza zadobio,
A knez se je lani oženio
Sa Božicom, glavitom djevojkom.
Huja braćo! dok nakvasim grlo,
Ispraznivši i tri kupe vina,
Koje ima do devet godina,
Pa ću opet gusle prihvatiti,
A pram njima glas ću ugoditi,
Pa ću vama redom iskititi,
Kao što je vila men' skitila.
A evo vam njezinih besjeda:
Oli sada, oli već nikada
Srpske zemlje sivi sokolovi,
Stanovnici zemlje Nemanjića,

Zaunuci Miloš Obilića,
Slavne braće devet Jugovića,
Srbadijo, starinom junaci,
Opet velim: Sada ol' nikada
Pomoć dajte prenevoljnoj raji
A u Bosni i Hercegovini
I Bugarskoj onoj pokrajini.
Na Vračaru barjak usadite,
Oko njega vi se sakupite,
Pa zakletve tvrde učinite:
Il slobodu raji zadobiti,
Ili svoje glave pogubiti,
Bojak bijuć s zulumćarim Turcim.
Braćo mila, slavna Srbadijo,
Vi imate vojvodu slavnoga,
Tà Milana kneza mlagjanoga,
On će glavom u logoru biti
Prisutnošću vojsku će hrabriti,
Pa će svaki tri srca dobiti
I jedan će na tri udariti,
Ter će Turci krivicu platiti,
Koju do sad nigda ne platiše,
Ne plaćajuć raji prkosiše.
Svaki Srbin nek dušmana s'ječe,
S bojnog polja neka ne uzmiče:
Posestrime vile mi držimo,
I držimo i r'ječju velimo:
Dokle vojska na oku ima
Svog vladara, uzmicat ne znade,
Hura! složno, hrabra Srbadijo,
Bog vam jaki na pomoći bio,
Dušmani vam pod nogami bili
Kao klinci konju pod kopitom,
I mi ćemo slovinkinje vile
Na razboju uz vas krvnu stati
I junaštva silna razgledati;
Al znadete, sivi sokolovi,
Što rekoše stari pametari:
Brez gubitka nema ni dobitka,
Nit u ratu može drukče biti,

Nego valja uprav udrobiti,
To će rijet gubiti i dobiti.
Na posljetku na to se ne gleda,
Po koliko u ratu ih pane,
Nego mejdan na komu ostane!
A mi ćemo posestrime vile
Pogubljene suzam oplakati,
A živima v'jence sapletati
I junačke pjesme sastavljati,
Pa slovinskom sv'jetu dodavati,
Nek imena junaka vjekuju,
U narodu nek se svagda čuju. —
Malo vr'jeme, za dugo ne bilo,
Kad se Srpska l'jepo naoruža,
Na megjaše turske vojsku pruža,
Pred vojskom su slavni gjenerali,
Pukovnici i drugi častnici.
Kad zapovjed oni poprimili,
Tad su vojsku l'jepo razredili,
Jedna vojska prama gradu Nišu,
Pod glavarom Černajev Mihajlom,
Ona broji pedeset hiljada,
Nadu ima zadat Turcim jada
U Bugarskoj onoj pokrajini.
Druga vojska pram Vidinu gradu,
Kraj Timoka, studene vodice,
Kod Zajčara bješe postavljena,
Ona broji dvadeset hiljada,
Nad vojskom je junak Lešnjanine.
Treća vojska jeste odregjena,
Neka stupa pram bojnom Kosovu,
Al će imat posla na Javoru,
I ta broji dvadeset hiljada;
Nad tom vojskom Zaš je gjenerale.
Četvrta je pram Novom Pazaru,
Pred vojskom je glava Čolak Antić,
Ona broji dvadeset hiljada.
Peta vojska bješe odregjena
Da prebrodi Drinu valovitu,
Pa da stupi u Bosnu ponosnu;

Vojska broji šesnaest hiljada,
Megju njima mnogo je uskoka,
A iz Bosne tužne domovine.
Pred vojskom je slavni gjenerale
Po imenu Alimpića Ranko,
Uz vojsku su potrebite sprave,
Prah, olovo i teški topovi.
Udariše bubnji i svirale,
Razviše se svilene zastave,
C'jela vojska na pet strana kreće.
Dokle srpska vojska u boj stupa,
Poturice plaho se kostruše,
Glavom klima, svaki u nos puše,
Megju sobom ovako govore:
Ah! tako mi dina i amana
I tako mi posta ramazana
I ćitaba našeg alkorana,
Sad je red nam ili poginuti,
Il obranit staro turkovanje.
U Vlašku je sada hajdučiju
Crnogorski knežić pristupio,
Pa i Rac se s njima sjedinio
I priprave ratne sve uredio,
Da udari silom na din turski.
A ne znadu jadni ti knežići,
Da Padišah i njegovo carstvo
Ne boji se ni svih sedam kralja,
A kamo li dvojice kneževa,
Koji s' caru harače plaćali,
E da bi mu srdžbu utišali,
Jer da bi se na nje razljutio,
Za čas bi ih jedan uništio.
Kako im se ne bi za trag znalo.
Isti Allah nam će pomagati,
Pa će Vlasi na brzo sustati,
Ako l' samo do tjesnoća dogje,
I kralji će caru pomoć dati.
A sad Turčin kojigod je pravi
Nek oružje s mjesta pripasuje,
Brašljenicu za tim u torbicu,

Makar kruha i luka glavicu
I nek soli sveže u traljicu,
Pa pogjimo din naš obraniti,
Il za njega na vojsci umr'jeti.
Kom se ovo bude dogoditi,
Taj će odmah pravi šehit biti 1)
I sretna mu njegova dušica,
Jer dženeta bit će dionica!
Dok se Turci ovako spremaju
U svoj Bosni i Hercegovini
I Bugarskoj onam' pokrajini,
Divan čine sultanove Lale
U Stambolu gradu bijelome,
U divanu oni odrediše
S napadačim ljuto se ratiti,
Sa oružjem oružje odbiti.
Još su Lale 'vako besjedili:
Imademo praha i olova
I nizama silnih vitezova
I svečevih dosta nasljednika,
Kojim za din umr'jeti je dika;
Inglez će nam novac podkučiti,
Tako ćemo bojak zapodjeti,
Al imamo najpr'je odrediti,
Nek pokrivač svečev se prinosi
Po svem carstvu od mjesta do mjesta,
U kojim se štuje vjera čista,
Po proroku našem objavljena,
Od Allaha dragog potvrgjena.
Kad pokrivač vide Musulmani,
Svak će skočit, vjeru da obrani
I svečeva pomoć tu će biti.
Sad za vojsku odredimo ovo:
Neka Muktar, poznati delija,
Sa dva svoja pouzdana druga,

1) Šehit = mučenik, koji za vjeru tursku pogine.

Selim-pašom i silnim Osmanom,
Bojak bije u Hercegovini
Protiv vragu onom Kara-daghu;1)
Drugu ćemo vojsku odrediti
Da Bugarsku zemlju ona brani,
Kuda misle Srbi provaliti;
A znademo, da mi imademo
Ne daleko od Srpskih mejaša
Utvrgjena i dva grada naša,
Kraj Dunaja Vidin nedobitni,
Kraj Nišave vode Niš se vidi.
Dok bi Srbi ove osvojili,
Koliko bi ljudi izgubili!
Nek kušaju, ako ne vjeruju;
A mi ćemo vojsku svu predati
Nedobitnom našem seraskeru
A onomu Srdar Kerim-paši;
Uz njega će biti pomoćnici
Osman-paša od Vidina grada,
Hasan-paša koji Nišom vlada,
Ovim će se još ter pridružiti
Fazil, Mehmed, Ejub, i Sahibi
I Sulejman, pa i Derviš-paša.
Stupovi su ovo silnog carstva,
Prorokove vjere branitelji,
A gjaurstva gadnog tlačitelji.
A nemamo ni malo sumnjiti,
Da nam neće u pomoći biti
Krstom Vlasi, ali dušom Turci,
Veleumni na vodi Inglezi,
A Poljaci na suhu junaci
I Magjari surodnici stari.
Svi nam ovi žele kô i sebi,
Pripomoć će u našoj potrebi,
Svi su ovi prijatelji nami,

1) Kara = crn, dagh = gora.
Kara-dagh = Crnagora.

A pram Srbim zakleti dušmani
I pram onom kletomu Moskovu,
Koji vatru potpiruje ovu,
Po kojoj bi nestalo Turaka,
Naše carstvo gjauru dopalo.
A mi Turci prosimo od Boga
I molimo sveca velikoga,
Da s' gjauri nikad ne sjedine,
Nego nek su vazda razdvojeni,
Pa će Turcim zora osvanuti,
A Vlasi će potlačeni biti;
To je volja Boga pravednoga
I proroka našeg velikoga.

Pjesma XXII.

Boj kod Bjeline megju srpskom i turskom vojskom dne 3 i 23 Srpnja g. 1876.

Kad Srbija spopade oružje,
Da pomogne ugnjetenoj raji
U svoj Bosni i Hercegovini
I u krasnoj onam' Bugariji.
Jedan dio silovite vojske
Pravo stupa prama mutnoj Drini,
Pred vojskom je slavni gjenerale,
Sivi soko Alimpiću Ranko,
A uz njega dični komandiri
Pajo Putnik i Vlajković Gjoko,
Ljuta guja Orešković Ante,
Desno krilo Miškoviću Grujo.
Kratko vr'jeme časak počasilo,
Do Drine je vojska dohodila
Pa i Drinu sretno prebrodila.

Kad stražari turski to spaziši,
Ispalivši puške, pobjegoše,
Kud prolaze, ovako glasaju,
Gdje ih raja i Turci slušaju:
Pogibosmo, propadosmo Turci;
Rac je kleti na nas udario
I Drinu je jurve prebrodio.
Straže viču, Srbi se primiču
Pram Bjelini, mjestu bogatomu
U Posavlju onom bosanskomu.
Istom vojska u Popovo polje,
Gdje nagazi na turske busije,
Tu je Turak' do deset hiljada,
Salib-paša, serasker nad vojskom.
Tu se vatra od boja zametnu,
Zapucaše ubojni topovi,
S obe strane padaju junaci,
Al je Srbim sreća priskočila,
Predobiše Turke razjarene,
Bježe Turci pravo ka Bjelini.
Kad su Srbi pod Bjelinu stigli,
Okršaj se žešći zametnuo,
U tom i mrak mrki nahrupio,
Pa se Turci u šanac skloniše,
Srbi mnogi u varoš stupiše,
Gdje Hrišćani sami pribivaju,
Tu se ljube, tu se grle braća,
A to braća po vjeri hrišćani,
Ne misleći o zlu nikakvomu;
Ali Turci oprezniji bješe,
Zlo veliko oni zasnovaše,
Pa u noći varoš upališe,
Strašan plamen diže čak oblake,
Plaču s djecom ostarjele bake,
Gledajući nemilo haranje
Sveg imanja i jadne čeljadi.
U tom Turci kao b'jesni vuci
Na hrišćane jadne navališe,
Kog vidiše, toga pogubiše.
Dan osvanu, a boj žešći planu

Megju srpskom i bosanskom vojskom,
Šest stotina mrtvih Turak' pade,
Megju njima Stočević binibaša,
Hercegovac na glasu delija,
A od srpskih slavnih komandira
Gruja zrno zabilježi kratko,
Al je Grujo ranu prebolio. —
Na to su se Srbi ušančili
Sred ravnine, na blizu Bjeline.
Kratko vr'jeme za tim počasilo,
Zakliktala potur'kinja vila
Sa Vlašića visoke planine,
Da ju čuju brda i doline;
Klikteć vila ovako glasila:
Turci moji, žalosna vam majka!
Zar ne znate, crna vam godina,
Da su Raci Drinu prebrodili
I Bjelinu varoš osvojili,
Pa i neće proći mnogo dana,
Dovuć će se do tvrdog Zvornika,
Al se neće ondje ustaviti,
Već će puzat Šeher-Sarajevu, 1)
Pa i Travnik hoće potražiti.
Što će onda od vas, Turci, biti?
Kada ovo Turci razumili,
Svi se redom na noge skočili,
Sablje oštre, bruse jatagane,
A sedlaju dobre konje vrane.
Iz Travnika samog podiže se
Osam stotin' zaniašnih delija,
Megju njima i mnogo cigana,
To je stoka gadna i pogana.
Uz Travnjane idu Zeničani,
Pa i oni traljavi Žepčani.
Te se gladne čete uputile,

1) Šeher = pristolni grad.

Prama Drini i ravnoj Bjelini
I kudgođer oni prolaziše,
Sve rajinsko redom uništiše.
A u selo došav Dragaljevo,
Pop ih Cvjetin uljudno dočeka,
A Hrišćani zaklaše dva ovna,
Gladne Turke l'jepo nahraniše
I rakijom dobrom napojiše,
A Popo im dade što imade,
I rakije, i gotova novca,
Da bi samo sve na miru prošlo.
Nezahvalne ali poturice
Zapl'jeniše što popovo bješe,
Pa i glavu jadnom odrubiše,
Ter ju nose u Brčko bogato
I stavljaju na drvo šiljato,
Časnu bradu gadno zagadivši,
Još i smotak u zube staviše,
Na porugu vjere pravoslavne
I svakoga koj' se krstom krsti,
Bilo sa tri, ili sa pet prsta.
Kad su Turci stigli pod Bjelinu,
Deset hiljad' bje ih na okupu,
Tere prije nego se pobiše,
Ludu varku činit odrediše,
Pa na b'jeli barjak krst staviše,
S njim stupajuć prama srpskoj vojsci,
Kô pomamni viču i urliču:
Neka živi Milošević Milan,
Nek nam bude i otac i majka,
A mi njemu djeca od posluha.
Srbi Turcim n'jesu vjerovali,
Već, kada su u blizini bili,
L'jepo su se oni pozdravili
Iz pušaka i teških topova;
Još handžari posla tu imaše,
Te se mrkom krvcom osvjetlaše.
Na Srbima mejdan tu ostade,
Od hiljade više Turak' pade,
Što s' tražili, to su zadobili!

Posl'je kratkog ovog ratovanja
Srpska vojska doma se povrati,
A raja ih ovako isprati:
Da nijeste, braćo, dolazili,
Ne b' mi svaka naša izgubili.
Sad bjeljanske ojele okolice
Joj! kako je naruženo lice!
Jer prokleti Turčin sve pohara,
Ubijajuć, kraduć i robeći,
Otimajuć, sjekuć i paleći!

Pjesma XXIII.

Ratovanje Crnogoracâ i Hercegovacâ s Turcima u Srpnju g. 1876.

Usred ljeta u mjesecu Srpnju
Hercegovka vila povikuje,
Da ju čuje čak i Crnagora:
Ali sada, ali već nikada
Na noge se, sivi sokolovi,
Hercegovci slavni vitezovi,
Ali i vi, braćo Crnogorci,
Pomoć vašu išću Hercegovci;
Jer su oni mnogo smalaksali
I Turci su vam ih uhrvali
Teškim ratom kroz godinu dana. —
Istom kratko vr'jeme počasilo,
Pohitili hrabri vitezovi,
Crnogorci sivi sokolovi
Pravo zdravo na Cetinje ravno
Više manje dvanaest hiljada,
A pet hiljad' od Hercegovine
Pridruži se Crnogorcim hrabrim.
Kad je vojska na Cetinje stigla,
Sv'jetli knez je Petrović Nikica

Kršnu vojsku očima vidio,
A videći 'vako progovorio:
Radujem se, braćo moja draga,
Kad vas vidim tako ohrabrene
I pripravne da branite snažno
Slavu krsta i slobodu zlatnu. —
Sa pomoću milostivog Boga,
Pred svim vama, braćo, ja polazim
I vojvoda pred vojskom ću biti,
Vi ćete me složno svi sl'jediti
I u svemu poslušni mi biti,
Pa što Bog dâ i sreća junačka!
A ja držim, braćo moja draga,
Ako sloga megju vama, bude,
Sa pomoću prejakoga Boga,
Za kog slavu bojak mi bijemo,
Jači ćemo biti od dušmana,
Od onijeh nevjernih Turakâ,
Makar uz njih bili pomoćnici,
Prem kršteni, krsta protivnici.
I do sad smo s Turcim bojak bili
I sretno smo vav'jek nadobili.
I sad, braćo i junaci dragi,
Ili ćemo listom izginuti,
Ili vladu tursku istr'jebiti
Iz slovinskih l'jepih pokrajina,
Budi na tom samom Bogu slava!
Šala nije vav'jek robom biti
I gadnomu Turčinu služiti. —
Kad Gospodar ovo izgovori,
Na hiljade glasovâ zaori:
Hura! Silna silo, napr'jed stupaj,
Kršćanskoga protivnika lupaj,
Tad gospodin presv'jetli Vladika
Hilarion, svog naroda dika,
Alaj- barjak l'jepo blagosiva,
Barjaktaru knez ga podjeljiva.
Al da ti je vidit, pobratime,
Koji nosiš od junaka ime,
Crnogorskog sv'jetloga Vladara,

A nad vojskom sada gospodara,
Knez Nikolu, radosna mu ljuba,
Po imenu kneginja Mileva,
Prije b' rekô nego pomislio:
Ah tako mi neumrle duše,
Vjeruj meni, što ti kažem, druže!
Evo novog Kraljevića Marka,
Il junaka Sibinjanin Janka,
Il viteza Relje Bošnjanina,
Il delije Iva Senjanina,
Ili slavnog Miloš Obilića,
Il od devet jednog Jugovića.
Na glavi mu kapa od kumaša,
A na kapi od zlata čelenka,
Ne kovana nego sal'jevana,
U čelenci devet kamenovâ,
Svaki valja po devet gradovâ,
Pred kojim se vidi večerati
U pô noći kao u pô dana.
Uz bedru mu sablja Obilića,
Darovana od ruskoga cara.
Konj mu žerav, hitra lastavica,
Srcem šarac Kraljevića Marka,
A darovan od velikog muža,
Kog se slava u Slavjanstvu pruža,
Ne kažem ga, svaki njega znade,
Jer je jedan, nit slična imade. —
I ostali hrabri vitezovi,
Koji stahu tude na okupu,
Svi su zdravi, čili i veseli,
Obrazi im dobro nagojeni
Ovč'jim ml'jekom i ječmom jarnikom;
Da po jednom šineš, pobratime,
Drugi bi mu pukô od jedrine.
I brzinu veliku imadu,
Al u boju pobjeći ne znadu,
A dušmana za čas dostizuju
I glavu mu za čas odrubljuju.
Iz očiju svakom vatra s'jeva,
Srcem lavi, a strahotom zmaji.

Jedan junak sve je nadmašio
I glavom je druge nadvisio.
Pleća su mu, braćo, od aršina
A brci mu ramena se tiču,
To je junak Pavloviću Peko.
U svijeh je narodno od'jelo,
U mnogijeh toke prsa rese,
A toke su srebrene i zlatne;
Za pojasom po dva srebrenjaka
I jatagan od ljute mazije,
O ramenu diljka pirlitana,
U Turčiji koja je kovana.
A imadu i novog oružja,
Ostraguša, onih samokresa,
Šestoperac' koji šest put pale,
A kog zgode, na zemlju obale.
Kratko vr'jeme istom je mašilo,
Viknu vila iza svega grla:
Zar ne znate, braćo Crnogorci,
Đa su Turci varku zaigrali,
Iznebuha odrediše oni
Zadat vama velikoga jada
I to uprav od sama istoka
Udarit će u sredinu boka.
Mila braćo, vaše domovine,
Crnogorske slavne kneževine,
Evo Turak' petnaest hiljada
A kod tvrdog grada Podgorice
Bašibozuk i carski nizami,
A imadu, i strašne topove,
Sal'jevane u Ingleškoj zemlji.
Kad vojvode ovo razumjeli,
S četama su odmah pohitili
A na pravac prama Podgorici.
Na Morači, studenoj vodici
Udariše Turci kao vuci
Od Fundine i grada Meduna
Na Moraču i selo Doljane,
Al je Turcim loša sreća bila,
Jer su ti ih muški dočekali

Kod Morače Petroviću Božo,
Š njim bijaše vojvoda Plamenac
I Milanov Marko junačina,
Još Kusovac, śrdar glasoviti,
Dvje stotine Turak' pogubiše,
Mnogo više ranjeno ih bješe,
Ostali se b'jegom sahraniše,
Omaknuvši u grad Podgoricu.
Što s' tražili, to su zadobili,
Goneć liju, istjerali vuka.

Pjesma XXIV.

Crnogorci unišavši u Hercegovinu biju se s Turcima u Kolovozu g. 1876.

Gavran grakće kad zaželi hrane,
A vuk vije kad se lovu nada,
A lov lovi da ne trpi glada.
Ne vij, vuče, gavrane, ne grakći,
Imat ćete i suviše hrane
Od lešina turskijeh delija,
Crnogorci koje će loviti,
Ulovivši, vama pokloniti
U vrletnoj zemlji Herceźiji. —
Sad počujte, braćo i družino,
Da vam kažem što čuli nijeste:
Kad bijahu svaka zgotovljena,
Krene vojska sa Cetinja ravna,
Ter uljeze u Hercegovinu,
Pa putuje mirno kroz Banjane,

A odonud u mjesto Rudince.
Ispred vojske Turci svagdje bježe,
Ostavljaju mjesta i gradove
Bez vojnika i bez stanovnika,
Ključ, Crnicu i Čengijić kulu,
Još Antovac s tvrdom Metokijom.
Crnogorci sve to zadobiše
Bez da igdje pušku ispališe.
Za tim krenu vojska od Gackoga
Pram Mostaru i pram Nevesinju,
Na tom putu Zalom osvojiše.
Dok dobitna vojska napreduje,
Poturkinja Vila podvikuje:
Muktar paša! Carevo uzdanje,
Na noge se, da od boga nagješ!
Crnogorci zemlju poplaviše
Kô gusjene kad u kupus zagju,
Sve haraju što pred sobom nagju,
Da bog dade da bi dobro bilo,
Ali se je ružno zamutilo.
Čuj, Muktare, što ja tebi kažem:
Ne vojuje sada hajdučija
Golotrba i bosa i gladna,
Nego se je sada podigao
I oružje pogubno spopao
Svih hajdukâ glavni harambaša,
Nikolica crnogorski kneže,
Zaklet dušman prama turskoj vojsci,
Uz njega su i svi Crnogorci
I nev'jerna raja Hercegovci,
Krivošije još hoće mu doći,
Samo ako ćesar ne pomete;
Ali se je uzdat u ćesara,
Da rad našeg ljubavi će cara
Hajdučiji onoj zabraniti
Preko megje amo dolaziti. —
A i ovo danas svijet kaže,
Crnogorca Moskov da pomaže
Barem hranom, prahom i olovom,
I ak' bude ovo sve istina,

Ah tako mi našeg čistog dina,
Može glava zabolit Svetana
I nesreća carstvo poklopiti ;
Tad od Turske vjere šta će biti ?
Al još Turci neka nadu goje
A u nadi živit prijatno je ;
Pa dok bude pravijeh Turaka,
Vlašadija, makar bila jaka,
Dokle misle, nikad neće doći,
Bog i prorok Turcim će pomoći.
Zato sada ili već nikada
Podigni se, slavni naš Muktaru,
Pa obrani tursku vjeru staru.
Gdjegod stigneš, udri odmetnike,
Prorokove vjere protivnike.
Kad je Muktar glase razumio,
Na noge se lagane skočio,
Ter u društvu još dvojice pašâ,
Prvi od njih Selim oškopica,
A drugi je Osman iz Čerkeske,
Dvaest hiljad' vojske podigoše,
Do Vučjega dola i dogjoše :
Tu se dvije vojske sukobiše,
Iz te stope mahom se pobiše ;
Zagrmiše ubojni topovi,
Ko ih čuje misli da s' gromovi ;
Prasak stade pušak' ostraguša,
Zveka stade oštrih jatagana,
Glas se začu ranjenih junaka,
Mnogo više nesretnih Turaka,
Kojih pade mrtvih na hiljade,
Megju njima i carski je paša,
Onaj Selim, na glasu delija,
Muhamedov mučenik postade.
Čerkez Osman pametniji bješe,
Za din svečev umrijet ne htjede.
Goneć turke neka u boj srnu,
U zdvojenju na to misô svrnu,
Da je dobro svakako šodati
Da bi mogo samo živ ostati.

I dok zbilja tamo, amo šoda,
Na posljetku sebe živa poda
A onomu sivomu sokolu
Od Pipera Luci Filipovu.
Filip roba knezu svom dariva,
A knez njemu stotinu cekina.
Neka braćo! to je zaslužio.
Hej! viteže, živ i zdrav nam bio
I još takog lova ulovio!
Posl'je ovog grdnoga poraza
Sa trećinom vojske Muktar bježi,
U Bileću plakat zlu nesreću;
Crnogorci tude zadobiše
Dosta praha, pušak' i olova
I pet novih Krupovih topova.
U tom boju vele krvavomu
Od c'jele je crnogorske vojske
Dvje stotine manjkalo junaka,
Mnogo više ranjenih je bilo.
Još ću nešto, braćo, da vam kažem
Jere ne bih mogô zašutkati
Ni najmanje čijegod junaštvo:
Silni junak Pavloviću Peko
I delija Boškoviću Pajo
Blizu Kleka s Turcim se skobili,
Pa su dvjesta Turak' pogubili,
A petnaest živih ulovili,
Sto pedeset dobrih ostragušâ
I fišekâ mnogo osvojili.
Neka! neka! to im i trebuje.
Ja kiteći, braćo, već smalaksah,
S toga bacam gusle i gudalo,
Ko će više, rodile mu višnje,
Ko će ljepše, rodile mu trešnje,
Ko će dulje, rodile mu tkunje,
Ko će bolje, rodilo mu polje;
Crnogorcim pjesma na poštenje,
A svim nama zdravlje i veselje,
Posl'je smrti duševno spasenje.

Pjesma XXV.

O porazu Srpske vojske.

Zakukala sinja kukavica
U pô zime kad joj vr'jeme nije;
To ne bila sinja kukavica,
Već to bila Slovinkinja Vila,
Posestrima starca Žalovana;
Kukajući 'vako je glasila:
Hej! moj starče, ledeni pjevaču,
Zlo ga sio i vino popio,
A i gusle na klin objesio!
Zar je tebi jadan do počinka,
Kad slovinske pokrajine cvile,
Poharane od zvjerskoga sina,
A onoga kletoga Turčina? —
Al se tvojoj šutnji ja ne čudim,
Niti tebe nevoljnoga kudim,
Jere znadem da ti srce cvili,
Ucvili ga udes prenemili,
Kojim Srpsku vojsku jur porazi
B'jesni Turčin, odn'jeli ga vrazi!
Posl'je onog boja na Kosovu,
Gdje knez Lazar Grebljanović pade
I s njim slava srpska sva propade
Nije žešće Srpska poražena,
Što nesretnog ovoga vremena,
U kom Turci Srbe predobiše,
Pa u Srpsku zemlju provališe,
I dokle su Turci dopirali,
Najgrdnije sve su poharali,
Zgrade, škole, crkve i zvonike;
Od sveg ovog danas nema slike,

Što svjedoče lijepi varoši,
Porušeni Zajčar s Aleksincem
I Kneževac sasvim uništeni,
Pa i druga nakićena sela
Gledaju se danas popaljena.
Osam hiljad' Srba pogubljeno,
Dvaest hiljad' grdno izranjeno,
I uz Srbe mnogi izgiboše
Dobrovoljci iz ruskoga carstva
I iz drugih sv'jeta pokrajina,
Koji rado u boj pohrliše,
Da pomognu srpskim boriocim,
Koji bješe složno odlučili
Željnu pomoć dati jadnoj raji
Od Kladuše uzduž do Dobruše
Od Osinja poprik do Vidina
U slovinskoj staroj domovini,
Gdje je raja pod preteškim jarmom
Razbrojnika i ljutog krvnika
A turčina krstu protivnika.
Ta odluka pametnija bjaše,
I drugova koji pomoć daše,
A ne velim da ih nije bilo,
Koji taštom slavom opojeni
Odveć rano bjehu zasnovali,
Pa i perom u sv'jet razbubali :
Evo uprav sat je udario,
U kom mora Srpstvo nedobitno
Osvetiti krvavo Kosovo,
Pa uskrisit carstvo Dušanovo,
Tere brzo njega rasprostranit,
Sve zapasav od Jadranskog mora
Tja onamo do Balkanskih gora.
Al' su ovo Turci zanjušili,
Zanjušivši jesu otkliknuli :
Vlaše ! prvo reci : ako Bog da !
A toga ti za sad neće dati.
I mi Turci ne molimo vraga,
Nego Sveca i Allaha draga,
'Nek se turska vjera svagdje širi

Od istoka do sunca zapada.
Do sad nas je Allah pomagao,
I u svemu bereket nam davô, 1)
A od sada ako drukče bude,
I to muse pravi uzrok znade,
Od kad Turci pantule uzeše
I prokleto vino pit počeše,
Što je gore ? žderati mrcinu,
Grijeh mi je rijet svinjetinu,
S toga se je Svetac uvr'jedio,
Pa i Allah može pripustiti
Pa će svašta od Turaka biti.
A dokle su Turci pravi bili
I u svemu Koran obslužili,
Dotle s' vlahe vav'jek predobili.
Obojica ovako gataju,
Dobitnikom svaki bit mišljaše ;
Al Bog dragi po svojemu sudu
Dok pripušta jednom sreću hudu,
Već nju prati poraz i gubitak,
A drugomu ostaje dobitak.
Uzrok radi koga 'vako biva
Slabi razum ljudi ne dopire,
Bog bo dragi nije dopustio,
Da bi čovjek njegov v'ječnik bio.
I nut! braćo, čuda nenadnoga,
Srbima se sreća iznevjeri
I gdjegod se s Turcima pobiše,
Mal ne svagdje Srbi izgubiše,
A najžešći njihov poraz bješe
Kod Gjuniša onog nesretnoga,
Gdje ih grdno pomlatiše Turci,
I da nisu mira zaprosili,
Srbiju bi Turci poplavili ;
Ali Turci na mir ne b' pristali,

1) Bereket = blagoslov božiji.

Da od Rusa nisu zazirali.
Kako čuo, tako vam kazujem.
Jošter, braćo, vjerujte mi draga,
Da od srpske prevelike fale
Nikad manje ne bijaše slave;
Al' besjeda ima megj' ljudima:
Ko se fali, taj sam sebe smanji!
Srbija se ratujuć omanji
A Turska se pobjedam proslavi,
Pa i ovo pametari kažu,
A kad kažu, vjere mi, ne lažu:
Ko je htio, vrat je ulomio!
Zec u šumi a ražanj se spravi,
Srpska vojska seb' za kralja stavi,
A Milana kneza mlagjahnoga,
Ali Milan pametniji bjaše,
Ime kralja primit ne htijaše.

Pjesma XXVI.

O slavnom junaku Gjuru Horvatoviću.

Dok se Srbi s Turcima rvahu
U bojev'ma vele krvavima,
Jedan vitez osta nedobitan,
To je slavni Horvatović Gjuro,
Koga rodi majka Slavonkinja,
A u selu Slobodnica zvanom.
Kad je čedo od majke rogjeno,
L'jepo mu je ime nadjeveno
Imenjaka Kastriotić Jure
I junaka onog Kara-Gjorgje,

A to bješe nekakvo zlamenje,
Kojim se je moglo već slutiti,
Da će čedo silni junak biti,
Kô što s' bili nekad imenjaci,
Bez primjera na glasu junaci.
Još se i to onda dogodilo
Kad je čedo na sv'jet se rodilo;
B'jela Vila k njemu dolazila,
Pa je čedo l' jepo zadojila
Slatkim ml'jekom srca junačkoga,
A kada je čedo ponaraslo,
Opet ga je vila pohodila,
Pa je njemu sablju pripasala,
A na čelu r'ječi upisala:
Niko njega predobiti neće,
Mejdane će vav'jek odnositi.
Što je vila negda naslutila,
To su djela Gjura potvrdila,
Ter u boju sa dušmanim ljutim
Na mejdanu vav'jek stalan osta,
Pomlativši Turadije dosta.
I dušmanim istim bi za čudo
Tog delije veliko junaštvo,
A vojnici njegovi veljahu:
A u komu? pa baš u ovomu
Kraljević je Marko oživio,
Pa i tako nij' ovaki bio,
Njega bo su Turci pogubili,
A od Gjura pobjeni su bili,
A njem nikad nisu naudili. —
A kazô je u današnje dane
Pjevajući starac Milovane,
Da s' i stari bili mu junaci,
Pa su zvani delije Posavci,
I često su s Turcim bojak bili,
Pa su vav'jek mejdan odnosili.
Pozvaše ih posl'je Graničarim
I bili su vedrijem Vladarim
Desna ruka u svakomu ratu.
Ostavljahu oni domovinu

Da obrane c'jelu carevinu
Od zlobnika N'jemca susjednika,
Od Franceza i od Talijana,
Još od onih zlednih buntovnikâ,
Koji htjahu krunu ugrabiti,
Tere š njome svojtu okruniti.
Graničari pa šta s' zadobili
I čime su nadareni bili?
Svako vr'jeme za junačka djela,
Toga neće povidati Vila,
Jer to narod može bolje znati
Pa i sv'jetu svemu dokazati!
Samo Vila znade jedno reći,
Pa morala za tò i pobjeći:
Zli udesi tako su hotili,
Da dok su se za druge borili
Za sebe se nisu pobrinuli,
I što s' druge više uzvisili,
To su sebe niže ponizili.

Pjesma XXVII.

U kojoj se iskazuje radost protivnika Slavijanskih radi poraženja Srpske vojske.

Jaoh! braćo i družino mila!
Ko bi mogô igda pobrojiti
Muke koje Srbi pretrpiše
Od zvjeradi bijesne Turadi,
A najviše od onih Čerkeza,
Koji kad su Srba ulovili,
Uz deblo su čvrsto pritegnuli,
Pa su ozdo vatru naložili
I jadnika živa popržili?
To doznavši Slovinkinje Vile,

Od žalosti jesu procvilile.
Al' u sv'jetu i to još se zgodi,
Da plemena ljuckoga izrodi
Zlu se tome mnogo veseliše,
Što je više, i društvo sklopiše
S privoljenjem svojih starešina,
Društvu glava Magjar-omladina,
Magjarim se neki pridružiše
Iz Ingleške zemlje i Franceske
I iz Poljske one odmetnice,
Koja ako i jest Slavijanka,
Slavjanim je velika dušmanka
Pram Rusiji iz same pakosti.
Al, Rusijo, ti Poljacim prosti,
Jere oni kao u ludosti
Štogod čine i sami ne znadu,
U tugjina mećuć svoju nadu.
Al Poljače, bezumni junače,
Jer ne smisliš što su stari rekli:
Teško loncu dok na vatri čeka,
Da začina stigne iz daleka,
Prije će se jadan rasprhati,
Neg' začinu željnu dočekati.
Društvo šeta do b'jelog Budima,
Gdje derviša turskog turbe ima [1],
Svaki drugar to turbe celiva,
Cjelivajuć suzama poliva
I uzdišuć na pomoć poziva
Mrtve kosti turskoga derviša,
Neka derviš molitve usliša
Nebi li se srećom smilovao,
Muhameda na pomoć pozvao,
Nek učini kod dragog Allaha,
Da ostane carstvo padišaha
Za obranu braći Magjarima,

1) Derviš = pokornik Turbe grob turskog Sveca, a grob uopće zove se mezar.

Inglezima pa i Francezima,
Vrtoglavim jošter Poljacima,
A Slaveni koji su na jugu,
Nek i dalje trpe svaku tugu
Utegnuti teškim verigami
Jednokrvne braće Osmanlijâ,
Osmanlijâ pa i Magjarija.
Obojici Inglez će pomoći,
Al ne narod, nego samo vlada,
Jer se vlada uv'jek tomu nada,
Da će s Turskom dobro trgovati,
Nek se samo Inglez obogati,
Inglezi bo trgovati žude,
Ne drukčije nego kao Jude.
Kad bi mogô, Francuz bi pomogô
Nasljednike Sveca Muhameda,
Al je Francuz rogove uvukô
Od kad ga je Nijemac potukô.
I Poljak bi isto učinio,
Kad b' od Rusa maknuti se smio,
Al' je njemu bolje mirovati,
Ak' ne misli dublje propadati.
Kad molitva bila obavljena,
Od cijelog društva sakupljena,
Na poštenje Sveca Osmanskoga,
A derviša onog budimskoga,
Koga Turci Gjul-babom nazvaše,
Kô ružica jer im mirisaše
Od svetinje i same dobrote,
I bio je brez svake grihote,
Kô što Turci uv'jek vjerovahu,
A i danas stalno povidaju ;
Derviševa kada kod turbeta
Omladina molitvu obavi,
Tada eto prvi govornici,
Mudrijaši i pravnici svaki
Od četiri rečena naroda,
Svak napose dugo blebetaše,
Hvaleć tursku vjeru i prosvjetu,
A huleći po svom ludom mnenju

Slavijansku glupost i varvarstvo.
Al' ko ima ikoliko mozga,
Ako ljubi pravdu i istinu,
Zna i vidi da je c'jelo društvo,
Koje štuje kosti derviševe,
Pravi varvar, i bezvjerni zlobnik
Prama Krstu i Slavjanskom rodu.

Pjesma XXVIII.

Magjarski gjaci darivaju Kerim-Paši sablju. Vila kaže da Rusi nijesu dušmani ni Turcima ni Magjarima.

Sada čujte, braćo i družino,
Drugo djelo magjar-Omladine,
Da iskaže ljubav pram Turcima.
Čini kovat sablju magjarkinju,
Pa je kiti srebrom najčišćijem,
Suhim zlatom i dragim kamenjem.
Sablju nosi društvo omladina
Pravo zdravo ka Stambolu gradu,
Na putu je društvo počašćeno
Maukanjem pa i zviždukanjem,
Primilo je i slatkih darovâ,
Sa narančam trulih limunovâ;
Čast su ovu društvu učinili
Triješćani i drugi Slavjani
U Triješću mjestu bogatomu.
Dalje jedri društvo sinjim morem
Pjevajući i pop'jevajući,
Pa i vina čaše ispijajuć,
A u zdravlje braće Turadije.
Kad u Stambol društvo dojezdilo,

Pred njega su Turci izšetali,
Svi derviši, hodže i kadije,
Pa i Softe, kitab-sahibije 1),
A Sultan je na prozoru stao,
Pa gledao Softe Magjarije,
Gledajući 'vako prozborio:
Fala bogu i našemu Svecu,
Kad mi Turci ovo dočekasmo,
S našom braćom da se upoznasmo!
Kamo sreća, da smo još i davno!
Ta su braća delije Magjari,
Po starini pravi Turkistanci. —
Kada su se svojski pozdravili
I kô braća slatko izljubili
Sunećeni i kršteni Turci,
Tad Magjarčad sablju darivaju,
A uz sablju i pohvalu daju
Kerim-paši, turskom Seraskeru,
Za to što je Srbe nadjačao,
Pa je oblast zlikovcima dao,
Što je srpsko neka sve unište.
Još Magjarčad želju izjavila,
Da b' Kerimu sreća poslužila,
Nek potuče ljute Crnogorce,
Pa Bošnjake i sve Hercegovce,
Još Moskova, najžešćeg dušmana
Kako Turak' tako i Magjara.
Al je ovo samo sanjarija,
Magjarčadi zlobne i Turadi,
Koju dokle u sv'jet rasturkuju,
Preveliku seb' sramotu kuju,
Jere, braćo i družino draga,
Vila kaže, a i ljudi znadu,
Da Rus nije dušman nijednima,
Niti Turcim, niti Magjarima,

1) Kitab = knjiga, Sahib = posjednik, vlastnik, kitab sahib = vlastnik knjige, znanstva, književnik

Nego samo traži od Turčina
Nek ne bude na v'jeke živina
Prama jadnim ljudim krštenima.
Turčin veli: vlaha kad pogubim,
Kod Allaha ništa ja ne gubim,
Po kitabu jer sam učinio,
Pa ak' mognem, otiću na Ćabu 1)
I sve će mi biti pomršeno,
Kô da nije niti učinjeno.
Al Rus veli: treba pomrsiti
Nepravednu suru u kitabu 2),
Tad ne mora Mujo ić na Ćabu,
Da bi mu se gr'jesi pomrsili,
Jer je prava, zdrava vlah' ubio;
Turčin veli; Vlah dok živi kriv je!
Koran kog je Allah objavio
I našemu Svecu saopćio,
Ne smije se drukče tumačiti,
Nego ga je red nam obslužiti,
A istina stoji vjekovita,
Kao što se u Koranu čita:
Muhameda sveca ko ne štuje,
Taj i boga istog zanjekuje,
Pa je takog prosto pogubiti
Kolik granu s puta ukloniti,
Pa i pravi Turčin Vlaha trpi,
Nek mu može samo robom biti,
Al ne da b' se mogô porediti
Sa svečevim pravim nasljednikom.
Daleko se, braćo, ja zavedoh,
Dokle nešto kazati hotjedoh,
Još odavna što je zamršeno
Megj' Turcima i megju Rusima,
I kô da će prije krvi biti,
Zamršaj se nego razmrsiti.

1) Ć a b a (k a b e) hodočašće u Meku i Medinu za poklonit se ostancima Muhameda.

2) S u r a = Poglavje u Alkoranu.

A kad počne mrka krvca teći,
Blago onom ko mogne uteći!
A kako je stalo megj' Rusima
I megj' onim oholim Magjarim?
Ko to želi znati, neka čuje,
Pravdan Pravdić što pravo kazuje:
Nije Moskov dušman Magjarima,
Nego kad se Magjar raskorači
Sa odlukom da druge potlači,
Koji s njim se uv'jek skladovahu
I u svemu naporedo stahu.
Što je više i mnogo silnije,
Zla pohlepnost dovede Magjara
Da bi jači postô od Cesara,
A ujedno i svojega kralja.
Tad na molbu vedroga Cesara
Golov Moskov da Magjara uči,
Neka sluša svojega vladara,
Drage volje šalje bojnu silu,
Neg uguši bunu prenemilu
U državam svijetlog Cesara.
Kada Rusi u Magjarsku stigli,
Po Magjare bila sreća loša,
Kod onoga jere Vilagoša
Nijesu se jadni ni pobili,
Nego su se mirno podložili
Nedobitnoj onoj ruskoj sili;
Ali Rusi nisu pogubili
Ni jednoga od svih buntovnika,
A svojemu caru dojavili,
Da su posô sretno dovršili.
Za tim su se natrag povratili,
Pjevajući, konje igrajući,
Sve u zdravlje svojega vladara,
I njegova za tad saveznika,
Jozip Frana, mladoga Cesara.
Kratko vr'jeme časak počasilo,
Eto ruka duše osvetnice
Naglo hvata bune poglavice,
Pa ih čini redom povješati

U Aradu gradu bijelomu,
Do dvanaest mladih gjenerala
Svoje glave tada izgubiše.
A kojim je sreća poslužila,
Turskog su se skuta prihvatili,
Pa u Turskoj kukavno živili,
Turci su ih silom poturčili,
U sramotnom udu nagrdili
Po naredbi Svečeva Korana,
Makar bila neprebolna rana.
To izvede onaj poturica
Mihalj Latas svijetu poznani,
A kasnije Omer-paša zvani.
Uz velike patnje megj' Turcima
Znate l' što je bilo od Magjara?
Smrt je snašla jednoga po jednog,
Al ni jedan nije postô paša.
Zlo počeli a gore dospjeli,
Što tražili to su zadobili,
Onda bilo, sad se spominjalo!

Pjesma XXIX.

O viječanju, koje Vladari po svojim poklisarima držaše u Carigradu mjeseca Studenog i Prosinca g. 1876.

Dokle Turčin sve rajinsko hara,
A u Bosni i Hercegovini
I u krasnoj zemlji Bulgariji,
Šest vladarâ kršćanskih država
Kao neku igru zaigraše

A sva igra oko tog se vrti,
Bil' se raji ravnopravnost dala,
Ukinuvši tursko samosilje
U prostranom Carstvu Osmanskomu.
Al vladari buduć sebičnjaci,
Njim je raja briga zaboravna,
Oni traže svojega dobitka,
Dostignuti kojeg kad ne mogu,
Turcima ga vole pokloniti,
Držeć da će time koristiti
Makar nešto vlastitoj državi.
Samo jedan ne slaže se s drugim,
Nego svima i svakomu kaže:
Turčin mora raji dat slobodu,
Pa to bilo milom, ili silom!
To su r'ječi Sjevernoga Meda.
Igra se je za dugo igrala
Megju dvorim velikih vladara,
Šarajući crnim po bijelu,
I tukući žicu hitrojavku.
Kad tim ne bi igra doigrana,
Odlučuju veliki vladari
Nek se šalju mudri poklisari
Ka Stambolu, gradu bijelomu,
Ter nek ondje igru doigraju,
Nek razmrse što je zamršeno
Megj' Turcima i megj' kršćanima
U prostranom Carstvu Osmanskomu.
Kratko vr'jeme, za dugo ne bilo,
Poklisari u Stambol bahnuše,
Gdje v'jećanja odmah zametnuše
A zajedno s turskim velikašim,
Kojima je glava Safet-paša.
Viječaju dugo i široko,
Pa duboko i odveć visoko:
Poklisari Turke svjetovahu,
Neka raji ravnopravnost daju.
Ali turska holost zauzdana
Sa naukom onog Alkorana,
Ne popušća ni za tanku dlaku

Da bi raji štogod laglje bilo.
Turci hoće raja nek robuje,
Ko je Turčin neka gospoduje,
Kako do sad, tako i od sada.
A da Turci budu tvrdoglavi,
Prijatelj im njihov namiguje,
Po svojemu Inglez poklisaru,
Salizburi onom lukavomu.
Salizburi ozbiljno se žuri
Kolik' može Turke da pomože,
I još Inglez Turcim obećaje,
Ako bi se i rat zametnuo
Megj' Turcima i silnim Rusima,
Turcima će Inglez pomoć dati,
Ak' ne javno, u istinu tajno,
Kako novcem, tako i oružjem.
Čujte, braćo, što se dalje muti
U vijeću onom velikomu,
U Stambolu gradu bijelomu:
Dokle neki na to nagibaju,
Da Turčinu svoju pomoć daju,
Još vam jedan uza njih pristaje,
Chaudordi poslanik Francuski,
Srcem Turčin, al svezanih ruku,
On na srcu trpi gorku muku,
Pa od strane svojega naroda
Žali pomoć što ne može dati,
Kao što je od prije davao
Preželjnomu prijatelju svomu,
Svem plemenu onom Osmanskomu,
A na propast rodu Slavjanskomu.
Chaudordi s toga dok besjedi,
Rekao bi da kroz zube c'jedi,
Jer ne može ni izreći želju
Prama milom svomu prijatelju,
A Turčinu Svečevu koljenu,
Neka bi se i još sačuvalo
U cijeloj svojoj prostranosti
I da širi glupost i neznanstvo,
A da tlači krotko Slavijanstvo.

N'jemac Verter u kratko besjedi,
Znajuć misli svojega vladara,
A Vilelma njemačkoga cara,
Koji s Rusim prijateljstvo drži,
Pa zlobnika svakog ljuto mrzi,
Koji hoće na put stat Rusima,
Dokle daju pomoć Slavjanima,
Slavjanima turskim robovima.
A grof Korti, sličan prilivodi,
Dok zastupa vladu talijansku,
Verterovu svaku potvrgjuje,
Rekao bi da su dva sprežnika,
Koji ako bude počivati,
Zajedno će počinka imati,
Ako l' bude orat i drljati,
Zajedno će i to obavljati.
Dok mudraci mudrost pokazuju,
Al ne pravu, nego šeprljavu
Na divanu Carstva Osmanskoga,
Desna ruka cara velikoga
Aleksandra u redu drugoga,
Sivi soko razuma bistroga,
A gjeneral Injatiev slavni,
U kućine ništa ne sakriva,
Nit besjedu kroza zube c'jedi,
Neg očito pred svima besjedi:
Mojega je volja gospodara,
Aleksandra, svijeh Rusa cara,
Da se raji ravnopravnost dade
U prostranom Carstvu Osmanskomu,
Pa to bilo milom, ili silom!
Kad Žalovan ovo je doznao,
Posestrimu on je zapitao:
Bil' mi, sejo, odgonenut znala,
Što sadrži u seb' zagonetka:
Pa to bilo milom, ili silom?
Neka mogu raji dojaviti,
Pa je time nešto utješiti.
Pobratimu Vila odgovara:
Kolik znadem, evo tebi kažem:

Na lijepe Turčin neće dati
Ravnopravnost raji za nikada,
Pa makar mu i carstvo propalo ;
Držeći se Turčin alkorana,
Tim svjedoči da je tvrda glava,
I uv'jek je lagao vladarim,
Ne činio što bi obećao,
Al bi rekó da je dolagao,
Mjera mu se laži ispunila,
Laž mu neće dalje pomagati,
Za kolac ga valja privezati,
Koga neće moći iščupati,
Laži su mu prešle pekro vrška,
Nek s' ogleda i nek se pokuška
A sa silom strica sjevernoga,
Aleksandra drugog velikoga,
Pa će vidit što će od njeg biti,
Kad topovi budu zagrmiti
Od Batuna, pa do Erzeruma,
Od Dunava, do gore Balkana;
A danas se ne da proricati,
Dokle mogu Rusi dopirati,
Pa se može i to dogoditi,
Da će Rusi Stambol osvojiti,
A Turci će morat potražiti
Onu staru svoju postojbinu
Na istoku Meku i Medinu.
Kad je raja ovo razumila,
Jednim glasom jeste zavapila:
Bože, svega stvoritelju,
Koj' ohola ponizuješ,
A ponizne uzvisuješ,
Koji tješiš ucviljene,
Koji braniš potlačene,
Sad uslišaj b'jedne raje
Gorke plače i vapaje
I učini milostivo
Nek se gane dobrostivo
Srce pravde branitelja,
A nepravde tlačitelja,

Sjevernoga gospodara,
Aleksandra, ruskog cara,
Nek s pomoću tvojom, Bože,
Uništit i satrt može
Jadne raje mučitelja,
Častnog krsta tlačitelja
I njegove pomoćnike,
Slavijanske protivnike,
Koji hodeć u holosti,
Samo traže sebičnosti,
I dok sebe u vis dižu,
Hoće nek Slavjani gmižu
Potlačeni, pogaženi;
Kô robovi zarobljeni.

Pjesma XXX.

Srbija se s Turcima pomiruje u Veljači g. 1877.

Kada Srbi biše poraženi,
Tada za njih drugo ne ostade,
Nego da se s Turcima pomire,
Sa Turcima u ratu jačijem.
Poslanici srpske kneževine,
Nesugjene za sad carevine,
Jedan Hristić a drugi je Matić,
Odilaze k' b'jelom Carigradu;
Mir s Turcima ondje učiniše
I to uprav po starom kalupu.
Zastupnici srpski u svom skupu
Mir primiše, pa ga pozdraviše
Sa pucnjavom iz teških topova
Na bedemim grada Biograda.
Tu i barjak turski podigoše,

Nek se opet vije ko i prije.
Na njemu je mjesec i danica,
A ono su Turci prisvojili
Kad su tužnu Bosnu podjarmili.
Bože mili! čuda velikoga!
Minula su jur četiri v'jeka
Odkad Turci Bosnom zavladaše;
Ali majka kog rodi bosanka,
Ponosito Bošnjak taj se zove;
Ovo mu je ime otadžbine,
A s drugijem ima srodno ime
Slovin, Slavjan, Slaven, bolje Slavljen.
A onamo u prastaro doba
Zvali su se Traci pa Iliri,
Sad po vjeri jedni su kršćani,
Drugi opet zovu se hrišćani,
Treći koji Muhameda štuju,
Turcima se samo zvat miluju.
Trumba! lumba! čudna, braćo, rugla!
Uspušene glave književnika,
Koji sebe Srbim nazivaju,
A Srbiju možda ni vidili,
A još manje u Bosni su bili,
Kažu i u knjigam svojim pišu:
Nit je bilo, nit ima Bošnjaka,
Nit Ilira ni kakvih Slovina,
U Bosni su vav'jek Srbi sami.
A Hrvati opet na glas viču
I u knjigam bez prestanka pišu:
Nit je bilo, nit ima Bošnjaka,
Nit Ilira ni kakvih Slovina,
U Bosni je svatko Hrvat samo!
Kad to dozna Slovinkinja vila,
Velikim se čudom začudila,
Čudeći se jeste besjedila:
Svadili se vrapci s tugjeg prosa,
Tak' pripuzi Srbi i Hrvati
Svagjaju se za tugju starinu,
Za slovinsku l'jepu domovinu,
U koju su oni dopuzali,

Ter sa starim Trako-Ilirima
Latinima i Grcim poznanim
U naš jezik slavan nazvanima,
U jedan se narod pretopili;
A to se je onda dogodilo,
Kad prestade rimska vladavina
U ilirskim slavnim pokrajinam.
Naselnici tada obadvoji
Odlučiše m'jenjat domovinu,
Te tražiti novu postojbinu
U ilirskoj plodnoj prostoriji.
S poniznošću ter su zamolili
Od cesara onog Križarskoga,
Heraklija imenom zvanoga,
Da im mjesto gdjegod zabilježi.
Što molili, to su zadobili;
Srbi došav u manjemu broju,
Najprije su tuda tumarali,
Na posljetku kô roj pčela pali
Oko Raške studene vodice,
Kolibice gdje su pogradili,
Pa počeli mahom radukati,
Da b' imali krušca blagovati,
I od Raške Raci su nazvani;
Al su i Srb ime sačuvali
Učenjaci više u knjigama,
Nego prosti ljudi u kućama.
Dan za danom, vr'jeme za vremenom,
Kad iz Raške neki izselili,
Rac su ime sa sobom primili
I ono je od tad proniknulo,
Započamši od krasnoga Sr'jema
Kraj Dunava, do više Budima.
I još, braćo ! čujte što ne znaste,
Jer uz gusle nije vam pjevano :
Isto doba od istoga cara
Hrvati su mjesto potražili
U ilirskim nekad pokrajinam,
Da b' se mogli zgodno namjestiti.
Što tražili, to su i dobili;

Kad dobili, tad se veselili
Kršovite krajem Dalmacije,
A i to je komad Ilirika.
Pjevaj pobro! Iliru je dika!
Al sve se je ovo dogodilo
Pošto se je rimska vladavina
Rasprhala u našim krajinam.
Al ni braća Srbi ni Hrvati
Igda mogu toga dokazati,
Da propašću rimske vladavine
I Slovini iskorenjeni su
U njihovoj staroj domovini
Od crnoga do sinjega mora.
Još b' imali znati novotari
Ono što je reko mudrac stari:
Krv ostaje, a vláda se m'jenja.
Pa se svaka vlada već napinje
I naroda ime nek se m'jenja;
To je bilo od sv'jeta postanka,
Pa će biti uprav do nestanka,
Krv ostaje, a ime se m'jenja;
A guslar je davno zapjevao,
Pjevajući istinu kazao,
I Magjari da su doselili
I njihova braća Turkomani,
Koji danas zovu se Osmani,
U slovinske plodne pokrajine;
Ali time nije učinjeno,
Da b' Slavjani bili istr'jebljeni
Iz njihove stare domovine.
Sad na novo Magjar se napinje,
Da Slavjana braće bude manje,
Pa im majčin jezik oduzima,
A na silu magjarski dariva
U crkvama i javnim sudištim,
U narodnim jošte učilištim.
Al su stari rekli pametari:
Svaka sila samo za vremena,
Mučno j' čekat, al će se dočekat,
Kad će gjavô na večeru doći

Svakoj sili i pomami ljudi.
I ovo je lijepo rečeno:
Od nepravde pritisnuta jače
Sve to veće pravda gori skače!
A štogod je gore iskazano,
Nij' iz prsta braćo izsisano
Nit u slici sanka ukuhano,
Već je u knjigam davnim upisano;
Al te knjige n'jesu napisali
Niti jedni, ni drugi pripuzi,
Niti naši mjestni stanovnici,
Nego stranjski ljudi književnici,
I to mudri Grci i Latini,
Obadvoji susjedi Slovinim,
Pa se na njih novi naslanjaju,
Ali neki dokle prisukaju,
Sebi na mlin vodu navraćaju,
Tere tamo amo ševrdaju,
Pa svijetu drukče prikazuju,
Nego što su stari prikazali
I na b'jelu crnim zašarali.
Nut davno su rekli ljudi naši:
Nek mudruju, neka, mudrijaši,
Nek mudruju i neka luduju!
Koliko je kogod pak učio,
Toliko je i on dokučio.
A u kog je srce pokvareno,
I što piše, jest mu iskrivljeno.
Pa vam i još nešto, braćo, kažem,
A što kažem, znajte, da ne lažem,
Ah tako mi gusal' i gudala,
A zakletva ova nije šala.
Književnici ovog našeg v'jeka
Opojeni duhom narodnosti,
Po novinam s mozgom tumaraju,
Bez odmora vav'jek pisukaju,
Pa i za čas tugje prisvajaju,
A sve viču: budimo pravedni!
Al su oni na svima zlijedni,
Jedno tvore, a drugo govore,

I tim mržnju megju braćom siju.
Ne bilo im ni traga ni glasa!
A to čine danas oni ljudi,
Po nezreloj koji svojoj ćudi
Izmišljajuć nova carstva kroje
Bez postave i dostatne čohe,
A možda ih nikad sašit neće,
Jer se kolo sreće drukče kreće,
A njihovi konci odveć truli,
Pa me čuli oni, pa ne čuli!
Nama pjesma, njima nova carstva
I njihova makar sva bogastva.
Kad je vila ovo iskitila,
Tad ovako ona prozborila:
Slatko ime, mili pobratime,
Kazuj gdje je Crnagora stala
Kad je Srpska mira potpisala
Sa Turcima, krstu dušmanina?
U tom ja sam gusle prihvatio,
Prihvativši 'vako prozborio:
Bože mijo! Što bih ja kitio?
Kada nema krvi ni mejdana,
Nema posla za mene guslara,
Jere nema keg bi požalio,
Zato što je slavno poginuo
Za krst častni i slobodu zlatnu,
Niti ima kog bi pohvalio,
Kao da je mejdan odnosio
I dušmana kletog pogubio.
Dok oružje bojno ne klepeće,
Dotle guslar nikad imat neće
Što b' uz gusle rado zapjevao;
Al za ljubav društva izabranog
I naroda ovoga viteškog,
Kom je Crnagora domovina,
A junaštvo njemu je baština
Ostavljena od starih starina
Pa i sad je krasno pokazao,
Da je jači od silnog Turčina,
S kojim ne htje učiniti mira,

Što sam čuo, to ću iskazati,
Samo daj nam, bože, zdravo biti,
Pjesme pjevat, pa i vino piti
A u zdravlje hrabrijeh junaka,
Kojima su majke Slavijanke.
I još majke ragjale junake
I nek rodi bjelica pšenica
I Mostarska vinova lozica,
Pa junaci kruh pšenični jeli,
A mostarac-rujno vino pili,
Zdravi bili, mejdan odnosili.

Pjesma XXXI.

Crnagora, kuša, ali ne sklopi mir u Ožujku god. 1877.

Kad Srbija s Turcim se pomiri,
Knez Nikola, vladar Crnogore
I onijeh brda kršovitih,
U sebi je dugo se mislio
Najposl'je je misli otvorio,
Otvorivši 'vako besjedio:
Crnogorci! moja braćo draga,
Kako ćemo sada, kako ćemo?
Srbija se s' Turcim pomirila,
Nas je sada same ostavila,
I svu raju u žvalu turskomu,
U ratu smo svagdje jači bili
I Turak' smo silu pomlatili;
Ali nas je, braćo, samo šaka,
A Turaka kao i gamadi;
Ipak sad nam oni nude mira

I dobro bi bilo otpočinut;
Prigoriti ali kako ćemo
Našu braću, a nevoljnu raju,
Da je dalje Turci ugnjetuju?"
Pa će sada Turci iz osvete
Još i veće raji činit štete
I progonstvo istom će nastati,
Kad kršćanstvo tam bude nestati
U slovinskim lijepim državam,
Slavnoj Bosni i Hercegovini.
Zatim će se ondje kotit vuci,
Hoću rijet čerkeski hajduci;
Tad i nama neće dobro biti,
Vjera vam je, braćo moja, tvrda;
Sad kažite dakle što mislite.
Dok je vladar ovo govorio,
Svaki se je junak zamislio:
Što bi reko, kako l' bi prisjekô?
U svakog se krv na licu m'jenja,
A srce se junačko napinja,
Od ljutine plahe žestine
Jošter mnogi i zubima škripe,
U svakog se oči svjetlucaju,
Gromovite munje sliku daju,
Na prsiju toke se pomiću
I čuje se kak' one zvekeću,
A uz bedru sablje im igraju,
Očevidno krvcom da žegjaju.
Kad bijahu svaka protitrana,
Bistrim mozgom dobro ukuhana
Na Cetinju u kneževu dvoru
Što misliše, složno odrediše,
Nek se šalju mudri poklisari,
Silni vitez Petroviću Božo
I š njim junak Radoniću Stanko
Pravo, zdravo ka Stambolu gradu,
Pa nek tamo s' Turcim ugovore,
Da se raji ravnopravnost daje
I neka se jednakost priznaje
Megju Turcim i krštenim ljudim

U svoj Bosni i Hercegovini,
Još grad Nikšić sa svom okolicom
Crnoj-gori neka Turci dadu
I to uprav kô ratnu naknadu.
Poklisari ovo izjaviše
U Stambolu na carskom divanu.
Kad se Turci na to ne skloniše,
Poklisari kući pohitiše.
Na Cetinje zdravo dojezdiše,
Od naroda radostno primljeni,
A od kneza l'jepo pohvaljeni,
Jer su odveć mudro učinili,
Kad se nisu s Turcim pomirili,
Ne bojeć se ništa turskog cara,
Ispunili r'jeć su svog vladara,
Pa što Bog da i sreća junačka!

Pjesma XXXII.

Turska sa zastupnicima cijeloga carstva odregjuje s velikom silom udariti na Crnugoru.

Teško vuku ne jedući mesa,
A junaku ne pijući vina,
Šarci pušci u drhćućoj ruci,
Nejakome bez majčina ml'jeka,
A paripu bez ječma jarnika.
Teško pravom na krivome sudu,
A nogama noseć glavu ludu,
Sl'jepome bez očinjeg vida,
A mladiću bez pristojnog stida.
Teško mužu nejačem od žene
I onomu koj' se boji sjene,

Jer je krivac, ako ne u svemu,
A ono je makar u nečemu.
Teško društvu gdje rakija vlada,
Jer tu lako mrtva glava pada.
Teško kući gdje ludov upravlja,
A djevojci kojoj svak zabavlja,
A teško je bilo od vijeka
Onom koji u zlu dobra čeka
I teško je onoj siromaši
Koja žive megju bogataši.
Teško onom koji nema novca,
Pa nemože kupiti ni lonca,
A kamo li vina il' rakije,
Kad zaželi pa da se napije.
Nevoljnomu teško magaretu,
Udarcima dok je na susretu
Kad se preko njega konji biju,
Pa ga često shvate po ušiju.
Teško onom ko tugje prihvati,
Tugjom mukom ter sebe bogati,
Nit se brine da tugje povrati.
Teško onom ko sirotu cvili,
A prosjaku neće da udili.
Teško duši gr'jesim okaljanoj,
A za gr'jehe pravo nekajanoj.
Teško guslam bez vješta guslara,
A guslaru bez pravog mejdana,
Bez kog neima uz gusle pjevanja.
Sad počujte, braćo! što vam kažem.
Potrgav se konci pomirenja
Megju Turcim i megj' Crnogorcim,
Turci nisu časa počasili,
Već su odmah divan sakupili
A iz svega carstva prostranoga
U Stambolu, gradu bijelome.
U divanu i sultan je glavom
U zakutku onom zelenome
Revno sjeo na meku dušeku,
Kroz zelenu tere on koprenu
Samo kad kad carski pogled baci

A na one vele mudre glave,
Podvijenim koje nogam sjede,
A pod sjenom carevih milosti,
Pa v'jećaju o zbiljnim poslima,
A koji se tiču svega carstva,
Al najviše čiste turske vjere,
Od njihova Sveca postavljene,
Od Allaha dragog potvrgjene.
Sultan gladeć bradu kavu srče,
Na svrdlove odbija dimove,
Ne govori ništa neg mudruje
I što drugi zbore posluhuje.
U divanu tome velikome
U dugo se nije viječalo,
Niti se je mnogo razbiralo,
Šta imade šta li nema carstvo,
Da boj bije sa ljutim dušmanom,
Nego se je složno zavikalo:
Crnogorca treba poraziti,
Crnugoru Turskoj podjarmiti
Crnim prahom i teškim olovom,
Turski parip mora zob zobati
Na Cetinju pred kneževim vratim.
Kad je sultan ovo razumio,
Mudre glave on je pohvalio
Aferim! vam, reče, pametari, 1)
Što velite, to ja potvrgjujem
I to vlašću od Allaha datom.
Na što opet složno pokliknuše:
Dragi Allah tako je hotio,
Samo zdrav nam naš Padišah bio,
Pa dušmane naše predobio
Sa pomoću Boga jedinoga
I proroka našeg velikoga,
Muhameda vazda slavljenoga,

1) Aferim! = Živio!

Turske vjere snažnog branitelja,
A gjaurâ svijeh tlačitelja!
O! Allahu! milostivan budi,
Pa za sreću prostranoga carstva,
U kom živu puci tebi v'jerni,
Uzdrži nam mogućeg sultana,
Branitelja dina, i amana 1)
Sultanovi tada mi robovi
Sretni ćemo biti na uv'jeke,
Zaklonjeni vele blagom sjenom
Nebrojenih njegovih milosti.
Kada Turci dovu proučiše,
U divanu odmah odrediše,
Nek tri paše silne junačine
I to prvi paša Sulejmane,
Drugi sličan junak Ali-Sahib,
Treći Mehmed-Ali poturica,
Koga no je Allah nadahnuo,
Pa je vlašku vjeru odbacio,
A sunet je turski prigrlio,
Ter za ljubav sveca Muhameda
Gjaurinu sada mira ne da.
Al N'jemkinja vila dokazuje:
Blum je N'jemac uv'jek hulja bio,
Hulja bio, pa se poturčio
I od hulje paša je postao,
Al je uz to hulja još ostao;
Vidjet će se što će koristiti
Poturica Osmanskomu Carstvu.
Sada čujmo zapov'jed divana:
Sve tri paše neka uzmu vojske
Onoliko koliko ih volja,
A uz vojsku praha i olova,
Kolik' treba ubojnih topova,
A raja će davat komoriju,
Pa to bilo milom, ili silom;
Pa tri paše sa tri silne vojske

1) Aman = sloboda.

Sa tri strane snažno nek navale
A na onu kletu Crnu goru,
Koja no je leglo hajdučije,
Hajdučiju pa kad predobiju,
Podlegnut će i Hercegovina,
A za njome i Bosna vijalet
I sva krasna zemlja Bulgarija,
Od Bihaća do carevih vrata;
I tada će carstvo mirno biti.
Kad su paše ovo razumili,
Divanu su poklon učinili,
A svaki se napose hvalio:
Kara-dagha ja ću osvojiti,
I odmah ću živa uhvatiti
Haramzadu Petrovića Boža.
Drugi kaže: ja ću Pejovića,[1]
Treći veli: ja ću Vukotića.
I Plamenca, turskog krvopiju,
Plamen turski mora opaliti,
I Nikoli knezu to će biti,
Koji nam je vele dodijao,
Naše vojske lani poharao,
Pomažući klete odmetnike,
Hercegovce one buntovnike.
Kad je divan paše razumio,
Svakoga je l'jepo pohvalio:
Živ nam bio na glasu delijo,
Dragi Allah na pomoć ti bio,
Da izvršiš što si naumio.
Što velite, pa kad učinite,
Sultan će vam vezirluke dati
Na prvijem vilajetim carstva,
Prostranoga Carstva Osmanskoga,
Sretni bili, vlahe predobili,
A prednjake vlaške zarobili,
Pa ih nama žive dovodili,
A uza njih lijepe vlahinje,
Nek kadunam budu za dvoranke,
U Stambulu gradu bijelóme.

1) Haram-zade == kopile.

Pjesma XXXIII.

Knez Crnogorski odlučuje silu silom odbiti i zato sprema sve što treba, da navalu tursku dočeka i da se bori do kapi krvi.

Dok se Turci silno pripremaju
Da poraze hrabre Crnogorce
I podjarme sebi Crnugoru,
Glasi vila s Domilov-planine
Od zorice do mrkloga mraka,
A od mraka do bijelog danka,
Glaseći je vila besjedila:
Počujte me, braćo Crnogorci,
Počujte me, ako Boga znate,
Počujte me, još vam trećom velim,
Jere vama svako dobro želim,
Pa se sada zbiljno domišljajte,
Kuda će te, na koju li stranu.
Eto na vas silna turska vojska
Veća neg je ikad dolazila,
Udarit će po deset Turaka
Na svakoga vašega junaka.
Pred vojskom su tri ljutice guje,
Hoću reći tri Careve paše,
Mehmed-Ali, Salib i Sulejman;
S tri će strane Turci poplaviti
Svukoliku vašu domovinu,
Crnogorsku, braćo, kneževinu,
A to Turci drže kô u ruci,
Da će odveć lako provaliti
Do sredine vaše domovine,
Pa će im se vojske sjediniti
Na Cetinju u bijelu dvoru
I tude će plijen pod'jeliti,
Od kuda će robove voditi
Pravo, zdravo ka Stambolu gradu;

A kada se ovo sve ispuni,
Tada neće na vašem Cetinju
Knez gospodar više upravljati,
Nit će ikad on pomoći dati
Buntovnicim, carskim odmetnicim
Čak u Bosni i Hercegovini;
Na Cetinju paša će sjediti,
On sultanu vijeran će biti,
A raja će tada Crnogorska
Blagodati carske uživati
I neće se više zabavljati
Nit robljenjem niti zapl'jenjenjem,
Nit će palit niti će ubijat
Svomu caru v'jerne muslimane.
'Vako Turci baju i gataju.
Kad je glase vile razumio
Vele slavni Petrović Nikica,
A gospadar one Crnegore
I njezinih kršovitih brdâ,
Prije svega Bogu preporuči
Sebe i svu milu domovinu;
Makar bila ona kršovita,
Al je uz to vele plemenita,
Plemenita pa i glasovita,
Ter je ona majka od junaka,
Kojim slične druge ne ragjaju,
Ni ragjaju niti povijaju,
Niti mile seke si ljuljaju
Na čistome djevojačkom krilu,
Tu bo sreću na sv'jetu imaju
Crnogorski samo sokolovi
I zato su oni vitezovi,
Kojima se slični ne ragjaju,
Pa su oni Turcim dodijali,
A drugoga nisu poznavali
Niti kralja nit ikakvog cara
Crnogorskih osim gospodarâ,
I to prije častne svećenike,
Hoću rijet presv'jetle vladike,
A iza njih svojega plemića,

Od junačke loze Petrovića.
Vedro bješe, pa se naoblači
I crna se tama do tli spusti,
Iz te tame strašan glas se čuje:
„Na noge se, braćo Crnogorci,
Udarit će Turci iznenada,
Biće od vas svakojakog jada."
Kad gospodar ovo razumio,
Savjetnika sebi dobavio
Željnog strica Petrovića Boža,
Pa je njemu 'vako besjedio:
A, moj striče, sve uzdanje moje,
Siv sokole, diko od junaka,
Slavit ćeš se do sudnjega danka
Radi tvojih viteških mejdana,
Koje no si lani odnosio
Od Turaka, krsta protivnika
Kod Fundine krvave haljine,
Koju s' Turci lani zadobili.
Kad su ovdje glave pogubili,
Kod Maljata, krvavoga blata,
S mrkom krvcom turskom m'ješanoga,
Kod Meduna, krvavog sapuna
A od turske krvi kuhanoga.
A u svima ovim bojevima
Ti si, striče, s vojskom upravljao,
Pa je naša vojska jača bila
I svukud je Turke pomlatila.
Rad junaštva toga velikoga
Predajem ti vojsku svukoliku,
Pa pril'jetaj kao soko sivi
Na sve strane i tamo i amo,
Gdjegod budu Turci navaljivat
Na megjaše naše domovine.
Svi vojvode i drugi vladari,
Komandiri veliki, i mali,
Kud vi okom, nek polete skokom,
Pa što Bog dâ i sreća junačka!

Pjesma XXXIV.

Boj u Dùgi i kod Krstaca dne 4 lipnja 1877.

Kratko vr'jeme istom prolazaše,
Dan četvrti lipnja osvićaše,
Kad se dvije vojske ugledaše,
Jedna turska, druga Crnogorska
Kod Krstaca onog krvavoga
I u Duškom klancu jadikovcu.
Turske vojske bješe na okupu
Od dvadeset više pet hiljada,
A uz vojsku četerest topova
I za dosta praha i olova.
Pred vojskom je na glasu delija
Po imenu paša Sulejmane.
Prama turskoj sili silovitoj
Napereni stoje Crnogorci,
Oni broje u sve šest hiljada
I još više četiri stotine,
A imadu i osam topova
I za dosta praha i olova
I imaju najveće ufanje,
Pri rukama oštre jatagane,
Kojima su do sad sjekli Turke.
Pred vojskom su do dva poglavara,
Jedan od njih Petar Vukotiću,
A drugi je Pejoviću Pajo.
Boj zametnu paša Sulejmane
S golom sabljom u desnici ruci.
Zagrmiše ubojni topovi,
Zapraštiše puške ostraguše,
Zazvečaše sablje i handžari,
Zaječaše ranjeni junaci,
Zahrzaše hati i paripi,
Tumarajuć i tamo i amo
I tražeći svaki gospodara,
S kojim ga je hitac rastavio

A iz klete puške ostraguše.
U tom Turci juriš učiniše
Na šanceve prve crnogorske.
Crnogorci silu dočekaše,
Pa je hitro natrag poćeraše.
To videći paša Sulejmane,
Od žestine i teške ljutine
On pokliknu iza svega grla :
Bože, koji jesi sve stvorio,
Pa i u red dobri postavio,
Ter na vr'jeme po teb' odregjeno
Pejgambera onog velikoga, 1)
Muhameda tebi ugodnoga,
Za slugu si v'jernu odabrao,
Megju ljude njega odaslao
I tada si njega nadahnuo
Duhom pravde i mudrosti svake,
Tvojom voljom Pejgamber napisa
Knjigu svetu, Alkoranom zvanu,
Alkoran je, Bože, djelo tvoje,
Jer kako si Sveca nadahnuo,
Alkoran si tako potvrdio.
Al Gjauri Sveca hulitelji
I Korana jesu tlačitelji,
Muhameda sveca dok ne štuju,
Tà i tebe, Bože, pogrgjuju,
Pravim Turcim u svem krivo čine,
Buntovnike ljute podupiru,
Uzrok daju svakomu nemiru.
Bože jaki! Bože vèle sveti!
Ti Gjaure klete sad pometi,
Podaj snagu Muslimanim tvojim,
Da Gjaure otjeraju k vragu,
Nek se zna za trag kara-daghu.
Kad molitve Turci razumiše,
Jednim glasom „Amin“ zakliktiše.
U tom turske vojske poglavari

1) Pejgamber = prorok.

Potegoše sablje sa bedrice,
Tere gone Turke jatomice
Pr'jeteć, da će glave pogubiti,
Ak ne budu snažno navaliti
Na opkope tvrde crnogorske.
Eto drugog od Turak' juriša
Na opkope tvrde Crnogorske;
Crnogorci al ih dočekaše,
Pa ih na skok hitro natjeraše.
Bježe Turci, kako koji može,
Al bježanje njima ne pomože,
Jer Sulejman kleti ne popušća,
Već još treći juriš činit kuša,
U kom Turci strašno izgubiše,
Tri hiljade jer ih mrtvih pade,
Megju kojim Miri-alaj bjaše
Tri bimbaše, dvajest tri juzbaše,
A ranjene ko bi prebrojio?
Crnogorci mrtve opl'jeniše,
Dv'je hiljade pušak' zadobiše,
Al i oni tude izgubiše
Šest stotina hrabrih vitezova.
Gdje je ćara, tu je i ziana. 1)
U tom Turci hranu dobaciše
U Goranskom i Nikšiću gladnim,
Da od glada nebi poskapali.
Sada čujte, braćo i družino,
Što je vila očima vidila,
Pobratimu svomu kazivala:
Gdje su Turci mrtvim vojnicima
Kako jednim, tako i drugima
Sve nosove redom odrezali,
Pa u jednu torbu potrpali,
Tere solju malo nasolili,
Posoljene u Mostar odn'jeli,
A to na dar turskim velikašim,
Pa da prime uzdarje prijatno,

1) Ć a r = dobitak — z i a n = gubitak.

Od četiri, pa do deset para
Makar bile one probijene.
To je staro tursko krvološtvo,
Pa sada je opet ponovljeno,
Kad se Turci onak' prosv'jetliše,
Evropljani kao što hotiše,
Na čast budi jednim i drugima,
Ja vam kazah, braćo moja draga,
Kako Turci pobijeni bješe
A u Dùgi, klancu jadikovcu.
Ali ko će mnoštvu odoljeti,
Ko li silu tursku istr'jebiti,
Koji su se digli na oružje
Sa tri strane prostranoga Carstva?
Odrediše za to Crnogorci
Do kap krvi branit samo svoje
I zemljište i na njem ognjište.
To brediv Dùgu napustiše,
Nek se Turci po njome šetaju,
Jeda i to za dugo ne bude!

Pjesma XXXV.

Boj u Šarancima dne 5 lipnja g. 1877.

Gadna želja nuka poturicu,
Poturicu, krsta izdajicu,
A onoga Mehmed-Ali pašu,
Da b' što može više učinio,
Muhameda svoga proslavio,
Osmanskomu Carstvu koristio,
A krst časni čim bi pogrdio
I kršćanskoj vjeri naudio
Ter on krenu vojsku silovitu
Od Sjenice i Novog-pazara:
Pa je vojska brzo ćatisala
U Šarance, pogibljive klance
I tude se vojska ustavila,

I raspela zelene šatore.
Glasovi se Turadije ore
I pjevaju bojne davorije
I sviraju nizamske borije.
Bašibozuk buba daulbasa, 1)
A čauši svak' ćas povikuju:
Her bir, Her bir, nefer hazir olla!
To će reći u jezik Slovinski:
Svaki vitez nek je na okupu,
Kad top pukne, nek na mejdan sukne,
Na obranu dina i amana
I Tnrskoga posta ramazana.
Dok se Turci 'vako pripremaju,
Za dat ljute rane Crnogorcim,
Posestrima poviknula vila,
I to glasom vele žalovitim:
Na noge se, Bogom pobratime,
Komandire Pejoviću Pero,
Ter podiži tvoje sokolove,
Crnogorske hrabre vitezove,
Pa pohiti Turke dočekati
I junačku sreću pokušati.
Kad Pejović vilu razumio,
Na noge je lagane skočio,
Pa uzimlje četu silovitu
A junakâ, sve mladih momaka,
Koji mogu pobjeć i stignuti,
Ali nisu nikada bježali
Sa mejdana, braćo, krvavoga,
Neg su vazda nepomični stali,
Pa im bilo živit, il' umrti.
Vasojević ovi ti se zovu,
Od starine hrabri vitezovi.
Kad je četa u Šarance stigla,
Iz nenada na Turke udari,
Pa povadi oštre jatagane.
Grdno s'jeku Turke na sve strane.

1) Daulbas = mali bubanj.

Za čas mnogi izginuše Turci,
A čitavi koji ostadoše,
Na vrat, na nos hitro pobjegoše,
Tražeć za se željno obranište
A u gradu tvrdom Podgorici.
Crnogorci dalje prodiraju
Preko Tare u turske kotare,
Pa pet kula turskih osvojiše,
Osvojivši sve ih porušiše,
A stražare redom isjekoše.
Tad junaci glasno zapjevaše:
Naša Tara ne boji se cara,
A kamo li jednog poturice,
Koji ode sad u pasje trice,
Izgubivši mejdan u Šarancim.
Na što gusle glasno otpjevaše:
Pejoviću slava i poštenje,
A junacim zdravlje i veselje!

Pjesma XXXVI

Boj kod Ždrebenika dne 7 lipnja g. 1877.

Prije zore i bijela danka
Ali-Sahib bješe uranio,
Uranivši vojsku pokitio,
A na broju dvanaest hiljada.
U vojsci su carevi nizami,
Pa i oni ljuti Malisori,
Poturice jadne arbanaške,
Koju su se negda isturčili,
A starinom Slovini su bili.
Uz vojsku je hrana i džebana,
Koju nosi šest stotina konja.
Od Spuža je vojska pokrenula
Pravim pravcem prema Ždrebaniku,
I kuda je vojska prolazila,
Harala je i pl'jenila grdno;

Ali ni to za dugo ne bilo,
Jer Ilija silni junačina,
A Plamenac prezimenom zvani,
Sa svojijem junacima hrabrim
(Dvje hiljade na broju ih bješe)
Iz busije na Turke udari,
A kod sela onog malenoga,
Od starine Laća nazvanoga.
Okršaj se krvav zametnuo,
Za dva sata krv se prol'jevaše
I već Turci natrag uzmicahu.
Kad to vidi veliki vojvoda,
Silni vitez Petroviću Božo,
On pokrenu do dva bataljona,
Na okupu koje imadjaše
U klancima blizu Ždrebanika.
Udariše čili na umorne;
Crnogorci golim jataganim
S'jeku Turad na dvoje, na troje.
U tomu se Turci pometoše,
Pometeni u b'jeg se dadoše
I obranu tvrdu postigoše
A u Spužu, gradu bijelome;
Al na mjestu mrtvih ih ostade
Sto i šeset više od hiljade.
Crnogorci jošte zapl'jeniše
Do hiljadu pušak' ostraguša
I džebane stotinu tovara,
A stotinu mazak' i paripa
I množinu l'jepih demeskinja.
Neka! neka! to i treba njima,
Kao slava pravim junacima.
Živi bili, mejdan odnosili!

XXXVII.

Boj kod Rasine glavice na Jelovici; zatim kod Maljata i Kukoševine, dne 8 i slijedeći lipnja g. 1877.

Ali-Sahib, mahniti delija,
Željeć postat Gjerselez-Alija,
Niti žali vojske, nit džebane,
Nit se stidi, što gubi mejdane.
Odlučuje ludo udariti
Na junake hrabre Crnogorce,
A još tomu i na Hercegovce,
Pa uzima deset hiljad' vojske,
A uz vojsku i osam topova
I što treba praha i olova,
Pa s tom silom Sahib ukaza se
A u mjestu Rasinoj glavici,
Odakle su Turci udarili
A na ono selo Novo selo.
Tu vojvoda Petroviću Božo
S tri hiljade svojih vitezova
Junački je Turke dočekao,
Dočekao, pa ih zapitao:
Daleko li careve delije?
Ne srčite, ne ginite ludo,
Progjite se hala i mejdana,
Ako vam je mila živa glava.
Na to Turci vatru oboriše
Iz pušaka svojih ostraguša;
Crnogorci tada opališe —
Ala banda zametnu se kavga —
Pobiše se ognjevite vojske.
U čas dobri dobra pomoć stiže
Vojevodi Petroviću Božu,
Dvje hiljade hrabrih vitezovâ,

A pred njima Plamenac Ilija,
Već od davna na glasu delija.
Evo sada boja žestokoga,
Evo sada plača čemernoga,
Jer se uprav prsim udariše
I u koštac uhvatiše čvrsto
Crnogorci sa turskim vojnicim ;
A tolika tjeskoba bijaše,
Jataganim da se ne makaše,
Crnogorci nego iznenada
Smrtne jade Turcim zadavaju,
Povadivši kratke zapašnjake 1).
Š njima kolju i bodu Bošnjake,
Arnaute i carske nizame.
Za pet ura krv se prol'jevaše,
A junaci kô snoplje padahu.
Prama jednom samo Crnogorcu
Po dvadeset mrtvih Turak' leži.
A kad Turci ovo ugledaše,
Strah mrtvački svakoga spopade.
U tom Turci nokat u ledinu,
Prestrašeni na sve strane bježe,
Svaki bo se pr'jeke smrti boji.
Zaluda je Sahib suzbijao
S golom sabljom u desnici ruci,
Da ne bježe poplašeni Turci,
Ele koji živi ostadoše,
K' srdarevoj kuli umakoše.
U tomu se i mrak prikučio
I svak željan da b' se odmorio,
Traži sanka do sutrašnjeg danka;
Al deliji onom zadrtomu,
Sahib-paši vele nadutomu,
Ne dade se spavat ni počivat,
On bo želi i još krv prol'jevat.

1) Zapašnjak = kratak nož, koji nose za pasom.

Za to vojsku na novo sakuplja
Preko deset pet hiljada više,
Tere kao mahnit navaljuje
I zauzbi čete Crnogorske,
Pa zauze mjesto Visočinu,
Još i Maljat i Kukoševinu,
Pa dopire čak do Martinića.
Kad to vidi Petroviću Božo,
Sa svom silom udari na Turke,
Pa ih mlati blizu Jelovice,
Vas im zajam pošteno povrati;
Kod Maljata zatim krvavoga
I suviše kod Kukoševine
Gdje se krvca tako prol'jevaše,
Kako do sad nije zapamćeno.
Još se ne zna na kom mejdan bješe.
U to doba Petroviću Božo
Napuni se vele gorkog jada,
Nažesti se više neg ikada,
Oči mu se vedre pomutiše,
Iz dubine srca on uzdiše,
Kumašliju na oči nadmače,
Zubim škripne a sablju istače,
Pa besjedi svojim vitezovim:
Nek se svaki svoga pravca drži,
Ter nek srne preko mrtavaca
S golim gvožgjem u desnici ruci,
Hura! neka složno jurišaju
Na divljaka kletog Azijata.
Božo reče, jatagani zveče;
Dok se ljuti ukazaše noži,
Od strâ mahom Turci zadrhtaše
I u času mnogi pogiboše,
A svi koji živi ostadoše,
Na trag puzu, da Spužu dopužu,
Pa se u grad tvrdi zatvaraju,
Kao spuži u svoje lupinje.
Megju njima i carski delija
Oškopica Mehmed-Sahibija.
U bojevim ovim krvavijem

Dvje hiljade Turaka je palo,
A za dvoje rana dopanulo.
Crnogorci pl'jena zapl'jenili,
I junaštvo svoje potvrdili.
Za junaštvo budi slava njima
Od slavjanskih vila posestrima,
Koje složnim glasom podvikuju,
Da ih braća sva slovinska čuju:
Živite nam, braćo Crnogorci,
A uza njih i vi, Hercegovci.
Živi, zdravi, u svem sretni bili
I dušmana vav'jek predobili!
Za junaštvo Božu proslavljenje,
Poginulim duševno spasenje,
A živijem zdravlje i veselje!

Pjesma XXXVIII.

Boj kod Morače dne 23 lipnja 1877.

Hvalio se lutor Prusijanac,
Poturčeni Mehmed-Ali paša,
Da će carsku vojsku podignuti,
Na Moraču š njome udariti,
Pa manastir b'jeli osvojiti,
Igumana starca uloviti,
Pa svezana u Stambol pratiti,
Sultanu ga svomu darovati.
I još veli grdna poturica:
Od mejdana moja je desnica,

Njemački sam talum izučio,[1]
Crnogorac o kom pojma nema;
Njemački ću vojsku urediti,
Po njemački topovi će biti
I sve dotle neću mirovati,
Dok ne budem očima gledati
Turske hate plandujuće mirno,
A u b'jelu vlaškom manastiru,
Dok ne budem očima gledao
U pô crkve vlaškog manastira
Klanjajuće pravov'jerne Turke
Sve u zdravlju cara čestitoga,
Sultan-Ghazi Amida drugoga!
I da bi se ovo sve zgodilo,
On uzima još dvojicu paša,
Salih jednog, a Aliju drugog
S tri hiljade carskoga nizama,
Još i deset hiljad' Arnauta.
Ta se vojska pravo uputila,
Uputila, za kratko stignula
Do Morače, preko Kolašina.
Kad to vidi silni junačina,
Vasojvački slavni vojevoda,
Po imenu Vuković Miljane,
I njem sličan srdar Pejoviću,[2]
Dižu vojsku od šest bataljona,
Pa stigoše pravo u Moraču,
Gdje već plaču gorko Moračani,
Opkoljeni od b'jesnih Turaka.
Tu vojvode čete razrediše,
Nek na čelu budu Moračani,
Na mejdanu svakad pouzdani;
Desnim krilom Miljan nek upravlja,
A Pejović na l'jevo se stavlja.
Oba krila u potaji bila,

1) Talum = vježba vojnička.

2) Srdar je persijska riječ od ser = kraj, vrh, i dar = upravitelj; dakle srdar = upravitelj kraja, megje.

Nit ih turska vojska uočila.
Kratko vr'jeme istom počasilo,
Zaurlaše Arnauti ljuti,
Na Moraču silno navališe,
Pa dopr'ješe sve do manastira.
Sčepaše ih tude Moraćani
S tučenikom i olovom teškim.
Prašte puške s obe dvije strane
I dok Turci napr'jed se pomiću,
Moračani natrag ne uzmiču.
Muško, žensko i staro i mlado
Kako može, tako sebe brani,
Uz to gledeć da dušmana zgnjavi.
A kažem vam, braćo moja draga,
Što vi do sad nikad čuli n'jeste,
Od kad ste se pasom opasali:
Jedna snaša dva Turčina smaza,
Svoga muža oštrim jataganom,
A trećeg je po glavi lupila,
U dvje pole glavu razdvojila
Sa toljagom čavlim okovanom.
Bog te živi, junačka snašice!
Tako valja snašo, živa bila
I doskora junaka rodila
Koji će te negda zam'jeniti
U svakomu boju krvavomu. —
Dokle mrtve glave tu padaju,
Isto doba starac Igumane
A Mitrofan po imenu zvani,
Uzjahavši dobroga konjica,
Megju braću srnu Moračane,
Pa ih hrabri sa očinskim glasom:
Sad molimo, braćo moja draga,
Jednog Boga i svetu Trojicu,
Svetu D'jevu i Bogorodicu,
Svetog Gjorgja, i svetog Iliju
I našega svetog Vasilija,
Nek pomognu puku hrišćanskome,
Da s' odhrve kletomu Turćinu,
Koji tlači štogod je hrišćansko,

A pomaže štogod je pogansko.
Hura, braćo! sivi sokolovi,
Bran'te sebe, crkvu i manastir,
Tu svetinju nekad ostavljenu
Od našijeh djeda i pradjeda,
Oli sada, oli već nikada;
Svi radite, da se ne dogodi
Da od l'jepog našeg manastira
Učini se turska konjušnica,
A od crkve da bude džamija,
U kojoj bi Osmani klanjali
I tim nama rane zadavali.
Siv sokole, vojvodo Miljane,
I ti brate, Pejović Perane,
Ni kratkoga časa ne čekajte,
Nego napr'jed složno sad stupajte,
Pa dušmana kletog vi lupajte!
Kad to čuo vojvoda Miljane,
Pa i srdar Pejoviću Pero,
Svoje čete u boj napustiše.
Zveka stade oštrih jatagana,
A gdje ljuti jatagani zveče,
Tu ranjeni mahom Turci ječe,
Pejgamberu svoju dušu daju.
I što dalje oštro gvožgje s'jeva,
To sve više krvi se prol'jeva,
A junaka slijepih Turaka,
Kojih pade tri hiljade mrtvih,
Ko ostade, taj bježat nadade,
A po noći pravo u Kolašin. —
Teško raji kud Arnaut progje,
Arnautu kud k Morači dogje.
Arnautin bježeć podvikuje
Tako da ga sva ordija čuje: 1)
Meni više valja moja glava,

1) O r d a = batoljon vojske.

Nego deset stambulskih sultana,
Koji sjedeć na meku dušeku,
Nas turaju nek nas Vlasi s'jeku.
Što je bilo, više biti neće,
Crnagora neće vidit Zeće. [1]
Dobitnicim pjesma na veselje,
A Turcima na stid i sramotu
A ti, Blume, krsta izdajico, [2]
Poturico Mehmed-Ali pašo,
Sad se hvali, koliko ti drago
Pred učenom svojom Europom
Na Morači šta si zadobio,
Za din turski dok si se borio.
Neka slični tebi hvalu dadu
I to onu, koju oni znadu,
I koju si junak zaslužio,
Muhameda sveca poštujući
Proti krstu ljuti boj bijući.

Pjesma XXXIX.

Boj na Visočini kod Ostroga dne 4 lipnja 1877.

B'jesni Turci kao gorski vuci
Koji kad se okuse strvine,
Optrkuju brda i doline
Tražeć, gdje bi štogod zadobili
I proždrlost svoju zasitili,
Ostrve se Turci na Krstacu
I u Duškom krvavomu klancu,
Crnogorce gdje su nadjačali,
Kažu krivnjom Petra Vukotića,
Crnogorskog jednoga vojvode

1) Zeki = ime vlastito Turčina; Bošnjak veli: Zećo.
2) Blum prezime Ali-paše.

Koj' zakasni u pomoć priteći
Crnogorcim u boju ginućim.
Spremni Turci idu pram Ostrogu,
Od kud misle snažno navaliti,
Navalivši lako osvojiti
Grad Danilov i mjesto Cetinje.
Knez Nikola kad je razumio
Te namjere ljutog dušmanina
Seraskera paše Sulejmana,
On sakupi svoje vijećnike,
Sve vojvode i hrabre serdare,
Senatore i druge glavare,
Pa je njima 'vako besjedio:
Braćo draga, slavni vitezovi,
Sad v'jećajmo, što činit imamo,
Naša vojska dosta pror'jedrila,
A i 'nako malo nas je bilo
Prama mnoštvu bijesnih Turaka,
Koji šeset hiljad pokrenuše,
A možda ih bilo i još više,
Suprot nama, koji imadosmo
Dvades i pet hiljad' borilaca,
Kojim sličnih nigdje ne imade
Ni na pušci, ni na oštroj sablji.
Al je od njih dosta mrtvih palo,
A još više rana ih dopalo.
Sad smislite, mi što ćemo, braćo!
Ja bo velim, prije uzmicati,
Neg s Turcima jošte se rvati.
Što knez reče, to njemu potvrdi
Sâm vojvoda Petre Vukotiću,
A ostali ništa ne zboriše,
Al mučanjem isto potvrdiše.
U to doba dva silna junaka,
Dva junaka obadva jednaka
Jedan od njih Lazar je Sočica,
A drugi je Zimonjić Bogdane
Sada oba tvrdo odlučiše
Bojnu sreću i još pokušati,
S Turcima se muški ogledati,

Pa Sočica knezu progovara:
Ja vas molim kao gospodara,
Dopustite meni i Bogdanu,
Da uzmemo naše Crnogorce
I junake slavne Hercegovce,
Koji prije pod našom upravom
Četujući mejdan odnašahu,
I sad da se s Turcim ogledamo,
Pa što Bog dâ i sreća junačka!
Knez dozvoli, što Sočica moli,
Pa vojvode vojske pokrenule
Visočini, gdje su ljuti Turci
Sa dva topa postavili vojsku.
A da bi se Turci obranili
Busije su svuda naperili.
Al Sočica kao lastavica
Sve busije u času obleti
I prigleda kako s' naperene,
Pa sa svojim čilim junacima
Kroz busije kao vilen srne,
Mlati Turke, gdje god ih zavrne,
A busija četiri bijaše,
Dobitnici sve ih raspršaše,
Visočinu k tomu osvojiše
I dva topa tude zadobiše,
Pa i hrane i nešto džebane
I drugoga što kakvog prtljaga,
A bilo je i živoga blaga,
Nabavljeno da se hrani vojska
Jedna vojska, a jednoga cara.
Poslje boja toga krvavoga
Bježe Turci glavom bez obzira
Preko Zete, pa u Podgoricu,
Gdje žalosni ljute rane l'ječe,
Al se jedna izl'ječit ne dade;
Ta je rana poraz i gubitak,
Što su Turci sada pretrpili,
A Ostroga n'jesu osvojili,
Danilova grada ni vidjeli
A Cetinje niti nanjušili.

U zabuni Mujo dovikuje,
Crnagora neka njega čuje:
Crnagoro, ne udaraj na me
Neće više nikad Turčin na[illegible]te!
A Sulejman kao jedna hulja
Podgoričkog usred grada kunja,
A preda se nikoga ne pušća,
Nego kavu srčuć izmišljuje,
Kakvu knjigu mora napisati,
Pa u Stambol sultanu poslati.
Nut! njemu je lasno izmisliti,
Pa sultanu sl'jepom dojaviti,
Da je malo vojske izgubio,
A Crnu je goru umirio,
Već se neće živa pokazati
A kamo li koju pomoć dati
Buntovnicim u Hercegovini,
Kao što je do sada činila
A uz prkos mogućemu caru
Prostranoga carstva gospodaru. —
Braćo mila i družino draga,
Još vam kažem, što možda ne znate:
Poturica imade guslara,
Pa uz gusle pjevaju junake,
Ali jere Turci lagat znaju
I uz gusle kada što pjevaju,
Zato njima nije vjerovati.
Potur nisam, neću vam lagati,
Neg istinu pravu ću kazati,
Koju mi je vila dojavila:
U bojevim oko Visočine
I Ostroga onog krvavoga,
Ostalo je crnogorske vojske
Što ranjenih, a što pogubljenih
Dvje hiljade i još pet stotina,
Megju njima mnogi Crnogorci,
Al najviše slavni Hercegovci.
Al ste čuli, što govore ljudi:
U svakomu boju krvavomu
Ne gleda se koliko je palo,

Nego mejdan ko je izgubio,
Ko li ga je na sablji dobio,
Ko je jači na mjestu ostao,
Ko l' s mejdana glavom pobjegao.
Dosp'jevajuć sada ove pjesme
Pa i gusle na klin postavljajuć,
Iz dna srca želim pa i velim:
Vitezovi, slavni Crnogorci,
I junaci, hrabri Hercegovci!
Na oružju vav'jek sretni bili,
Pa dušmane Turke predobili,
Još živili mudri svi vojvode,
Komandiri i hrabri srdari
I sve vojske slavnih poglavica,
Knez Nikola i njegova d'jeca!

Gdje je što.

Strana

Strana

Književna izdanja D. Pretnera u Dubrovniku.

Razgovorna slovnica talijanska. *Antuna Vučetića,* c. k. gimnazijalnog profesora u Dubrovniku. 1880, u-8 strana VI-232 for. 1. 40.

Corso Completo (teorico-pratico) della lingua serbo-croata Compilato da **Giuseppe Cobenzl**. prof. ginn. 1878, in-8 gr., pag. VI-358. fior. 2. —

La parte teorica (oltre 9 fogli di stampa) è un sunto della rinomata grammatica del prof. ginn. **Pietro Budmani**, fatto col consenso del medesimo mentre la parte pratica (oltre 13 fogli stampati) contiene una serie copiosa e ben ordinata di esercizi compilati dal prof. ginn. **Giuseppe Cobenzl** e riveduti dal **Budmani**. I nomi di questi due professori, conosciuti per valenti in questo genere di lavori, dispensano da ogni ulteriore raccomandazione.

Corso pratico di lingua latina. Proposto da *Giuseppe Cobenzl*, prof. ginnas. In-8. pag. IV-186. fior. 1 —

Storia del Montenero del Cav. *Demetrio Milaković.* Traduzione di G. *Augusto Kaznačić.* 1877. in-8 gr., pag. XII-246. fior. 2. —

L' istoria d' un popolo valoroso, che imperterrito lotta da secoli per la propria indipendenza, tra le ardue difficoltà appostegli dal suolo che abita, dalle continue agressioni che deve respingere, dai rancori d' incancreniti pregudizii e da simpatie, talora più pericolose ancora, il quale nullameno cerca di progredire nella via della civiltà merita d' esser conosciuta e studiata.

A tal fine intraprendemmo la pubblicazione della presente opera, coscienzioso lavoro basato sopra documenti consulati finora da ben pochi.

Speriamo che questo libro sarà atto a destare l' interesse del pubblico, e particolarmente quello di coloro cui sta a cuore lo sviluppo delle nazionalità dei popoli sulla penisola dei Balcani, lo straziante lamento dei quali trovò un eco del cuore di molti generosi.

Saggio d' uno studio storico-critico sulla colonia e sul contadinaggio nel territorio di Ragusa di *Antonio* degl' *Ivellio.* 1873, in-8 gr., pag. VIII-314. fior. 2. —

Književna izdanja D. Pretnera u Dubrovniku.

Dubrovnik. Zabavnik narodne štionice dubrovačke. Godište III. Uregjen po *Jozu Buniću.* 1871, u-8 v., str. 304. for. 1. 60.

Dubrovnik. Zabavnik narodne štionice dubrovačke. Godište IV. Uregjen po *Jozu Buniću* i *Stj. Skurli.* 1876, u-8 v., str. 350. sa 2 slike for. 1. 60

Korizmene propovijedi i besjede za različite svečanosti i prigode *O. Arkangjela Kalića* dubrovčanina. 1873, u-8 v., str. XVI-608. for. 3. 20.

Marta Posadnica ili **Pâd velikog Novgoroda.** Tragedija u pet razdijela po *Matiji Banu.* 1872, u-16 str. 208 for. — 60.

ćnik stolne crkve dubrovačke. Stastavio *Stjepan Skurla* 1868, u-8., str. 180, sa slikama. for. 1. 20.

francuskom i pruskom ratu godine 1870-71. Pjesme *Oca Petra Bakule.* 1873. u-8 m., str 64. for. — 30.

eti Vlaho. biskup i mučenik od Sevasta, dubrovački obranitelj. Priopćio *Stjepan Skurla.* 1871, u-8 v., str. VIII-208, sa slikom. for. 1. 30.

banj posvećen bl. Djevici Mariji ili razmišljanja o poglavitim izvrsnostima Marijina života s molitvama i izgledima preko mjeseca Svibnja, čemu se nadodaju Misne Molitve, pripravu na ispovijest i sv. pričešćenje i neke druge pobožne zabave, a zatim Kita pjesmicâ (80) na čast **Bl. Djevice Marije**. Uredio *Stjepan Skurla.* 1876. u-16. str. XVI-412. for. — 80.

goljubna zabava kršćanskijeh duša. Molitvenik po *S. S.* 1872, u-32. str. 248. for. — 45.

enac gorskog i pitomog cvietja. Hrvatsko - srbska pjesmarica. Uregjena po *I. Aug. Kaznačića.* 1872 u 16. str. IV-224. for. — 60.

lmatinska koračnica Sastavio za glasovir *Josip Vesely.* for. — 50.

brovačka koračnica Sastavio za glasovir *Josip Vesely.* for. — 50.

Bogom Dubrovčani. Koračnica za glasovir sastavio *Josip Vesely.* for. — 50.

va ss. Ćirilu i Metodu slavjanskijem apostolima. Pjesma *Meda Pucića* a napjev *Franu Liszta.* for. — 60.

